

BORBA PROTIV TRGOVINE LJUDIMA

PRIRUČNIK ZA NASTAVNIKE

**Borba protiv
trgovine ljudima –
Priručnik za nastavnike**

Beograd, 2011

Borba protiv trgovine ljudima – Priručnik za nastavnike

Autorke:

Maša Avramović
Ivana Radović
Melita Randelović

Izdavač

ASTRA – Akcija protiv trgovine ljudima
Beograd, Republika Srbija
astra@astra.rs
www.astra.rs
©ASTRA 2011

Tiraž: 1000

Dizajn: Darko Kolesar

Štampa: Tuli, Vršac

Objavljivanje ovog Priručnika pomogli su Save the Children Norway, OAK fondacija i norveško Ministarstvo spoljnih poslova.

NAPOMENA: Stavovi izraženi u ovoj publikaciji su stavovi autora i ne predstavljaju nužno stavove organizacije Save the Children.

Sva prava zadržana. Sadržaj publikacije se može slobodno koristiti ili kopirati u nekomercijalne svrhe uz obavezno navođenje izvora.

CIP - Каталогизација у публикацији Народна библиотека Србије, Београд
37.035:343.431(497.11)(035)

АВРАМОВИЋ, Маша, 1984 - **Borba protiv trgovine ljudima : priručnik za nastavnike** / [Maša Avramović, Ivana Radović, Melita Randelović].

- Beograd : Astra - Akcija protiv trgovine ljudima, 2011 (Vršac : Tuli). - 176 str. : ilustr. ; 23 cm

Tiraž 1.000. - Prilozi: str. 70-176. - Napomene i bibliografske reference uz tekst.

ISBN 978-86-84889-16-6

1. Радовић, Ивана, 1973- [аутор] 2. Ранђеловић, Мелита, 1966- [аутор]

а) Трговина људима - Едукативне радионице - Србија - Приручници

COBISS.SR-ID 186341132

SADRŽAJ

Predgovor	4
Šta je trgovina ljudima?	7
Kome, zašto i kako se dešava trgovina ljudima?	14
Rasprostranjenost problema i propisi u cilju zaštite od trgovine ljudima	34
Zaštita od trgovine ljudima, (re)integracija i socijalna inkluzija žrtava	48
Predlog za anti-trafiking akcije u školi	62
Materijal za učenike, nastavnike i roditelje	64
Prilozi	71

PREDGOVOR

Od početka svog rada, NVO ASTRA – Akcija protiv trgovine ljudima prepoznala je značaj uključivanja formalnog sistema obrazovanja u prevenciju trgovine ljudima, tj. potrebu da problem trgovine ljudima nađe svoje mesto u školskim programima i da se na taj način obezbedi rad na prevenciji kojim će sistematski biti obuhvaćen najveći mogući broj mladih ljudi.

U tom cilju, do sada je održano nekoliko seminara i treninga za nastavnike/ce osnovnih i srednjih škola, a od školske 2008/9. godine, program „Trgovina ljudima (decom) – prevencija i edukacija“ sprovodi se kao fakultativni program stručnog usavršavanja zaposlenih u sistemu obrazovanja sa akreditacijom Zavoda za unapređenje vaspitanja i obrazovanja. Za tri godine,

ovaj program je pohađalo preko 175 učesnika/ca.

Uključivanjem, i pre svega osposobljavanjem škola, nastavnika/ca i stručnih saradnika/ca da se na kvalitetan način uključe u prevenciju trgovine ljudima, ASTRA nastoji da poveća obuhvat dece i mladih koji je upoznat sa problemom trgovine ljudima i u stanju je da prepozna sumnjive ponude i situacije koje mogu dovesti do toga da postanu žrtve. Osim toga, važno je i da nastavnici/ce imaju dovoljno znanja i veština da prepoznaju vulnerabilnost svojih učenika i da adekvatno reaguju u situacijama kada prepoznaju da je neko od njih u opasnosti da se nađe u lancu trgovine ljudima. Ovo je veoma važno imajući u vidu da, prema podacima svih relevantnih aktera, uključujući

i samu ASTRU, deca i mladi čine značajnu većinu onih koje se u našoj zemlji vrbuju za trgovinu ljudima i da je poslednjih godina prisutan snažan trend vrbovanja sve mlađih osoba.

„Borba protiv trgovine ljudima – priručnik za nastavnike” je zamišljen kao resurs koji će pomoći nastavnicima da na zanimljiv način organizuju časove na kojima će se problem trgovine ljudima obrađivati, kao i da se pre svega sami upoznaju sa problemom trgovine ljudima, njegovim različitim aspektima i akterima koji im mogu pomoći u različitim oblicima prevencije.

Celokupan ASTRIN preventivno-edukativni rad sa zaposlenima u sistemu obrazovanja, uključujući i ovaj Priručnik, je rezultat našeg višegodišnjeg iskustva

u borbi protiv trgovine ljudima (decom). Osmišljen je na osnovu rezultata naše svakodnevne prakse u prevenciji, edukaciji i sprečavanju ovog globalnog problema, pre svega uspešno obavljenih mnogobrojnih radionica (više stotina) na temu trgovine ljudima u celoj Srbiji koje sprovodi ASTRIN tim vršnjačkih edukatora, kao i na osnovu razmene iskustava i saradnje sa domaćim i regionalnim partnerima. Podršku ovim aktivnostima, kao i radu na obučavanju nastavnika, do sada su davali OAK fondacija i Save the Children kroz “Child Trafficking Response Programme”.

Priručnik se sastoji od šest odeljaka, od kojih svaki obrađuje određeni aspekt problema trgovine ljudima i sadrži opšte informacije za nastavnike/ce, predlog radionica, tj. načina na

koje bi određene celine mogle da se obrade u okviru školskog časa, ideje za dodane aktivnosti, predloge za organizovanje različitih anti-trafiking akcija u školi i proratne materijale. Svi materijali koji su potrebni za izvođenje radionica i uopšte za vođenje časa dati su u poglavlju „Prilozi“ na način koji omogućava lako fotokopiranje i umnožavanje.

Priručnik je izrađen u duhu inkluzije koja se u poslednje vreme promovira kao jedan od najvažnijih principa organizacije obrazovanja. U tom smislu, sve aktivnosti se mogu lako prilagoditi deci koja imaju posebne potrebe u učenju, što je posebno važno imajući u vidu da su deca sa različitim oblicima invaliditeta česta meta trgovaca ljudima. Za prilagođavanje aktivnosti

deci sa oštećenim vidom ili sluhom ili sa teškoćama u mentalnom razvoju, pozivamo vas da pogledate naše specijalizovane priručnike za vršnjačku edukaciju koje je ASTRA objavila 2008. godine.

Nadamo se da će ovaj priručnik poslužiti nastavnicima/cama samo kao polazna osnova u njihovom budućem radu na prevenciji trgovine ljudima. Takođe vas pozivamo da podelite sa nama svoja iskustva u realizovanju predloženih i nekih novih aktivnosti. Otvoreni smo za sve vaše ideje, sugestije i inovacije. I ne ustručavajte se da nas pozovete ako vam je potrebna pomoć, sugestija ili podrška ASTRINOg tima za vršnjačku edukaciju.

ASTRA tim

ŠTA JE TRGOVINA LJUDIMA?

1.1 Pregled poglavlja

Tema prvog poglavlja priručnika je fenomen trgovine ljudima, specifičnosti tog vida organizovanog kriminala i najtežeg oblika kršenja ljudskih prava. Bavićemo se pitanjima ko može biti žrtva trgovine ljudima, ko su ljudi koji se bave trgovinom ljudima, na koji način eksploatišu žrtve i kakav je položaj žrtve kada uđe u lanac trgovine ljudima.

Ključna pitanja

- Šta je trgovina ljudima?
- Ko su žrtve trgovine ljudima?
- Ko su trgovci ljudima?
- Kakav je položaj žrtve u lancu trgovine ljudima?
- Koji su mogući načini eksploatacije žrtve trgovine ljudima?

1.2 Trgovina ljudima – informativni materijal za nastavnike

Trgovina ljudima je globalni fenomen koji **pogađa sve zemlje** - zemlje u političkoj i ekonomskoj tranziciji, nerazvijene zemlje i zemlje u razvoju, zemlje u ratu i postkonfliktne zemlje, koje se pojavljuju kao zemlje porekla i tranzita žrtava, kao i ekonomski razvijenije zemlje, koje se pojavljuju kao zemlje destinacije.*

* Termini „zemlja porekla“, „zemlja tranzita“ i „zemlja destinacije“ nisu apsolutne kategorije – jedna država može, u konkretnim slučajevima, imati različite uloge. Takođe, ekonomska razvijenost i bogatstvo zemlje destinacije se ne mogu posmatrati nezavisno od situacije u zemlji porekla.

Trgovina ljudima podrazumeva **prodaju i kupovinu**, tj. držanje neke osobe **u cilju** njene **eksploatacije**, profitne ili neprofitne, kao i **sve druge radnje koje mogu biti deo tog procesa** (npr. prevoz, skrivanje, čuvanje i sl.). Do eksploatacije uvek dolazi i eksploatacija se uvek održava upotrebom **sile, pretnje, prevaram, zloupotrebom ovlašćenja ili zloupotrebom teškog položaja, otmicom** ili na neki drugi način. Kada se radi o trgovini decom, nije važno koje sredstvo je upotrebljeno, tj. govorićemo o trgovini ljudima iako nije bilo elemenata pretnje, prinude, zloupotrebe položaja i slično. Takođe, **pristanak žrtve na eksploataciju** ne

menja činjenicu da se radi o trgovini ljudima i da je to krivično delo.

Cilj trgovine ljudima je **ostvarivanje zarade** (ili neke druge koristi) kroz eksploataciju, bilo da se radi o **seksualnoj eksploataciji, prinudnom radu, prinudnom prosjačenju, prinudi na vršenje krivičnih dela, ilegalnom usvojenju, prinudnim brakovima, trgovini organima** li nekom drugom obliku. Jedan od uobičajenih stereotipa je da trgovci ljudima svoje žrtve izlažu isključivo seksualnoj eksploataciji, te da su samo žene i devojčice ugrožene, a zanemaruju se drugi oblici eksploatacije, kao što je radna eksploatacija, čije su žrtve najčešće muškarci.

U Evropi, uključujući Srbiju, seksualna eksploatacija žena je najčešći oblik eksploatacije žrtava trgovine ljudima. Na drugim mestima preovladavaju drugi oblici eksploatacije:

- Na Bliskom istoku i u arapskom svetu se trguje decom koja se koriste kao „kamel džokeji“ na trkama kamila. Često se radi o veoma maloj deci – čak i o dvogodišnjacima, koja se dovode iz Pakistana, Bangladeša i Sudana. Ta deca često doživljavaju teške telesne povrede

zbog pada sa kamila, a iscrpljujuće trke ponekad završe i smrću deteta-džokeja. Iako je u mnogim zemljama zabranjena, ova praksa i dalje opstaje.

- U nekim delovima Afrike postoji verovanje da se AIDS leči seksualnim odnosom sa devicom, zbog čega mnoge devojčice tamo završavaju kao žrtve trgovine ljudima.
- Zbog populacione politike koja dozvoljava porodicama da imaju samo jedno dete, Kina se suočava sa manjkom žena, posebno u seoskim područjima, zbog čega mnoge žene iz jugoistočne Azije završavaju u toj zemlji kao žrtve trgovine ljudima u cilju prinudnog braka.
- U Gani, na jezeru Volta, veliki broj dece je eksploatisan u ribolovu, tj. osim teškog fizičkog rada po 15-20 sati dnevno, ova deca su primorana da rone po jezeru i otpetljavaju ribarske mreže koje se zakače za dno. Jeftinije je kupiti dete nego zakrpati mrežu.

Iako se neke grupe češće pojavljuju kao žrtve nego druge, činjenica je da **žrtva trgovine ljudima može da bude svako** – i muškarci i žene, i dečaci i devojčice, nezavisno od svog porekla, godina, nacionalne pripadnosti, obrazovanja, socijalnog statusa ili neke druge osobine. **Isto važi i za trgovce ljudima** – najrazličitiji muškarci i žene imaju svoju ulogu u lancu trgovine ljudima, od

vrbovanja do eksploatacije, a vrlo često su to **osobe od poverenja**, srodnici, čak i članovi uže porodice, kao i ljudi koje žrtva poznaje duži vremenski period; s druge strane, eksploataciju može vršiti i **nepoznata osoba** koju je žrtva upoznala tražeći posao, mogućnost za školovanje u drugoj zemlji ili drugom gradu, brak i sl. Trgovina ljudima često funkcioniše kao **„porodični posao“** u kome svaki član porodice ima svoju ulogu.

Trgovina ljudima predstavlja jedan od **najtežih oblika kršenja ljudskih prava**. **Žrtve** nemaju slobodu kretanja ili slobodu izbora; tačnije, one **nemaju kontrolu nad svojim životom**. Ovaj fenomen je takode poznat i pod nazivom „moderno ropstvo“, zato što se žrtve drže u uslovima sličnim ropstvu i tretiraju se kao svojina ljudi koji su ih kupili. Trgovina ljudima je **oblik organizovanog kriminala, ali i vrsta kriminalnog biznisa koga pokreću ponuda i potražnja na tržištu**. Trgovina ljudima se smatra **jednom od tri najprofitabilnije kriminalne aktivnosti**, uz trgovinu drogom i ilegalnu trgovinu oružjem. O njoj se najčešće govori kao o **visoko profitabilnom i nisko rizičnom kriminalu** jer se procenjuje da se **zarade** trgovaca ljudima kreću u rasponu **od nekoliko milijardi do 60 ili čak 500¹**

¹ http://www.endhumantraffickingnow.com/public/structure/1_1.html

milijardi dolara godišnje. Za pokretanje i održavanje posla koji se zasniva na trgovini ljudima potrebna su minimalna sredstva, ostvarena materijalna korist je ogromna, dok, statistički posmatrano, veoma mali broj trgovaca ljudima završi na sudu i bude osuđen na visoke zatvorske kazne, i retko im se oduzima imovina stečena kriminalom.

Trgovac ljudima žrtvu kontroliše tako što joj oduzima lična dokumenta, drži je u izolaciji, strogo kontroliše njeno kretanje. Poslušnost žrtve je osigurana upotrebom nasilja, ucena i zastrašivanja, a pretnje se ne odnose samo na žrtvu nego i na članove njihove porodice. Često se podstiče stvaranje zavisnosti od droge i alkohola kako bi se slomio žrtvin otpor i osigurala njena potpuna poslušnost. Osim toga, žrtva se drži u stalnom strahu od mogućih posledica ako pobegne i prijavi se policiji, pre svega u uverenju da je ona sama počinila krivično delo, kao i da je policija korumpirana i u sprezi sa trgovcima, što je u mnogim slučajevima tačno. Pretnje i ucene su nekada dovoljne da bi se osoba držala pod kontrolom, bez potrebe da se primenjuje fizičko nasilje.

Žrtva trgovine ljudima je primorana da **radi po ceo dan bez odmora, oduzima joj se cela ili najveći deo zarade**, nema pravo da se žali na uslove rada, u zavisnosti od vrste eksploatacije ima radnu **normu koju mora da dostigne**, inače **ne dobija hranu** ili biva na drugi način **kažnjena**.

Količina novca koju žrtva **eventualno dobija** od trgovca ljudima za svoj prinudni rad **nije od značaja** kada se određena situacija identifikuje kao trgovina ljudima, sve dok su **prisutni ostali elementi koji ukazuju na eksploataciju**. To je veoma važno imati u vidu, posebno zato što je poslednjih godina primećeno da eksploatacija žrtava trgovine ljudima u Srbiji podrazumeva manje nasilja nego ranije i bolje uslove „rada“, kako bi trgovci, u slučaju da budu otkriveni, lakše mogli da dokazuju da je žrtva sa njima bila „dobrovoljno“.

1.3**PREDLOG
RADIONICA****ČAS 1 • TRGOVINA LJUDIMA • PREDLOG RADIONICE****1. KORAK**

Nastavnik/ca započinje razgovor sa učenicima o tome da li su čuli za pojam trgovine ljudima (npr. u medijima, školi...) i šta znaju o ovom fenomenu, imaju li neku asocijaciju kad se pomene trgovina ljudima. Ključne odgovore učenika nastavnik/ca zapisuje na tabli/panou. Nastavnik/ca obaveštava učenike da će trgovina ljudima biti tema tokom nekoliko narednih časova i obrazlaže zašto je važno da učenici postanu svesni tog problema i rizika od trgovine ljudima.

2. KORAK

Nastavnik/ca deli učenike u 6 grupa. Svaka grupa dobija šest priča o različitim slučajevima trgovine ljudima koji su bazirani na istinitim događajima. Priče su date u prilogu 1.1. Učenici imaju zadatak da u grupi pročitaju priče i odgovore na sledeća pitanja koja se odnose na opisane slučajeve trgovine ljudima:

- Ko je žrtva trgovine?
- Ko je trgovac ljudima?
- Koju težnju ili ranjivost žrtve je trgovac ljudima iskoristio?
- U kakvom su odnosu žrtva i trgovac ljudima i kako je uspostavljen takav odnos?
- Kakav je bio položaj žrtve kada je ušla u lanac trgovine ljudima?
- Šta je eksploatacija i na koji način je žrtva trgovine ljudima eksploatisana?

Nastavnik/ca ispisuje na tabli/panou ključne reči pomenutih pitanja:

Žrtva trgovine	Trgovac ljudima	Težnja / ranjivost žrtve	Odnos trgovca ljudima i žrtve	Položaj žrtve	Način eksploatacije

Kada učenici urade zadatak u grupi, predstavnik svake grupe ima zadatak da pročita jednu priču, kao i odgovore svoje grupe na postavljena pitanja koji se odnose na pročitane priče. Nastavnik/ca zapisuje odgovore učenika, a ostale grupe imaju mogućnost da ih dopune. Kada sve grupe završe izlaganja, nastavnik/ca sumira odgovore.

3. KORAK

U cilju određivanja pojma trgovine ljudima, nastavnik/ca kroz diskusiju sa učenicima ističe:

- da je trgovina ljudima **oblik kriminala** koji se može odvijati unutar jedne ili više država;
- da je **krajnji cilj** trgovine ljudima **eksploatacija, tj. iskorišćavanje žrtava** (eksploatacija žrtava čini ovu kriminalnu aktivnost jednom od tri najisplativije pored trgovine narkoticima i ilegalne trgovine oružjem);
- da se u procesu trgovine ljudima mogu uočiti **tri faze**:
 - › vrbovanje žrtve (regrutovanje, namamljivanje)
 - › transport
 - › eksploatacija žrtve
- da su **žrtve trgovine ljudima obespravljene, stavljene u položaj sličan ropstvu** – nemaju kontrolu nad svojim životom, žive u uslovima prinude i straha, bez slobode kretanja i izbora, oduzeta su im dokumenta i sl.;
- da **trgovci ljudima** koriste prevaru, nasilje i eksploataciju, **tretiraju ljude kao robu** koja je u njihovom vlasništvu i protivpravno ostvaruju ogromnu materijalnu korist.

1.4

PREDLOG ZA DODATNE AKTIVNOSTI

Poslednjih nekoliko godina snimljeno je više domaćih i stranih igranih filmova na temu trgovine ljudima. Nastavnik/ca i učenici bi mogli da pronađu filmove sa ovom tematikom i naprave spisak preporučenih filmova. Neki od filmova koje preporučujemo su:

- Ljilja 4-Ever, 2002.
- Human Trafficking, 2005.
- The Jammed, 2007.
- Trade, 2007.
- Taken, 2008.
- Sestre, 2011.

Nastavnik/ca treba da podstakne učenike da, dok gledaju ove filmove, u slobodno vreme ili u okviru nastave, obrate pažnju na karakteristike procesa trgovine ljudima, žrtava i trgovaca o kojima su učili na času, kao i o tome šta se dešava sa žrtvom kada izađe iz lanca trgovine ljudima, sa kakvim problemama se suočava i u kojoj meri su država i društvo zaista u stanju da razumeju šta joj se dogodilo i da joj pruže pomoć kakva joj je potrebna. Nastavnik/ca takođe treba da ima u vidu da neki od ovih filmova sadrže scene eksplicitnog seksa i nasilja i da nisu pogodni za sve starosne grupe srednjoškolaca.

KOME, ZAŠTO I KAKO SE DEŠAVA TRGOVINA LJUDIMA?

2.1 Pregled poglavlja

Drugo poglavlje priručnika je usmereno na sagledavanje okolnosti koje su doprinele da neko postane žrtva trgovine ljudima, faktora koji utiču na donošenje odluka koje osobu stavljaju u rizik od trgovine ljudima; zatim načina na koje trgovci ljudima pronalaze, vrbuju, eksploatišu i kontrolišu žrtve, sprečavajući njihovo bekstvo; kao i psiholoških stanja i mehanizama koji se razvijaju kod žrtava i višestrukih posledica trgovine ljudima.

Ključna pitanja

- Koji razlozi i okolnosti doprinose da neko postane žrtva trgovine ljudima?
- Da li su žrtve trgovine ljudima naivne i nepromišljene?
- Kako neko postaje žrtva?
- Koje su faze u procesu trgovine ljudima?
- Koji su oblici trgovine ljudima?
- Na koji način trgovci ljudima uslovljavaju i kontrolišu žrtve?
- Iskustva žrtava trgovine ljudima
- Koje su posledice po žrtvu trgovine ljudima?

2.2 Kome, zašto i kako se dešava trgovina ljudima – informativni materijal za nastavnike

Trgovina ljudima funkcioniše na principu ponude i potražnje. S jedne strane, **nezaposlenost, siromaštvo, socijalna isključenost, ratovi, politička nestabilnost, porodično nasilje, diskriminacija** utiču na ljude da, u potrazi za boljim životom ili samo u borbi za opstanak, potraže posao, nastave školovanje ili izgrade život u nekom drugom gradu ili zemlji. S druge strane, u eri globalizacije, u razvijenijim i bogatijim zemljama postoji **rastuća potražnja za jeftinim proizvodima, jeftinim radom, jeftinim uslugama**. Nije nevažno da je **XX vek** bio **vek brojnih oružanih sukoba** i međunarodnih mirovnih operacija, što govori o postojanju velike potražnje za seksualnim uslugama gde god su stacionirane vojne trupe, kao i o nepostojanju institucija i kolapsu sistema u zemljama u kojima dolazi do konflikta, što pogoduje nesmetanom razvoju svake vrste kriminala, uključujući i trgovinu ljudima.

Različiti uzroci koji dovode do toga da neko postane žrtva trgovine ljudima se mogu podeliti na tzv. **„push“ i „pull“ faktore**, tj. faktore koji nekoga teraju da napusti jedno i preseli se u drugo mesto. „Push“ i „pull“ faktori trgovine ljudima se podudaraju sa faktorima koji dovode do migracija.

Uslovi života u zemlji porekla

Žrtve trgovine ljudima najčešće dolaze iz zemalja u razvoju i zemalja u tranziciji. Zemlje u tranziciji prolaze kroz političke, društvene i kulturne promene u procesu razgradnje starog i izgradnje novog sistema, i suočene su sa brojnim problemima. Neravnomerna raspodela moći i mogućnosti, siromaštvo i nezaposlenost stvaraju okruženje koje se često koristi za vrbovanje žrtava, zato što su ljudi u stalnoj potrazi za poslom. Osim toga, korupcija i eventualno prisustvo rata pružaju trgovcima pogodno okruženje za bavljenje kriminalom.

Diskriminacija na tržištu rada

U uslovima velike nezaposlenosti i ekonomske krize, žene su te koje se prve otpuštaju, a poslednje se zapošljavaju. Zbog toga su primorane da se okrenu neformalnom tržištu rada, gde su nezaštićene od različitih vrsta zloupotreba i u opasnosti da postanu žrtve trgovine ljudima.

Nasilje

Žene i deca često moraju da napuste svoje porodice ili svoju sredinu zbog nasilja koje u njima trpe, bilo da se radi o porodičnom nasilju ili nasilnom okruženju kao takvom. Zato što ih niko ne štiti od nasilja, devojčice,

dečaci, žene prihvataju ne uvek pouzdane i proverene ponude koje će im omogućiti da odu iz takvog okruženja.

Društveni činioci

U većini društava, u trenucima ekonomske krize ili rata, položaj žene dodatno je oslabljen, a u isto vreme se od nje očekuje da ima dvostruku ulogu: da se brine o porodici, ali i da bude glavni hranilac porodice. Mnoge devojke i žene u celom našem regionu, ali i šire, su prisiljene da svoje telo posmatraju kao jedino sredstvo za stvaranje prihoda koje im stoji na raspolaganju. To ih čini rizičnom grupom i produžava stanje njihove diskriminacije i marginalizacije u društvu.

Osim **društveno-ekonomskih okolnosti** koje pogoduju razvoju trgovine ljudima, postoje i drugi uzroci koji neku državu ili region mogu učiniti pogodnom za vrbovanje žrtava, od **prirodnih katastrofa** do **strogih viznih i imigracionih propisa razvijenih zemalja**.

Kao što je ranije rečeno, **žrtva trgovine ljudima može da bude svako** – i muškarci i žene, i dečaci i devojčice, nezavisno od porekla, godina, nacionalne pripadnosti, obrazovanja, socijalnog statusa ili neke druge osobine. Prema ASTRINOM iskustvu stečenom u radu sa 351 žrtvom trgovine ljudima do kraja 2010. godine, ne postoji

profil žrtve, tj. karakteristike po kojima se žrtve trgovine ljudima nedvosmisleno izdvajaju: iako se češće radi o osobama iz marginalizovanog i depriviranog socioekonomskog okruženja, to ne znači da drugi ne mogu biti žrtve. Postoje i predrasude da je trgovina decom prisutnija, i prema nekim neprihvatljivim tumačenjima čak tradicionalna, u romskoj zajednici, ali ASTRINI podaci tu predrasudu pobijaju. Ono što se često pojavljuje kao zajednička karakteristika žrtava trgovine ljudima je **prethodno iskustvo nasilja** (nasilja u porodici, partnerskog nasilja i sl.). Od **208** osoba (59,26%) za koje nam je ovaj podatak poznat, njih čak **157** tj. **75,48%**, bilo je ranije, pre iskustva trgovine ljudima, izloženo nekom obliku nasilja (najčešće porodičnom).

Iako se **žene najčešće** prodaju i kupuju radi **seksualne eksploatacije** i prinudne prostitucije, žrtve trgovine ljudima mogu biti i muškarci. **Muškarci su obično izloženi radnoj eksploataciji**, ali mogu biti žrtve i drugih oblika eksploatacije. **Deca** su najosetljivija grupa žrtava trgovine ljudima. Ona se koriste za **seksualnu eksploataciju, prinudni rad, rad u kući, prinudnu prostituciju ili prinudnu vojnu službu** (deca vojnici). **Broj dece koja postaju žrtve trgovine ljudima je poslednjih godina veoma visok.**

Postoji nekoliko oblika trgovine ljudima:

- **Seksualna eksploatacija i prinudna prostitucija**
- **Prinudni rad**
- **Prinudno prosjačenje**
- **Prinuda na vršenje krivičnih dela**
- **Trgovina organima** (prinudno uzimanje organa radi njihove prodaje)
- **Prinudni rad u kući**
- **Prinudni brakovi.**

Važno je napraviti **razliku** između **trgovine ljudima** i **krijumčarenja ljudi** (ilegalne migracije) i trgovine ljudima i **prostitucije**. Iako se ova tri pojma često mešaju, oni se veoma razlikuju. Međutim, krijumčarenje i prostitucija, ako je prinudna, mogu da se pojave kao rezultat ili sredstvo trgovine ljudima.

Trgovina ljudima	Krijumčarenje ljudi
Cilj je ostvariti zaradu kroz eksploataciju žrtve .	Cilj je neku osobu ilegalno prebaciti preko državne granice .
Destinacija može biti i prekogranična i interna (trgovina ljudima iz mesta u mesto, bez prelaska državne granice).	Uvek podrazumeva prelazak državne granice .
Ne postoji pristanak žrtve na eksploataciju ; već se njena poslušnost i učešće u eksploataciji osiguravaju putem pretnji, prinude, prevare i sl.	Krijumčarenje se odvija uz pristanak krijumčarene osobe.
Žrtva trgovine ljudima nema slobodu kretanja i odlučivanja o svom životu, a dokumenta su joj oduzeta.	Kad stignu na destinaciju, krijumčarene osobe mogu da idu gde žele , tj. ne ostaju vezane za krijumčara.* * Ipak, treba imati u vidu da su ilegalni migranti u povećanom riziku od trgovine ljudima, i tokom ilegalnog transfera jer su u potpunosti zavisni od svog krijumčara, i kada stignu na željenu destinaciju, jer su zbog svog ilegalnog statusa prinuđeni da svoju egzistenciju obezbeđuju na crnom tržištu rada i nemaju nikakvu zaštitu.

Trgovina ljudima	Prostitucija
Žrtve nemaju slobodu odlučivanja , već ih potpuno kontroliše osoba koja ih je kupila.	Osoba koja se bavi prostitucijom je slobodna da odlučuje o sopstvenom životu.
Žrtve trgovine ljudima su prisiljene da se bave prostitucijom, to nije njihov izbor.	Dobrovoljan seksualni rad, iako najčešće posledica teških životnih okolnosti i nedostatka drugih opcija, ipak predstavlja izbor osobe koja se njime bavi .
Žrtve najčešće nemaju slobodu kretanja .	Osoba koja se bavi prostitucijom ima slobodu kretanja .
Seksualna eksploatacija je samo jedan od mnogih oblika trgovine ljudima.	Može, ali ne mora, da uključuje različite oblike prinude i eksploatacije.* * Seksualne radnice mogu biti žrtve trgovine ljudima tj. seksualne eksploatacije kao i svi drugi, onda kada uslovi njenog rada postanu eksploativni i kada ona izgubi kontrolu nad svojim odlukama i nad svojim životom.

Proces trgovine ljudima se odvija u tri faze:

I. Vrbovanje

Vrbovanje ili regrutovanje za trgovinu ljudima često vrši **osoba koju žrtva poznaje i u koju ima poverenja**: drugarica, rođak, kum, komšija, tetka, dečko, muž i sl., mada to može biti i nepoznata osoba. Trgovac ljudima (osoba koja regrutuje, posrednik, poslodavac, korumpirani službenik, prevoznik, onaj koji vrši eksploataciju i organizuje pružanje usluga) zloupotrebljava poverenje žrtava i njihovu želju za boljim životom. Načini vrbovanja se razlikuju, kreativni su i promenljivi, ali ono što je svima zajedničko je obećanje dobrog posla,

boljeg života i ispunjenja snova. Često ljudi upadaju u lanac trgovine ljudima dok traže posao, ponude za čuvanje dece i učenje jezika u inostranstvu ili za bavljenje manekenstvom, turističke aranžmane ili ponude za nastavak školovanja. Za regrutovanje se sve češće koristi i internet. Često se veruje da devojke postaju žrtve trgovine ljudima zato što su naivne, ali stvarnost nam pokazuje da one prihvataju ponude koje na kraju dovode do trgovine ljudima zato što ne vide drugi način da reše svoje egzistencijalne probleme, ostvare bolji život, bez nasilja, život u miru i stabilnosti. **Trgovci ljudima zloupotrebljavaju želju žrtve da živi bolje, a često, simulirajući ljubavnu vezu, i njenu želju da bude voljena.**

Najčešći načini vrbovanja su:

- **Lažne poslovne i druge ponude od osoba koje žrtva poznaje** ili u koje ima poverenje.
- **Lažno zabavljanje („lover boy“)** – mladić koji simulira ljubavnu vezu sa devojkom je u nekom trenutku, kada stekne njeno poverenje, poziva da pođe sa njim u drugu zemlju/grad gde će okušati sreću i započeti novi, srećniji život.
- **Obmanjujući oglasi za posao u različitim medijima (novine, internet, socijalne mreže).** Poslovi koji se nude su bolje plaćeni i pružaju bolje uslove rada nego u zemlji u kojoj potencijalna žrtva živi.
- **Prodaja od strane porodice** – ponekad zbog siromaštva, ponekad zbog nekih drugih problema, ali nekada i zbog toga što roditelji veruju da će njihovo dete imati bolji život na nekom drugom mestu, ne sanjajući da će ono postati rob.
- **Iako internet donosi nebrojene prednosti u radu i komunikaciji, može se koristiti i za regrutovanje žrtava trgovine ljudima** (kroz socijalne mreže ili lažne oglase za posao).
- **Otmica** je moguć, ali ne previše čest način vrbovanja za trgovinu ljudima.

II. Tranzit

Tranzit podrazumeva **prebacivanje i prevoz žrtve na teritoriji jedne zemlje**

ili preko međunarodnih granica, u pravcu konačne destinacije. Konačna destinacija je mesto gde postoji najveća tražnja i gde se ostvaruju najveći profiti od eksploatacije.

Žrtve trgovine ljudima se prevoze **kopnom, vazduhom i morem**. Za to se koriste **prava ili falsifikovana dokumenta**, a ponekad se granica prelazi **ilegalno, van graničnih prelaza**.

Ponekad se žrtve transportuju tajnim kanalima, sakrivene u kamionima, kombijima, na brodovima, ili prelaze granicu pešice, kroz šumu, preko reke i slično.

Prvu eksploataciju i nasilje žrtve mogu doživeti već na putu, pre nego što stignu na svoju destinaciju, a na putu do konačnog odredišta mogu biti i **više puta preprodavane**.

Tranzit ne podrazumeva uvek prelazak državne granice, pošto trgovina ljudima može biti i **internog** karaktera. Žrtve se mogu prebacivati iz **grada u grad**, iz jednog lokala ili bordela u drugi, iz kuće u kuću, a sve to unutar granica jedne zemlje.

III. Eksploatacija

Eksploatacija žrtava podrazumeva različite načine na koji se žrtve koriste radi postizanja **krajnjeg cilja trgovine ljudima**, a to je **ostvarivanje zarade za trgovca ljudima**.

U zavisnosti od toga da li se radi o seksualnoj eksploataciji, prinudnom radu, prosjačenju, radu u kući ili nekom drugom obliku trgovine ljudima, žrtva se susreće sa različitim oblicima nasilja i mučenja u cilju osiguravanja potpune kontrole nad njom i njene poslušnosti.

Još dok su na putu ili čim stignu na odredište, trgovci ljudima žrtvama **oduzimaju dokumenta** – navodno da bi ih čuvali, da bi „sredili“ radnu dozvolu i slično. Tako žrtva gubi svoj pravni identitet. Za mnoge žrtve to je **prvi put da odlaze iz svoje zemlje; one ne znaju jezik, ne znaju gde su**, ne znaju šta mogu da urade i koja prava imaju. Ponekad se **plaše institucija**, pre svega **policije** i ne žele da od njih zatraže pomoć. Uz to, trgovci ljudima nalaze način da ih uvere da ne treba da traže pomoć od policije zato što su **policajci korumpirani i rade zajedno sa trgovcima**.

Neki od načina na koje trgovci ljudima kontrolišu svoje žrtve i sprečavaju njihovo bekstvo:

Zatočeništvo/izolacija:

Trgovci ljudima često drže žrtve u zatočeništvu i izolaciji, zaključane u stanovima/kućama/podrumima i pod stalnim nadzorom. Svaki njihov izlazak se pažljivo prati i ne dozvoljava im se da stupaju u kontakt sa nepoznatim ljudima bez kontrole. Pošto su izolovane,

postaju zavisne od trgovca ljudima. Često ih prebacuju sa jednog mesta na drugo kako bi izgubile orijentaciju gde se nalaze. Međutim, čak i kada žrtva nije fizički zatvorena i izolovana i kada može slobodno da se kreće, ukoliko ona ne može stvarno da odlučuje o svom životu, ni njena sloboda nije stvarna.

Pretnja nasiljem

Trgovci ljudima koriste različite pretnje nasiljem kako bi zastrašili svoje žrtve. Tu je pre svega fizičko nasilje, prebijanje, silovanje. Trgovci ljudima svoje pretnje usmeravaju i na članove porodice i žrtvi bliske osobe, njenu decu, braću, sestre, prijatelje i sl. Žrtve često dolaze iz društava koja ne bi imala razumevanja za činjenicu da su one žrtve trgovine ljudima, a ne prostitutke. Plaše se da će biti žigosane ukoliko se sazna čime su morale da se bave, ili se jednostavno plaše za bezbednost svojih najdražih.

Dužničko ropstvo

Kod dužničkog ropstva, trgovac ljudima žrtvi saopšti da je on platio njen dolazak na odredište i da ona može da ode gde želi čim mu vrati taj novac baveći se prostitucijom. Na inicijalni „dug“ se svakodnevno dodaje kamata i navodni svakodnevni troškovi za hranu, stan, odeću i slično. Na kraju taj iznos, koji svakodnevno raste, postane tako veliki da

je gotovo nemoguće da će žrtva ikada moći da ga otplati.

Same žrtve često nisu svesne da su žrtve, smatraju da su **same krive** za sve što im se dogodilo, osećaju veliki **stid** zbog posla kojim moraju da se bave i **ne znaju da mogu da potraže pomoć**.

Žrtve najčešće **izlaze** iz lanca trgovine ljudima zahvaljujući **policijskim akcijama, uz pomoć klijenta ili trećeg lica**, nešto ređe **bekstvom** ili ih sam **trgovac ljudima pušta nakon što proceni da više ne mogu da mu donesu zaradu**, te da zbog lošeg psihofizičkog stanja ne predstavljaju nikakvu opasnost za njega. Ipak, **najveći procenat žrtava trgovine ljudima nikada ne izađe iz lanca eksploatacije*** ili, ako izađe, ostane van sistema pružanja pomoći.

(*Različiti izvori procenjuju da samo 10-25% žrtava trgovine ljudima uspe da se identifikuje i izbavi iz lanca trgovine ljudima. Manje optimistične procene govore o tek 1% identifikovanih od procenjenog broja žrtava trgovine ljudima u celom svetu.)

Kada žrtva **izađe iz lanca trgovine ljudima**, potrebno je **dosta vremena i rada kako bi se ona oporavila i ponovo izgradila svoj život**. U tom periodu, njoj su potrebne **različite vrste pomoći**, od **medicinske**, kako bi se saniralo njeno loše zdravstveno stanje i fizičke povrede, do **psihološke pomoći i podrške**. Ovaj proces je izuzetno važan, jer se žrtva vraća u isto ono okruženje iz koga je morala da ode i čekaju je isti problemi koje mora da reši. Treba joj pružiti svu pomoć kako se ne bi desilo da ponovo bude uvučena u lanac trgovine ljudima.

2.3**PREDLOG
RADIONICA**

**ČAS 2 i ČAS 3 • KO MOŽE BITI ŽRTVA TRGOVINE
LJUDIMA? • KO SU TRGOVCI LJUDIMA I NA KOJE
NAČINE VRBUJU ŽRTVE? • PREDLOG RADIONICA**

I DEO (2. ČAS)**1. KORAK**

Nastavnik/ca započinje diskusiju sa učenicima navodeći da postoje različiti uzroci koji vode do toga da neko postane žrtva trgovine ljudima i pita učenike da li mogu da navedu neke od njih. U razgovoru ističe da nečija težnja da potraži način da promeni svoj život jer živi u teškim životnim okolnostima, ili da ostvari svoj san o boljem životu, da zaradi veći novac, postane uspešan/na i sl. mogu tu osobu da dovedu u opasnost da postane žrtva trgovine ljudima.

Nakon kratkog razgovora, nastavnik/ca svakom učeniku/ci daje upitnik (prilog 2.1) koji treba da popuni. Upitnik sadrži pitanja koja podstiču na razmišljanje o faktorima rizika koji mogu doprineti da mlada osoba postane laka meta trgovca ljudima - životnoj situaciji, okruženju, ličnim izborima i odlukama...

Nastavnik/ca podstiče razgovor sa učenicima o tome da li su tokom popunjavanja upitnika prepoznali neke od faktora koji osobu „guraju“ da ode negde u potrazi za boljim životom.

Nastavnik/ca ističe:

- **Teške životne okolnosti** (siromaštvo, nasilje u porodici, nezaposlenost, rat...) kao faktor koji podstiče pre svega mlade ljude da potraže **priliku da promene život**.
- **Težnju za ostvarivanjem "životnog sna"** - da se zaradi veći novac, ostvari veza i otpočne zajednički život, stekne novo životno iskustvo, doživi avantura, koja je prisutna posebno kod mladih, a zbog koje mogu biti zainteresovani za ponude koje izgledaju kao da im u tome mogu pomoći.

Kada se imaju u vidu ove težnje, onda ponuda i obećanje dobrog posla, boljeg života i ispunjenja snova, zvuče veoma primamljivo.

Posebno je važno istaći da je težnja za boljim životom zajednička *svim ljudima*, a da su mogućnosti da se ona ostvari znatno smanjene ukoliko neko živi u siromaštvu, bez roditeljske zaštite i podrške, trpi nasilje, nema obrazovanje, posao i sl.

Važno je istaći i to da trgovci ljudima upravo koriste težnju za boljim životom obećavajući svojim žrtvama bolji život, dobar posao, veću zaradu.

2. KORAK

Nastavnik/ca deli učenike u 6 grupa. Svaka grupa dobija karticu sa pričom o jednoj osobi koja je postala žrtva trgovine ljudima (prilog 2.2). Ove priče su povezane sa pričama koje su korišćene na prvoj radionici, jer daju dodatne informacije o žrtvi skoja je pomenuta u prvoj priči i njenoj životnoj situaciji, kao i o načinu na koji je vrbovana od strane trgovca ljudima.

Učenici imaju zadatak da pročitaju priču u grupi i da pokrenu razgovor baveći se pitanjima:

- U kakvoj situaciji je živela osoba iz priče?
- Koji su faktori doprineli da ona postane meta trgovca ljudima?
- Na koji način je trgovac ljudima uspostavio odnos sa žrtvom?
- Kako se trgovac ljudima ponaša prema žrtvi?

3. KORAK

Kada odgovore na pitanja, učenici imaju zadatak da navedu i grafički prikažu faktore koji su „vukli“ osobu da donese odluku koja je dovela do toga da postane žrtva i one faktore koje su je „odvraćali“ od te odluke. To mogu da urade npr. prikazivanjem strelica suprotnog smera.

Ukoliko odgovori nisu eksplicitno dati, učenici treba da pretpostave koji bi to faktori bili u slučaju osobe iz priče.

PRILOG 2.1 • UPITNIK • STRANA 74

PRILOG 2.2 • PRIČE II • STRANA 78

II DEO (3. ČAS)

1. KORAK

Nastavnik/ca podseća učenike na temu i aktivnosti kojima su se bavili na prethodnom času. Deli učenike u iste grupe. Svaka grupa ima zadatak da predstavi grafički prikaz faktora koji su uvukli žrtvu iz priče, kojom su se bavili, u lanac trgovine ljudima i da objasni situaciju u kojoj je žrtva živela kao i to na koji način je trgovac ljudima uspostavio odnos sa žrtvom i ponudio joj „bolju priliku“.

Sledi prezentacija svih grupa.

2. KORAK

Nastavnik/ca započinje diskusiju o tome ko sve može biti žrtva trgovine ljudima, ko su trgovci ljudima i koje načine vrbovanja koriste.

Kroz razgovor sa učenicima ističe:

- Ko sve može biti **žrtva trgovine ljudima?**
- **Žrtva može biti svako!**
 - › I dečak i devojčica, žena i muškarac
 - › I neko ko ima 11 godina, 17 ili 25, 40 godina, ili čak beba
 - › I neko ko živi u Engleskoj i Africi ili bilo gde u svetu
 - › I neko ko živi u domu, sa roditeljima ili u hraniteljskoj porodici
 - › I inženjer i neko ko ne zna da čita i piše...
 - › Greška je verovanje da samo naivni postaju žrtve trgovine ljudima. Svako može biti prevaren.
- **Ko su trgovci ljudima?**
 - › Trgovac ljudima je i čovek koji regrutuje i posrednik, onaj ko prevozi žrtve, i poslodavac, onaj ko organizuje pružanje usluga i onaj ko vrši eksploataciju, kao i korumpirani policajac ili neki drugi službenik – svi oni učestvuju u lancu trgovine ljudima
 - › Trgovci ljudima **zloupotrebljavaju poverenje žrtve** (koje nekad stiču i mesecima) i njihovu **želju za boljim životom**
- Koji su **najčešći načini vrbovanja** žrtava?
 - › Načini se razlikuju, promenljivi su, često su veoma dobro osmišljeni, isplanirani i kreativni
 - › Najčešći načini su:
 - **Lažna obećanja** prijatelja, agencija za zapošljavanje, ili nekog drugog ko nudi posao ili putovanje u zemlji ili inostranstvu
 - **Obmanjujući oglasi za posao** u različitim medijima (novine, internet...). Poslovi koji se nude su „bolje plaćeni i pružaju bolje uslove rada“.
 - **Lažno zabavljanje** – dečko simulira vezu sa devojkom da bi je, kada stekne njeno poverenje, pozvao da krene sa njim i počne „novi život“ na nekom drugom mestu
 - **Prodaja od strane porodice** – nekad zbog siromaštva, nekad zato što roditelji veruju da će dete imati bolji život na nekom drugom mestu (npr. devojčice se prodaju udajom, deca se šalju kod rođaka/poznanika kako bi im obezbedio školovanje...)

- Internet se često koristi za regrutovanje žrtava (poznanstvo putem Facebook-a, chat, lažni oglasi na internetu...)
- **Otmica** je najsuroviji, mada u našoj zemlji ne tako čest način na koji trgovci ljudima dolaze do svojih žrtava.*

* Trgovci ljudima nastoje da ostvare što veću zaradu uz što manje rizika. Zbog toga izbegavaju da koriste nasilne metode vrbovanja, jer bi na taj način povećali rizik od ranog razotkrivanja. Osim toga, u procesu vrbovanja nije ni potrebno posezati za nasiljem, jer očajni, pre svega mladi ljudi, bez mogućnosti da nađu posao i ostvare pristojnu egzistenciju u sredinama u kojima žive, lako pristaju na lažne ponude trgovaca ljudima, u nadi da će ih to dovesti do boljeg i srećnijeg života.

3. KORAK

U završnoj aktivnosti nastavnik/ca daje učenicima prilog 3.1 - Šta možeš da uradiš da zaštitiš sebe i svoje prijatelje od trgovine ljudima?

Učenici treba da pročitaju prilog, posle čega sledi diskusija.

PRILOG 3.1 • ŠTA MOŽEŠ DA URADIŠ? • STRANA 86

ČAS 4 • SVAKO MOŽE POSTATI ŽRTVA TRGOVINE

LJUDIMA! • PREDLOG RADIONICE

Napomena:

Za ovu aktivnost je neophodno pre časa organizovati prostor u učionici tako da svi učenici mogu da stanu tako da formiraju liniju i da se tako kreću u prostoru tokom aktivnosti.

Pre početka aktivnosti važno je da nastavnik/ca upozna učenike sa tokom i pravilima planirane aktivnosti ukoliko se učenici nisu ranije sreli sa tehnikom „socijalni barometar“.

1. KORAK

Učenici imaju zadatak da stanu jedan do drugog i tako formiraju pravu liniju. Svaki učenik/ca izvlači jednu karticu (prilog 4.1) na kojoj je objašnjen lik u čiju ulogu treba da se stavi tokom naredne aktivnosti. Važno je naglasiti da učenici ne otkrivaju lik koji su dobili.

Nastavnik/ca ističe da je veoma važno da se svako „uživi“ u ulogu svog lika. Da bi im u tome pomogao, daje smernice učenicima da osmisle svoj lik odgovarajući u sebi na sledeća pitanja:

- Kakvo je tvoje detinjstvo?
- S kim živiš? Kaki su odnosi u tvojoj porodici?
- Čime se bave tvoji roditelji? Kakvo je materijalno stanje vaše porodice?
- Kakav je tvoj svakodnevni život? Gde izlaziš i s kim se družiš?
- Šta radiš u slobodno vreme?
- O čemu maštaš? Šta bi želeo/a da ostvariš?
- Čega se plašiš?

Nastavnik/ca daje učenicima instrukciju da kada on/ona pročita tvrdnju, učenici naprave jedan korak napred ukoliko se ta tvrdnja odnosi na lik u čijoj se ulozi nalaze, a ostanu na mestu ukoliko se ta tvrdnja ne odnosi na njihov lik.

2. KORAK

Nastavnik/ca čita tvrdnje (prilog 4.2), jednu po jednu, a učenici se iz uloge svog lika pomeraju u prostoru.

Potrebno je praviti pauzu između svake dve tvrdnje, kako bi učenici imali dovoljno vremena da razmisle da li da naprave korak napred ili ostanu u mestu, ali i da pogledaju oko sebe kako bi procenili svoj položaj u odnosu na ostale.

Kada pročita sve tvrdnje, nastavnik/ca poziva učenike da pogledaju svoje konačne pozicije u odnosu na pozicije drugih i da „izađu“ iz uloga koje su dobili pre nego što započne diskusija u velikoj grupi.

3. KORAK

Učenici stoje na pozicijama koje su zauzeli tokom prethodne aktivnosti. Nastavnik/ca započinje razgovor, postavljajući neka od sledećih pitanja: kako su se osećali u toku aktivnosti i zašto; da li su u toku aktivnosti obraćali pažnju na ostale; da li su razmišljali ko su osobe koje su ispred ili iza njih...

Učenici zatim treba da pročitaju svoje uloge. Preporuka je da se krene od onih učenika koji su napravili najviše koraka, potom onih koji su napravili najmanje, a da na kraju svoje uloge pročitaju oni koji su u sredini. Nakon toga, nastavnik/ca postavlja pitanje na osnovu čega su izgradili svoj lik, da li postoje tvrdnje na koje nisu iskoračili i koje su to tvrdnje. Zapocinje razgovor o tome da li postoje neke stvari (misli se na sadržaj tvrdnji) koje mladi ljudi opisani u ulogama, nikada neće moći da ostvare i zašto; kakva je njihova budućnost; ko je odgovoran za njihov položaj i situaciju u kojoj se nalaze; da li u našoj sredini postoje mladi ljudi u sličnoj životnoj situaciji i sl.

Na kraju nastavnik/ca postavlja pitanje ko bi od ovih ličnosti mogao da postane žrtva trgovine ljudima i zašto.

Očekivano je da će učenici, za većinu mladih ljudi, čije su uloge dobili, reći da mogu da postanu žrtve trgovine ljudima.

Nastavnik/ca ističe da su **različiti i brojni uzroci** koji dovode do toga da neko postane žrtva trgovine ljudima. Ti uzroci se mogu podeliti na tzv. „push” i „pull” faktore, tj. faktore koji nekog „guraju” da ode iz jedne sredine/zemlje, tj. „privlače” ga da se preseli na neko drugo mesto, gde postaje žrtva trgovine ljudima.

Najčešći činioci koji „guraju” nekog u trgovinu ljudima, između ostalog, su:

- siromaštvo
- nedostatak obrazovanja
- socijalna isključenost
- nezaposlenost
- porodično nasilje
- diskriminacija

Ti činioci utiču na ljude da, u potrazi za boljim životom ili u borbi za opstanak, potraže posao, nastave školovanje ili izgrade život u nekom drugom gradu ili zemlji.

Trgovci ljudima prepoznaju ambicije i snove mladih ljudi, zadobijaju njihovo poverenje i nude im rešenje da te ambicije i snove ostvare.

Važno je istaći, da su, bez obzira na materijalnu situaciju porodice, odnosi koji u njoj vladaju važan faktor koji utiče na to da li će se osoba naći u riziku i postati žrtva trgovine ljudima. Mlada osoba koja živi u porodici u kojoj vladaju sklad, razumevanje, podrška članova, u kojoj se planira, razgovara i zajedničkim snagama iznalaze rešenja u teškim životnim situacijama, najčešće neće tražiti podršku, razumevanje i pomoć od ljudi van porodice.

Nastavnik podvlači da **ne postoji profil žrtve trgovine ljudima**. Svako može postati žrtva, iako mnogi misle: „Ja sam pametniji/a, obrazovan/a, nisam lakoveran/na i nema šanse da upadnem u trgovinu ljudima“. **Baš svako može postati žrtva!**

PRILOG 4.1 • KARTICE • STRANA 90

PRILOG 4.2 • TVRDNJE • STRANA 98

ČAS 5 • TRGOVINA LJUDIMA

OD VRBOVANJA DO EKSPLOATACIJE

POLOŽAJ ŽRTVE • PREDLOG RADIONICE

1. KORAK

Nastavnik/ca postavlja pitanje učenicima šta misle o tome na koji način se žrtve prebacuju do krajnjeg odredišta? Kakva sve mesta im mogu biti krajnje odredište? Kada žrtvi postane jasno da se radi o prevari, da je prodata?

2. KORAK

Nastavnik/ca deli učenike u 6 grupa. Svaka grupa dobija priču (prilog 5.1) koja govori o transportu žrtve, situaciji u kojoj se našla nakon prodaje i načinu na koji je žrtva eksploatisana. Priče su povezane sa pričama koje su korišćene na prethodnim časovima.

Svaka grupa ima zadatak da na osnovu priče odgovori:

- Kada žrtva shvata da je prodana?
- Kako se žrtva ponašala, kako je reagovala i koja osećanja/psihička stanja su se u njoj smenjivala?
- Na koji način je trgovac ljudima zastrašivao žrtvu?
- Kako su se prema žrtvi ponašali, na koji način je bila eksploatisana?
- Da li je žrtva pobegla/napustila posao; ako nije, zašto?

Kada sve grupe završe zadatak, sledi prezentacija. Predstavnici grupa treba da kroz odgovore na postavljena pitanja upoznaju ostale učenike sa slučajem trgovine ljudima i položajem žrtve koji je objašnjen u priči.

Nakon prezentacija, nastavnik/ca započinje razgovor sa učenicima šta je to, po njihovom mišljenju, **najstrašnije** što se žrtvi dogodilo.

3. KORAK

Nastavnik/ca, kroz razgovor sa učenicima, pozivajući se na njihove odgovore u prethodnom zadatku, ističe da:

- Trgovci ljudima **kontrolišu žrtve i sprečavaju njihovo bekstvo**:
 - › **Držeći žrtvu u zatočeništvu i izolaciji** (bez slobode kretanja, u zaključanim stanovima pod stalnim nadzorom, često izolovanu od drugih ljudi...).
 - › **Oduzimaju joj lična dokumenta, novac**, povratnu kartu i i sve ono što bi omogućilo žrtvi da dokaže svoj identitet ili da samostalno preživi u nepoznatom okruženju.
 - › **Prete žrtvi, izazivaju strah** (prete nasiljem, zastrašuju, pretnje usmeravaju i na članove porodice i osobe bliske žrtvi – njenu braću, sestre, roditelje, decu...).
 - › **Nasilni su** prema žrtvi (tuku žrtvu, prebijaju, siluju...).

- › Stavljaju žrtvu u **situaciju dužničkog ropstva** u kojoj ona mora da otplaćuje za svoju slobodu (npr. trgovac ljudima saopšti žrtvi da ju je kupio i platio za njeno putovanje i da ona mora da vrati taj novac. Taj dug se onda svakodnevno uvećava na ime kamate i navodnih troškova smeštaja, hrane, odeće i sl. Dug tako stalno raste da na kraju postane nemoguće da će žrtva ikada moći da ga otplati).
- › **Surovo kažnjavaju svaki pokušaj bekstva** žrtve (često ih prebiju nasmrt kako bi zaplašili ostale da ne pokušaju isto).
- Postoje **psihološki mehanizmi koji se razvijaju kod žrtve**:
 - › Ona **prihvata ulogu žrtve** – zbog pretnji, straha i položaja u kome se nalazi, žrtva se često miri sa svojom pozicijom (ona prihvatanje uloge žrtve može da vidi kao strategiju preživljavanja, način da zaštiti svoju porodicu).
 - › Žrtve nisu svesne da su žrtve, smatraju da su same krive za ono što im se dogodilo, osećaju stid zbog posla kojim moraju da se bave, plaše se osude sredine ako se sazna šta im se dogodilo.

PRILOG 5.1 • PRIČE III • STRANA 100

ČAS 6 • ŠTA TI OČI GOVORE? • PREDLOG RADIONICE

1. KORAK

Nastavnik/ca započinje diskusiju sa učenicima o prijateljstvu, prijateljima i koliko je Facebook uticao na to da prošire krug prijatelja.

Nastavnik/ca postavlja učenicima sledeća pitanja: koje osobine cenite kod svojih prijatelja? Kada i kako ste upoznali svog najboljeg druga/dругaricu? Koliko imate prijatelja na Facebook-u? Imate li na Facebook-u prijatelje koje ne poznajete lično? Kako odlučujete da nekoga prihvatite za prijatelja? Da li vam je za odluku važna fotografija te osobe? Zašto?

Da li ste se sreli sa nekim koga ste upoznali preko Facebook-a?

2. KORAK

Svako od učenika/ca dobija karticu na kojoj je fotografija očiju neke osobe (prilog 6.1). Imaju zadatak da pogledaju fotografiju i odgovore na pitanja:

- Kakav utisak na tebe ostavlja ova osoba? Da li ti se sviđa ili ne?
- Šta misliš o kakvoj se osobi radi?
- Ako bi ti ova osoba poslala poziv za prijateljstvo na Facebook-u da li bi je prihvatio/la? Zašto?
- Ako bi te ova osoba pozvala da izađete, da li bi pristao/la?

Učenicima treba ostaviti malo vremena da razmisle, a zatim svako od učenika treba da iznese svoju procenu osobe na osnovu fotografije njenih očiju.

Nastavnik/ca zatim postavlja pitanje učenicima da li bi za neku od osoba rekli da je trgovac ljudima.

Nakon što su svi učenici izneli svoje procene, nastavnik svakom učeniku daje karticu sa fotografijom celog lica (prilog 6.2) čime učenici otkrivaju identitet osobe koju su procenjivali na osnovu očiju.

Radi se o fotografijama poznatih ličnosti, među kojima je i par fotografija kriminalaca.*

* Nastavnik/ca sam može da napravi izbor fotografija sa kojima će izvesti ovu aktivnost. Fotografije date u priručniku su samo primer. Pošto je važno da učenici ne prepoznaju o kojoj poznatoj ličnosti se radi, bolje je koristiti crno-bele fotografije, a ne one u boji.

3. KORAK

Nastavnik/ca sumira aktivnost.

Važno je istaći i to da je mnogim mladim ljudima svojstveno da lako stupaju u komunikaciju, lako sklapaju poznanstva, kontakte naročito preko raznih društvenih mreža, otvoreni su za nova iskustva i sl. Postoji ogroman rizik da prilikom stupanja u kontakt sa novim ljudima, postanemo i žrtva trgovine ljudima.

Mladima je svojstveno da misle da su dovoljno odrasli iiskusni da prepoznaju zlonamerne ljude i da mogu sami da se zaštite. Najčešće jeste tako, ali ne uvek.

Ljudi su skloni da žrtvu trgovine ljudima kvalifikuju kao naivnu, lakovernu, ističući da se to njima ne može dogoditi.

Prethodna aktivnost je pokazala da nije baš tako i da svako može da pogreši u proceni.

Trgovci ljudima su često prijatne spoljašnosti, veoma pažljive, izgledaju dobronamerno i srdačno. Žrtvu u lanac trgovine ljudima često uvlači poznata osoba u koju imamo poverenja i koja je prethodno dokazala svoje „dobre namere“, i upravo to trgovinu ljudima čini još opasnijom.

PRILOG 6.1 • FOTOGRAFIJE ZA IGRU „ŠTA TI OČI GOVORE?“ • STRANA 110

2.4

PREDLOG ZA DODATNE AKTIVNOSTI

Učenici bi mogli, uz podršku nastavnika/ce, da osmisle kratak upitnik namenjen vršnjacima, nastavnicima i roditeljima, i sprovedu anketu pomoću koje bi proverili koliko oni znaju o problemu trgovine ljudima.

RASPROSTRANJENOST PROBLEMA I PROPISI U CILJU ZAŠTITE OD TRGOVINE LJUDIMA

3.1 Pregled poglavlja

Tema trećeg poglavlja je sagledavanje trgovine ljudima kao najekstremnijeg oblika kršenja ljudskih prava. U ovom poglavlju ćemo se baviti i rasprostranjenošću trgovine ljudima u svetu i u našoj zemlji, međunarodnim propisima donetim u cilju sprečavanja trgovine ljudima, kao i nacionalnim zakonodavstvom i merama koje naša država preduzima u cilju borbe protiv trgovine ljudima.

Ključna pitanja

- Koja ljudska prava su prekršena žrtvama trgovine ljudima?
- Koliko je problem trgovine ljudima rasprostranjen u Srbiji, regionu, svetu?
- Koji su faktori koji doprinose rasprostranjenosti trgovine ljudima u jednoj zemlji?
- Najznačajniji međunarodni propisi koji regulišu problem trgovine ljudima
- Najznačajniji nacionalni propisi koji regulišu problem trgovine ljudima
- Koje mere naša zemlja preduzima u cilju borbe protiv trgovine ljudima?

3.2 Rasprostranjenost problema i propisi u cilju zaštite od trgovine ljudima - Informativni materijal za nastavnike

Iako se čini da se radi o novom problemu koji se pojavio nedavno, činjenica je da je **trgovina ljudima fenomen** koji je u različitim oblicima **prisutan i tolerisan kroz čitavu ljudsku istoriju**. Na kraju XX veka on doživljava procvat u Evropi zahvaljujući velikim društvenopolitičkim promjenama koje su se tokom devedesetih godina dogodile u Istočnoj Evropi. Ekonomski kolaps koji je pratio tranziciju iz socijalizma u kapitalizam i parlamentarnu demokratiju, kao i iluzije o dobrom životu s druge strane nekadašnje „gvozdene zavese“ o kome nisu znali ništa, naveli su mnoge ljude, pre svega žene i devojke, da pokušaju da odu u Zapadnu Evropu. Ratovi koji su vođeni na teritoriji bivše Jugoslavije samo su doprineli razvijanju bezbedne tranzitne rute za trgovce ljudima, koja je često bila i mesto privremene eksploatacije žrtava. Već na samom početku XX veka međunarodna zajednica je prepoznala potrebu da se ovakva praksa zabrani na međunarodnom nivou (npr. **Međunarodni sporazum za uspešnu zaštitu od kriminalne trgovine poznate pod nazivom trgovina belim robljem iz 1904, Međunarodna konvencija za suzbijanje trgovine ženama i decom**

iz 1921, Međunarodna konvencija o suzbijanju trgovine punoletnim ženama iz 1933). U članu 4 **Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima**, koju je Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila 1949. godine, striktno je zabranjen svaki oblik ropstva i trgovine robljem. Usledili su drugi međunarodni sporazumi i konvencije u kojima se zabranjuju prakse koje mogu biti u vezi sa trgovinom ljudima, da bi **2000. godine, uz Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala bio usvojen i Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom** (SR Jugoslavija/Srbija ga ratifikovala 2001. godine) - prvi dokument koji se bavi problemom trgovine ljudima na moderan način i daje jednu sveobuhvatnu definiciju ovog fenomena. Nedostaci koje Protokol ima u oblasti zaštite prava žrtava trgovine ljudima su ispravljani u **Konvenciji Saveta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima iz 2005. godine** koju je Republika Srbija ratifikovala u maju 2009. godine. Ne postoje pouzdani i sveobuhvatni podaci o stvarnim razmerama problema trgovine ljudima, ali procene koje daju

međunarodne organizacije i neke nacionalne agencije mogu poslužiti kao dobar pokazatelj. Prema procenama Ujedinjenih nacija, **700.000 dece, žena i muškaraca** svake godine postaju žrtve trgovine ljudima¹. Američki Stejt department ovu brojku procenjuje na **900.000**². U Izveštaju **Međunarodne organizacije rada** za 2005. godinu navodi se da **2,45 miliona ljudi** u svakom trenutku eksploatisano³. **Unicef** procenjuje da **1,2 miliona dece** svake godine postanu žrtve trgovine ljudima⁴. Iako dominira uverenje da samo žene i deca mogu biti žrtve trgovine ljudima, istina je da žrtva može biti svako.

Trgovina ljudima se **u regionu Zapadnog Balkana** pojavila **krajem osamdesetih** godina prošlog veka i bila je prisutna tokom cele decenije **devedesetih**, iako su **organizovani naponi za suzbijanje** ovog problema i izgradnja nacionalnog sistema za upućivanje u Republici Srbiji uspostavljeni tek **pre desetak godina**. Naime, tadašnja Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija izdvajala se od ostalih komunističkih zemalja u regionu po višem ekonomskom standardu, kao

i po većoj otvorenosti prema Zapadu. Zbog toga je **SFRJ osamdesetih godina** bila veoma privlačna za žene iz istočnoevropskih država. U tom periodu Srbija je u najvećoj meri bila **zemlja krajnje destinacije** žrtava trgovine ljudima. Međutim, situacija se **početkom devedesetih** godina značajno promenila. **Raspad zemlje, ekonomski slom** sistema, **oružani sukobi**, dolazak stranih vojnih trupa, uslovili su porast broja žrtava trgovine ljudima, pri čemu je **Srbija** bila prevashodno **zemlja tranzita**. Zbog povoljnog geografskog položaja, teritorija Srbije je bila pogodna za **tranzit žrtava iz Bugarske, Moldavije, Rusije i Ukrajine** ka **Bosni**, odakle su dalje odlazile u **Italiju, Španiju, Francusku**, ili ka **Kosovu i Makedoniji**, odakle su prebacivane u **Grčku** i dalje ka **zemljama Bliskog istoka**. Nesporno je da je **Srbija** u tom periodu postala **u velikoj meri i zemlja porekla** žrtava trgovine ljudima. **Loša ekonomska situacija**, iskazana kroz **porast nezaposlenosti i siromaštva**, i izmenjeni društveni odnosi koji su doveli do jačeg **marginalizovanja žena, opšteg porasta nasilja**, naročito **nasilja u porodici, i feminizacije siromaštva**, postaju značajni uzroci migracije, pre svega ženskog dela stanovništva. **U potrazi za poslom** u inostranstvu, žene prihvataju **poslovne ponude ljudi iz svoje okoline** (prijatelja, poznanika,

¹ http://www.endhumantraffickingnow.com/public/structure/1_1.html

² <http://www.state.gov/g/tip/rls/rpt/23495.htm>

³ A global alliance against forced labor: Global Report under the Follow-up to the ILO Declaration of Fundamental Principles and Rights at Work (Report of the Director General) International Labour Conference, 93rd Session 2005.

⁴ http://www.unicef.org/media/media_23970.html

komšija, rođaka, itd.), ili se javljaju na **oglasima u kojima se nude poslovi konobarice, igračice, medicinske sestre, čuvanja dece** i slično. Umesto na očekivanom poslu, veliki broj njih je **završio u prinudnoj prostituciji**, često čak i ne napuštajući region. Poslednjih godina se vrbovanje žrtava često vrši uz pomoć modernih tehnologija.

Kada govorimo o rasprostranjenosti problema trgovine ljudima u Srbiji, **teško je doći do preciznih podataka o broju identifikovanih žrtava ili lica kojima je pružena pomoć**, ne samo zato što je **siva brojka** u sferi trgovine ljudima **velika**⁵, već i zbog prirode aktera koji objavljuju podatke. Naime, organizacije koje pružaju pomoć vode evidenciju o svojim korisnicama/ima, Služba za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima vodi bazu podataka o osobama kojima je priznat status žrtve, dok se policijski podaci baziraju na broju krivičnih prijava koje su podignute i broju učinilaca i oštećenih koji su tim prijavama obuhvaćeni. Ne iznenađuje činjenica da se broj žrtava ne podudara, jer, osim što ne postoji jedinstven kriterijum na osnovu koga se određuje da li je neko žrtva trgovine

⁵ Npr. Limanowska B. (2005), *Trafficking in Human Beings in South Eastern Europe 2002 – Current Situation and Responses to Trafficking in Human Beings in Albania, Bosnia and Herzegovina, Bulgaria, Croatia, The Federal Republic of Yugoslavia, the Former Yugoslav Republic of Macedonia, Moldova, Romania*, UNICEF, UNOHCHR, ODIHR.

ljudima, raspoloživi podaci se ne odnose na isti vremenski period.

Kao relevantni pokazatelji situacije u Srbiji, najčešće se navode sledeći podaci:

- **Služba za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima** je u periodu mart 2004 – decembar 2010. identifikovala **484** žrtve⁶ trgovine ljudima;
- **ASTRA** je putem SOS telefona od marta 2002. do decembra 2010. godine identifikovala i/ili pružila pomoć za **351** žrtvu trgovine ljudima.
- **Savetovalište protiv nasilja u porodici**⁷ zbrinulo je u svom skloništu za žrtve trgovine ženama i u sigurnim kućama za žrtve porodičnog nasilja, u periodu januar 2002. – oktobar 2010, **270** žrtava trgovine ljudima⁸.

Analizirajući dostupne podatke o žrtvama trgovine ljudima, o stanju u Srbiji se mogu se izvući sledeći zaključci⁹:

Srbija je zemlja porekla, tranzita i destinacije žrtava trgovine ljudima, uz porast interne trgovine ljudima¹⁰, što je doprinelo boljoj vidljivosti domaćih državljanke i državljanina među žrtvama,

⁶ Podaci pribavljeni od Službe za potrebe ASTRA E Biltena.

⁷ Ta organizacija ne prima žrtve trgovine ljudima u svoja skloništa od oktobra 2010. godine.

⁸ Podaci dobijeni od organizacije za potrebe godišnjih ASTRA E Biltena; taj broj obuhvata i decu žrtava koja su sa svojim majkama boravila u Skloništu.

⁹ Ako nije drugačije navedeno, u daljem tekstu izneti podaci o žrtvama i trendovima su podaci ASTRA SOS telefona.

¹⁰ Oblik trgovine ljudima gde se vrbovanje i eksploatacija žrtava vrše u istoj državi.

tj. činjenice da je Srbija i zemlja porekla žrtava trgovine ljudima. Od 2008. godine, **interna trgovina ljudima**, dakle unutar granica Srbije, čini oko polovine svih slučajeva trgovine ljudima u našoj zemlji. Među identifikovanim žrtvama preovlađuju domaće državljanke i državljani. Od celokupnog broja žrtava koje je ASTRA identifikovala, **75% su bili državljanke i državljani Srbije**. Do kraja 2004. godine većina identifikovanih žrtava bile su strane državljanke, ali u periodu 2006-2007. godine taj odnos se menja u korist žrtava – domaćih državljanke/a (73,9%). Prema podacima ASTRE, kao i prema podacima Službe za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima, 2008. i 2009. godine je identifikovano samo 12-15% stranih žrtava trgovine ljudima, dok su **2010. godine domaće državljanke i državljani činili čak 95% identifikovanih žrtava trgovine ljudima**. Sva deca koju je ASTRA identifikovala i kojima je pružala pomoć od 2007. godine bila su domaći državljani. Od 2004. godine uočen je značajan **porast broja dece** koja se nalaze u lancu trgovine ljudima. Dok je u **2002-2003.** godini među identifikovanim žrtvama bilo **10% maloletnika**, tokom **2004-2005.** godine njihov udeo dostiže **46,51%**, tj. **44,93%** u periodu **2006-2007.** i **40,38%** **2008-2009.** godine. Posmatrano na nivou celog perioda (**2002-2010**), deca čine čak

38% od ukupnog broja identifikovanih žrtava trgovine ljudima. Uprkos tome, **u Srbiji još uvek ne postoje posebni specijalizovani programi i mere postupanja sa decom žrtvama trgovine ljudima**. Deca dobijaju istu pomoć kao i punoletne žrtve, dele sklonište sa njima i prolaze kroz isti tretman, ili se smeštaju u prihvatilišta za zlostavljaju decu, gde ne dobijaju neophodnu specijalizovanu pomoć.

Trgovina ljudima je nesporno rodni problem. **Većinu žrtava trgovine ljudima u Srbiji čine žene i devojčice (88,6%** prema podacima ASTRE i Službe za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima) **izložene seksualnoj eksploataciji**, mada se beleži porast eksploatisanih osoba muškog pola. ASTRA je identifikovala prvog muškarca koji je bio žrtva trgovine ljudima 2004. godine. Odrasli **muškarci su žrtve radne eksploatacije**, najčešće na gradilištima u inostranstvu. Zbog kulturoloških razloga (patrijarhalno društvo ne ohrabruje muškarce da se prepoznaju i priznaju da su žrtve), načina eksploatacije (eksploatacija u građevinskoj industriji često obuhvata veoma veliki broj žrtava) i nejasnih procedura za identifikaciju, kod trgovine muškarcima se često identifikuje znatno manje žrtava od stvarnog broja oštećenih u konkretnom slučaju. Osim seksualne i radne eksploatacije,

prisutni su, mada u manjoj meri, i ostali oblici eksploatacije žrtava trgovine ljudima – prinudna prošnja, prinudni brak, prinuda na vršenje krivičnih dela, nelegalno usvojenje.

Nesporno je da državne institucije danas prihvataju činjenicu da trgovina ljudima nije pojava koja isključivo pogađa strane državljane, već oblik organizovanog kriminala koji pogađa sve bez obzira na pol, uzrast, državljanstvo ili nacionalnu pripadnost. S druge strane, trgovci ljudima, suočeni sa snažnijim odgovorom vladinih, nevladinih i međunarodnih organizacija, prilagođavaju se i menjaju oblike delovanja: trgovina ljudima se „seli“ iz kafana i noćnih barova u privatne stanove i klubove zatvorenog tipa. Sličan trend je primećen i u drugim zemljama. Osim porasta interne trgovine ljudima, trgovine decom, kao i trgovine osobama sa psihički izmenjenim ponašanjem, što se pokazalo kao manje rizično za trgovce ljudima, mnogi od njih su promenili i način održavanja discipline među devojkama: umesto stroge kontrole kretanja i fizičkog nasilja, danas se više koriste ucene i pretnje i navođenje na konzumiranje narkotika, kako bi se u slučaju krivičnog gonjenja teže dokazalo da se radi o nedobrovoljnom „aranžmanu“.

Državni organi Srbije i Crne Gore uvrstili su problem trgovine ljudima među svoje političke prioritete posle

promene političke klime 2000. godine. **Konvencija Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala** i prateći protokoli su **potpisani i ratifikovani 2001. godine**. Iste godine je, u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova, **imenovan i prvi koordinator za borbu protiv trgovine ljudima** (zamenik načelnika Uprave granične policije). Ubrzo je formiran i **Republički tim za borbu protiv trgovine ljudima** kao forum za saradnju vladinih, nevladinih i međunarodnih aktera. On trenutno okuplja devet državnih institucija, sedam NVO i pet međunarodnih organizacija. Iako se Republički tim često u Srbiji navodi kao **dobar primer međusektorske saradnje**, još uvek **ne postoje formalni dokumenti koji regulišu mandat Tima, niti prava i dužnosti njegovih članova**, tako da do danas nije bilo zajedničkih aktivnosti Tima. Mnogi njegovi članovi ne dolaze na sastanke, a sami sastanci se ne održavaju redovno.

Trgovina ljudima je kao krivično delo uvedena u Krivični zakon Republike Srbije kroz član 111b u aprilu 2003. godine (član 111b tadašnjeg Krivičnog zakona Republike Srbije). Danas je to krivično delo zabranjeno **članovima 388 (Trgovina ljudima) i 389 (Trgovina maloletnim licima radi usvojenja) Krivičnog zakonika Srbije**, a za neke njegove aspekte su značajni i članovi 390

(Zasnivanje ropskog odnosa i prevoz lica u ropskom odnosu) i 185 (Prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju). Nažalost, kazne koje se trgovcima dosuđuju se kreću oko donje granice predviđenog, a sudski postupci protiv trgovaca traju i po nekoliko godina i veoma iscrpljujući za žrtvu koja se pojavljuje u svojstvu svedoka/oštećene. Često se ceo dokazni postupak bazira na iskazu žrtve trgovine ljudima.

Savet za borbu protiv trgovine ljudima

Vlade Srbije osnovan je odlukom Vlade Srbije krajem decembra 2004. godine. Članovi Saveta su: ministar unutrašnjih poslova kao predsednik Saveta, ministar rada, zapošljavanja i socijalne politike, ministar pravde, ministar zdravlja, ministar prosvete i sporta i pomoćnik ministra finansija. Savet je formiran sa ciljem da koordinira nacionalne i regionalne aktivnosti u borbi protiv trgovine ljudima, razmatra izveštaje relevantnih tela međunarodne zajednice, zauzima stavove i predlaže mere za sprovođenje preporuka dobijenih od strane međunarodnih tela.

Centralna operativna tačka u nacionalnom mehanizmu za upućivanje je **Služba za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima** (u daljem tekstu Služba). Osnovna uloga Službe je da bude **koordinacioni centar u procesu pružanja i organizovanja**

svih vidova pomoći žrtvama trgovine ljudima, ali sama ne pruža direktnu pomoć niti samostalno može da izvrši identifikaciju žrtava trgovine ljudima.

Služba zapošljava samo dve osobe koje su nadležne za celu teritoriju Srbije. Pošto njena uloga i mandat nisu jasno definisani, Služba ponekad – posebno kada ima finansijska sredstva - pruža i direktnu pomoć žrtvama trgovine ljudima.

Vlada Republike Srbije je, uz podršku Misije OEBS-a u Srbiji, u decembru 2006. godine usvojila **Strategiju borbe protiv trgovine ljudima**, postavivši strateške ciljeve koji treba da budu realizovani kroz različite aktivnosti državnih institucija, nevladinih i međunarodnih organizacija. Nacionalni akcioni plan za sprovođenje Strategije u periodu 2009-2011. usvojen je u maju 2009. godine. Iako je i ranijih godina bilo pokušaja, Akcioni plan je izrađen po hitnom postupku tek kada je to postalo neophodno radi liberalizacije viznog režima sa Evropskom unijom. Do sada (jul 2011 godine) nisu izdvojena nikakva budžetska sredstva za sprovođenje tog akcionog plana.

Specijalizovanu **direktnu pomoć žrtvama trgovine ljudima** u Srbiji trenutno **pružaju samo dve nevladine organizacije** (ASTRA i Atina), koje rade prvenstveno zahvaljujući stranim donacijama. Centri za socijalni rad nisu specijalizovani za pružanje pomoći

žrtvama trgovine ljudima, ali postoji tendencija njihove specijalizacije, dok je njihovo učešće obavezno kad god se radi o deci žrtvama trgovine ljudima.

3.3

PREDLOG RADIONICA

ČAS 7 • TRGOVINA LJUDIMA – KRŠENJE OSNOVNIH LJUDSKIH PRAVA • PREDLOG RADIONICE

1. KORAK

Nastavnik/ca započinje aktivnost sa kratkom diskusijom. Poziva učenike da na osnovu dosadašnjih aktivnosti na prethodnim časovima odrede koja ljudska prava su prekršena žrtvama trgovine ljudima. Odgovore učenika zapisuje na tabli/panou.

2. KORAK

Nastavnik/ca deli učenike u šest grupa. Svaka grupa sada dobija kompletnu priču o slučaju trgovine ljudima, čiji delovi su se koristili u aktivnostima na prethodnim časovima (prilog

7.1). Grupe dobijaju i primerak Univerzalne deklaracije UN o ljudskim pravima (prilog 7.2). Učenici imaju zadatak da pročitaju priču, a zatim, čitajući Deklaraciju o ljudskim pravima, da prepoznaju koja prava su prekršena žrtvi trgovine ljudima iz slučaja opisanog u priči koju su dobili.

3. KORAK

Izlaganje po grupama.

Tokom izlaganja važno je da svaka grupa tvrdnju o kršenju određenog ljudskog prava žrtve potkrepi podacima iz slučaja opisanog u priči koju su čitali. Za vreme izlaganja nastavnik/ca beleži podatke na tabli/panou.

Nakon prezentacija svih grupa, kroz razgovor sa učenicima nastavnik ističe da je važno:

- da se trgovina ljudima ne posmatra samo kao primer organizovanog kriminala, migracija, narušavanja javnog reda i mira, što se u javnosti često čini, već akcenat treba da bude na onome što žrtve preživljavaju dok se nalaze u lancu eksploatacije.
- od suštinske važnosti je da se trgovina ljudima posmatra i kao **jedan od najtežih oblika kršenja ljudskih prava i prava deteta.**

Žrtve trgovine ljudima preživljavaju teške oblike nasilja i torture: psihičko, fizičko i vrlo često seksualno.

Svakoj žrtvi su višestruko prekršena ljudska prava, uključujući:

- Pravo na život
- Pravo na slobodu i bezbednost ličnosti
- Slobodu kretanja i izbor mesta boravka
- Zabranu mučenja, svirepih i nečovečnih postupanja i kazni
- Pravo na zdravlje
- Pravo na obrazovanje
- Pravo na rad, ograničeno radno vreme i zaštitu na radu
- Pravo na socijalno obezbeđenje

Međunarodne organizacije su tokom XX veka usvojile više konvencija koje se tiču trgovine ljudima. Osim toga, jedan od najpoznatijih međunarodnih dokumenata, Univerzalna

deklaracija o ljudskim pravima (1948), u svom članu 4 zabranjuje ropstvo i trgovinu robljem: „*Niko se ne sme držati u ropstvu ili potčinjenosti: ropstvo i trgovina robljem zabranjeni su u svim oblicima*“.

Usledili su drugi međunarodni sporazumi i konvencije u kojima se zabranjuju prakse koje mogu biti vezane za trgovinu ljudima. Uz *Konvenciju Ujedinjenih nacija protiv transnacionalnog organizovanog kriminala* 2000. godine usvojen je i *Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima*, naročito ženama i decom kao prvi dokument koji se bavi problemom trgovine ljudima na moderan način i, uz sve nedostatke, daje jednu sveobuhvatnu definiciju ovog fenomena.

PRILOG 7.1 • PRIČE IV • STRANA 118

PRILOG 7.2 • UNIVERZALNA DEKLARACIJA O LJUDSKIM PRAVIMA • STRANA 134

ČAS 8 • TRGOVINA LJUDIMA – STANJE U SRBIJI,

ZEMLJAMA REGIONA I U SVETU • ZAŠTITA OD

TRGOVINE LJUDIMA – MEĐUNARODNI PROPISI I

ZAKONI REPUBLIKE SRBIJE • PREDLOG RADIONICE

1. KORAK

Nastavnik/ca pita učenike šta misle koliki ima žrtava trgovine ljudima svake godine. Zatim iznosi podatak (koji može biti napisan na tabli/panou) da, prema procenama Ujedinjenih nacija, **700.000** dece, žena i muškaraca svake godine postaju žrtve trgovine ljudima, i poziva učenike da ga prokomentarišu – šta misle o ovolikom broju žrtava, šta misle iz kojih delova sveta, iz kojih zemalja ima najviše žrtava, šta misle koji je broj žrtava godišnje u Srbiji.

Nastavnik/ca ističe da se u lancu trgovine ljudima sve zemlje mogu podeliti na zemlje porekla žrtava, zemlje tranzita (preko čije teritorije se vrši prebacivanje žrtava) i zemlje destinacije (u kojima se žrtve eksploatišu).

2. KORAK

Nastavnik/ca učenike deli u 5 grupa. Svaka grupa dobija različit zadatak.

Grupa 1 ima zadatak da, na osnovu izveštaja o broju i karakteristikama žrtava trgovine ljudima u Srbiji, prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova Srbije (prilog 8.1.a) i NVO ASTRA (prilog 8.1.b), napravi grafikon na kome će predstaviti ove podatke. Učenici treba da prokomentarišu podatke.

Grupa 2 ima zadatak da, na osnovu podataka Kancelarije Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal (prilog 8.2) izdvoji zemlje u kojima je broj žrtava trgovine ljudima visok i veoma visok, kao i da uoči položaj naše zemlje i zemalja u regionu. Na osnovu podataka sa mape sveta koja je data u prilogu učenici imaju zadatak da razmisle o tome koji faktori doprinose da neke zemlje budu najčešće zemlje porekla ili zemlje destinacije žrtava.

Grupa 3 ima zadatak da pročita članove Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima deteta (prilog 8.3.a), da ukaže na ona prava koja su prekršena detetu koje je žrtva trgovine ljudima i da obrazlože svoj odgovor.

Grupa dobija i članove Deklaracije o ljudskim pravima (prilog 8.3.b) koja su prekršena žrtvi trgovine ljudima i zadatak da ih uporedi sa izdvojenim članovima Konvencije o pravima deteta.

Napomena: Aktivnost ove grupe se može izbaciti ukoliko je sa učenicima realizovana radionica predviđena za čas 7

Grupa 4 ima zadatak da pročita delove Protokola o za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom (Palermo protokola) i Konvencije Saveta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima (prilog 8.4.a) i Fakultativnog protokola o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji (prilog 8.4.b) i da odgovori na pitanja šta ovi propisi predviđaju u borbi protiv trgovine ljudima.

Grupa 5 – ima zadatak da pročita deo nacionalnog zakona koji se odnosi na zabranu trgovine ljudima (prilog 8.5.a) i da predstavi ključne segmente člana zakona, kao i da predstavi u kojim oblastima je aktivan Republički tim za borbu protiv trgovine ljudima (prilog 8.5.b), šta su njegove prednosti i slabosti.

Rezultate svog rada na dobijenom zadatku svaka grupa treba da prikaže na velikom papiru koji će koristiti za prezentaciju u narednoj aktivnosti.

3. KORAK

Prezentacija rada u grupama i diskusija.

Kroz diskusiju sa učenicima, nastavnik/ca ističe da je trgovina ljudima **problem međunarodnih razmera**. Taj problem pogađa sve zemlje sveta, a posebno zemlje u razvoju i tranziciji, zemlje u kojima vlada siromaštvo, nezaposlenost ili one koje su pogođene ratom ili prirodnom katastrofom. Od značaja su i kulturološki obrasci – poput shvatanja da je dete svojina odraslog, da su devojčice manje vredne od dečaka i sl.

Prema podacima Međunarodne organizacije rada procenjuje se da u svetu ima **2,4 miliona žrtava trgovine ljudima**. Prema procenama američkog Stejt departmenta 80% žrtava čine devojčice i žene, dok je polovina žrtava maloletna. Ova brojka ne uključuje žrtve interne trgovine ljudima koja se odvija u okviru granica jedne zemlje.

Veoma važnu ulogu u borbi protiv trgovine ljudima imaju međunarodni propisi. U borbi protiv trgovine ljudima je neophodna međunarodna saradnja. S druge strane, od suštinskog značaja je primena nacionalnih propisa. Različite zemlje sprovode različite aktivnosti kako bi se izborile sa problemom trgovine ljudima.

Srbija je zemlja porekla, tranzita i destinacije za žrtve trgovine ljudima, sa velikim udelom interne trgovine ljudima. U svom Izveštaju o trgovini ljudima za 2010. godinu, američki Stejt department ocenjuje da „Vlada Srbije ne ispunjava u potpunosti minimum standarda za suzbijanje trgovine ljudima, ali čini značajne korake u cilju unapređivanja i institucionalizacije svojih aktivnosti”.

Prema izveštaju Ministarstva unutrašnjih poslova o presudama donetim tokom 2010. godine za izvršenje krivičnog dela trgovine ljudima, ukupno je doneto 18 presuda.

U pravosnažnim presudama osuđeno je ukupno 20 lica.

Tri izvršioca su osuđena na kaznu od 6 meseci zatvora, osam lica je osuđeno na kaznu od godinu dana, tri lica su osuđena na kaznu između godinu i dve godine zatvora, tri lica na kaznu između dve i tri godine zatvora, jedno lice na 6 godina i 3 meseca zatvora i jedno lice na 9 godina zatvora. Jednom izvršiocu koji je maloletan izrečena je mera pojačanog nadzora organa starateljstva.

Dve presude se odnose na postupke pokrenute 2009. godine. Kod četiri presude postupak je pokrenut 2008. godine, kod dve je postupak pokrenut 2007, a kod jedne 2005 godine.

- Šta vam govore dužina postupka, broj presuda i visina dosuđene kazne?
 - › žrtva se tokom dugog vremenskog perioda poziva da prisustvuje ročištima i daje izjave, zbog čega nije u mogućnosti da strašno iskustvo trgovine ljudima ostavi iza sebe, oporavi se i pokuša da izgradi normalan život;
 - › velika je verovatnoća da trgovac ljudima neće završiti na sudu, a i ako završi, kaznena politika je takva da se najčešće dosuđuju minimalne ili jako niske kazne).

PRILOG 8.1.a • IZVEŠTAJ MINISTARSTVA UNUTRAŠNJIH POSLOVA ZA 2010. GODINU • STRANA 140

PRILOG 8.1.b • IZVEŠTAJ ASTRA SOS TELEFONA MART 2002-DECEMBAR 2010. • STRANA 144

PRILOG 8.2 • MAPE • STRANA 150

PRILOG 8.3.a • KONVENCIJA O PRAVIMA DETETA • STRANA 152

PRILOG 8.3.b • ODABRANI ČLANOVI UNIVERZALNE DEKLARACIJE O LJUDSKIM PRAVIMA • STRANA 158

**PRILOG 8.4.a • PALERMO PROTOKOL I KONVENCIJA
SAVETA EVROPE ZA BORBU PROTIV TRGOVINE
LJUDIMA • STRANA 160**

**PRILOG 8.4.b • FAKULTATIVNI PROTOKOL O
PRODAJI DECE, DEČJOJ PROSTITUCIJI I DEČJOJ
PORNOGRAFIJI, UZ KONVENCIJU O PRAVIMA
DETETA • STRANA 168**

**PRILOG 8.5.a • ZAKONODAVSTVO SRBIJE •
STRANA 172**

**PRILOG 8.5.b • REPUBLIČKI TIM ZA BORBU PROTIV
TRGOVINE LJUDIMA • STRANA 175**

3.4

PREDLOG ZA DODATNE AKTIVNOSTI

Učenici bi mogli da pronađu različite propise (deklaracije, konvencije, rezolucije...) koji se bave problemom trgovine ljudima, da prouče koje aspekte fenomena trgovine ljudima oni obuhvataju, da izdvoje ključne odredbe i uporede ih.

Mogli bi da naprave i listu dokumenata koji su doneti i primenjuju se u Republici Srbiji.

ZAŠTITA OD TRGOVINE LJUDIMA, (RE)INTEGRACIJA I SOCIJALNA INKLUZIJA ŽRTAVA

4.1 Pregled poglavlja

Tema četvrtog poglavlja je zaštita od trgovine ljudima. Bavićemo se ulogom države, kao i različitih relevantnih institucija i organizacija, medija, javnosti i građana u prevenciji i suzbijanju trgovine ljudima. Biće reči i o reintegraciji žrtve kada izađe iz lanca trgovine ljudima, različitim oblicima pomoći i podrške koji su joj neophodni u ovom procesu.

U ovom poglavlju posebno je naglašena uloga škole, nastavnika i vršnjaka u zaštiti od trgovine ljudima.

Ključna pitanja

- Koje institucije i organizacije u državi imaju značajnu ulogu u borbi protiv trgovine ljudima?
- Šta te institucije i organizacije treba da preduzmu u cilju prevencije i zaštite od trgovine ljudima?
- Na koji način škola, nastavnici i vršnjaci mogu da doprinesu borbi protiv trgovine ljudima?
- Koja vrsta pomoći i podrške je u procesu reintegracije neophodna žrtvi koja izađe iz lanca trgovine ljudima?
- Na koji način škola, nastavnici i vršnjaci mogu pomoći u procesu reintegracije žrtava trgovine ljudima?

4.2 Zaštita od trgovine ljudima i reintegracija žrtve – informativni materijal za nastavnike

Trgovina ljudima je složen problem, i različiti akteri imaju ulogu u borbi protiv trgovine ljudima obuhvatajući različite aspekte ovog problema. Iako svaki akt trgovine ljudima nije **delo organizovanog kriminala**, već postoji i kao **zločin pojedinca**, čak i kao zločin oportuniteta, organizovane kriminalne grupe su te koje vode i kontrolišu najveći deo ovog „biznisa“. U javno-pravnom i strateškom smislu, nijedna ozbiljna **država ne sme da dozvoli porast organizovanog kriminala** na svojoj teritoriji, jer je praćen ekonomskom destabilizacijom zbog povećanog pranja novca, porastom korupcije u javnom sektoru, političkom korupcijom, gubitkom kontrole nad prelaskom državne granice i slično, što kao krajnju posledicu ima kupovinu političke moći i stvaranje kriminalne države. Međutim, ne manje važan aspekt na kome civilno društvo insistira, a države su često sklone da ga zanemare, jeste činjenica da trgovina ljudima predstavlja **oblik najtežeg kršenja ljudskih prava žrtava**. Osim kršenja ljudskih prava koje žrtve doživljavaju tokom eksploatacije, situacija se za njih u tom smislu vrlo malo menja i kada uspeju da izađu iz lanca trgovine ljudima. Tokom dugog, napornog i neizvesnog procesa oporavka i (re)integracije, **žrtva se susreće sa predrasudama i nerazumevanjem** okoline i institucija, i često je **izložena sekundarnoj**

viktimizaciji od strane onih čija je dužnost da joj pruže pomoć i zaštitu.

Žrtva trgovine ljudima je tokom eksploatacije **doživela traumu** koja se među psiholozima **poređi sa traumom u logoru**. Kada uspe da se spase, uz pomoć policije, prijatelja, klijenata, bekstvom ili na neki drugi način, čini se da se od nje očekuje da se jako brzo oporavi, pomogne državi u gonjenju počinitelaca ako ikako može, a zatim nastavi život kao da se ništa nije dogodilo.

Uz činjenicu da osoba postaje žrtva trgovine ljudima u pokušaju da reši konkretan egzistencijalni problem i ostvari bolji život i da je po izlasku iz lanca trgovine ljudima taj **problem ponovo čeka, dok su njeni kapaciteti da se izbori značajno smanjeni**, u procesu oporavka i (re)integracije, žrtva se suočava i sa sledećim problemima:

Specijalizovanu pomoć svim žrtvama u Srbiji trenutno pružaju samo **dve nevladine organizacije**, prevashodno zahvaljujući podršci stranih donatora.

U Srbiji još uvek **ne postoje definisani indikatori za identifikaciju** dece i odraslih žrtava u svim fazama trgovine ljudima, kao ni dokument o minimumu standarda u pružanju pomoći žrtvama trgovine ljudima u svim fazama oporavka i o procedurama za postupanje relevantnih aktera koji je baziran na principu poštovanja volje žrtve, njenog

najboljeg interesa i nediskriminacije. Veliki broj predstavnika institucija nije upoznat sa postojanjem Službe za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima, kao ni sa njenim nadležnostima. Praksa pokazuje da u Republici Srbiji identifikaciju žrtava, u najvećem broju slučajeva, još uvek vrši policija, dok Služba uglavnom potvrđuje tu primarnu identifikaciju, često bez kontakta sa žrtvom. Nisu retki **slučajevi pritiska, posrednog ili neposrednog, na žrtve trgovine ljudima da se pojave kao svedoci u sudskim postupcima**. Period refleksije, u toku koga žrtva treba da se oporavi i odluči o svojim daljim koracima, bez obaveze da saraduje sa policijskim i pravosudnim organima, u praksi se najčešće ne poštuje, dok se procena rizika, odnosno fizičke ugroženosti žrtava veoma retko sprovodi.

Kaznena politika za krivično delo trgovine ljudima je, uz nekoliko izuzetaka, **prilično blaga**. Nikada nije ispitivana **veza korupcije predstavnika državnih organa i trgovine ljudima** u konkretnim slučajevima. Dokazni postupak kod tog krivičnog dela se još uvek najvećim delom oslanja na svedočenje žrtava. **Sudski postupak je dug i za žrtvu predstavlja sekundarnu viktimizaciju**, jer, osim što je izložena zastrašivanjima, pretnjama i ponižavanju od strane trgovca ljudima, njegovih prijatelja, porodice i branilaca u sudnici i van nje, sama dužina postupka je tera da se iznova vraća iskustvu koje je doživela, bez mogućnosti da sve

ostavi iza sebe, oporavi se i nastavi sa svojim životom.

Do sada nijedna **žrtva nije dobila naknadu štete zbog nasilja kome je bila izložena, a nijednom trgovcu ljudima nije oduzeta imovina stečena ovim krivičnim delom**, iako se zna da je trgovina ljudima jedna od najprofitabilnijih grana organizovanog kriminala i iako su pravo na naknadu štete i oduzimanje imovine stečene kriminalom regulisane domaćim zakonima.

Još uvek **ne postoje dovoljno razvijeni i održivi programi (re)integracije i socijalne inkluzije** žrtava trgovine ljudima. Nakon izlaska iz lanca eksploatacije, žrtve su ograničene na *ad hoc* programe čije postojanje zavisi od dostupnosti finansijskih sredstava, a ono što im se nudi često nije u skladu sa njihovim potrebama i tempom oporavka i (re)integracije.

Žrtve imaju pravo na materijalnu pomoć iz sistema socijalne zaštite samo ako podnesu obimnu dokumentaciju, na način na koji je ta pomoć dostupna ostalim siromašnim građanima, tj. ne postoji olakšana i ubrzana procedura, što znači da, ako nemaju podršku porodice, veoma brzo moraju da nađu posao koji će im obezbediti egzistenciju, iako to često nisu ni psihički ni fizički u stanju. S druge strane, **ne postoje efikasni programi preferencijalnog zapošljavanja žrtava trgovine ljudima** uz razumevanje koji poslovi su adekvatni za osobe koje su preživele trgovinu ljudima, a koji nikako nisu.

Štetno je nuditi žrtvi posao u ambijentu sličnom onom u kome je bila eksploatisana.

Pitanje bezbednosti žrtava trgovine ljudima nikada nije sistemski rešeno, a angažman policije na tom polju zavisi od lične inicijative policajaca i od njihovih ne previše širokih zakonskih ovlašćenja.

Ne postoje sistemski programi alternativnog stanovanja za žrtve trgovine ljudima, a jedino sklonište koje trenutno deluje je sklonište za reintegraciju, koje se, u nedostatku alternative, često koristi i za prihvatanje žrtava.

Da bi se uspešno borili protiv ovog specifičnog oblika nasilja, nužno je da se država odlučno i sistematski uključi u **iskorenjivanje siromaštva i uključivanje marginalizovanih kategorija stanovništva**. Takođe, moramo biti svesni da trgovina ljudima ne bi postojala u tako širokom obimu bez korupcije. Upravo iz tih razloga, suočavanje sa osnovnim uzrocima koji dovode do trgovine ljudima, a to su pre svega siromaštvo i nedostatak mogućnosti, diskriminacija, nasilje nad ženama, korupcija i organizovani kriminal, spada u prioritete kada govorimo o suzbijanju trgovine ljudima.

Ono što ASTRU kao nevladinu organizaciju naročito zabrinjava je da se trgovina ljudima i dalje ne posmatra kao oblik najgrubljeg kršenja ljudskih prava. Praksa nam pokazuje da se ljudska prava žrtava krše i posle njihovog izlaska iz lanca trgovine ljudima. Ovde imamo u vidu rad kako vladinih, tako

i nevladinih i međunarodnih organizacija. Često je prisutno **uverenje da žrtva treba da bude srećna samo zato što je uspela da se izvuče iz lanca trgovine ljudima, a ne još i da insistira na svojim pravima**, svojoj proceni sopstvenog interesa i donošenju odluka, na taj način dovodeći žrtvu u sličnu situaciju zavisnosti kao kada je bila pod kontrolom trgovca.

Kada se govori o ulozi različitih društvenih aktera u suzbijanju trgovine ljudima, često je akcenat isključivo na radu policije i pravosuđa. Ali, osim otkrivanja i identifikovanja slučajeva trgovine ljudima, vođenja efikasne istrage i brzog i kvalitetnog procesuiranja tog dela, ne treba zaboraviti da uspešna borba protiv trgovine ljudima pre svega zavisi od političke volje vlade jedne države da se uspešno uhvati u koštac s tim problemom. Pri tome treba imati u vidu da **nije važno samo obezbediti adekvatan zakonski i institucionalni okvir, doneti strategije i akcione planove, već i osigurati njihovu primenu i funkcionisanje u praksi**. Okviri, strategije i planovi su besmisleni ako žrtve od njih nemaju nikakvu korist. U procesu oporavka i (re)integracije žrtava posebno važnu ulogu ima sistem socijalne zaštite, pre svega centri za socijalni rad, čije je uključivanje neophodno kada se radi o deci žrtvama trgovine ljudima. Međutim, centri za socijalni rad za sada nisu osposobljeni za pružanje specijalizovane pomoći i podrške.

Škola i obrazovni sistem imaju izuzetno

važnu ulogu u borbi protiv trgovine ljudima, i to kako na polju prevencije, tako i u socijalnoj inkluziji žrtava. Pre svega, nastavnici su u svakodnevnom kontaktu sa velikim brojem dece i mogu da utiču na njihovu opštu informisanost o problemu trgovine ljudima. Iako informisanost ne umanjuje sve one potrebe i uzroke koji dovode do trgovine ljudima, a koji su opisani u prethodnim poglavljima, i iako su u nedostatku opcija ljudi primorani da prihvataju sumnjive ponude oslanjajući se više na nadu nego na informacije, svest da trgovina ljudima postoji kao realna opasnost ipak može da ima snažno preventivno dejstvo, a škola u tom smislu predstavlja najbolju polaznu tačku. Uostalom, nije verovatno da će se situacija na strani uzroka trgovine ljudima u našoj zemlji uskoro promeniti, tako da je informisanje i podizanje svesti gotovo jedini oblik direktne opšte prevencije u radu sa onima koji mogu postati žrtve.

Uz to, **nastavnici/ce i učitelji/ce su**, budući u svakodnevnom kontaktu sa svojim učenicima, **u poziciji da primete da li je neko dete pod povećanim rizikom da postane žrtva**

trgovine ljudima, da li se kreće u rizičnom okruženju, i da mu blagovremeno pomognu i preduzmu odgovarajuće mere prevencije. Osim toga, potrebno je **podsticati mlade ljude koji su uspeli da se izbave iz lanca trgovine ljudima da se vrate u školu**, steknu kvalifikacije i nađu bolji posao, što je jedan od preduslova da se smanji njihova vulnerabilnost kako se ne bi dogodilo da ponovo postanu žrtve trgovine ljudima. Preduslov za njihov uspešan povratak u školu je **da nastavnici budu upoznati sa problemom trgovine ljudima, da ga razumeju i budu osposobljeni da odgovore na potrebe žrtve traume, iznad svega bez predrasuda i bez osuđivanja**.

I **zajednica** u celini ima važnu ulogu, jer **svojim razumevanjem i empatijom treba da stvori atmosferu koja će olakšati oporavak i (re)integraciju žrtava trgovine ljudima**. To je posebno važno jer se žrtve trgovine ljudima, po povratku kući suočavaju sa brojnim predrasudama, a dešavalo se i da ih zajednica odbaci zato što nema razumevanja za ono što je žrtva morala da radi pod prinudom.

Uobičajene predrasude vezane za trgovinu ljudima

„Ako neko prihvati neku poslovnu ponudu ili svesno kreće da se bavi prostitucijom, onda ne možemo govoriti o trgovini ljudima“

Žrtva ne može pristati na trgovinu ljudima, zato što pristanak ne može da se bazira na prevari ili prinudi, na gubitku kontrole nad sopstvenim životom ili gubitku ličnog dostojanstva. Za postojanje trgovine ljudima kao krivičnog dela, pristanak žrtve nema nikakav značaj.

„Trgovina ljudima i prostitucija su jedno te isto“

Žrtva trgovine ljudima koja završi u prinudnoj prostituciji nema pravo izbora ili odlučivanja o bilo kom aspektu svog života, dok seksualni rad može biti svestan izbor žene. Osim toga, trgovina ljudima nije samo prinudna prostitucija ili neki drugi oblik seksualne eksploatacije, već uključuje i prinudni rad, prinudnu prošnjju ili prinudno uzimanje organa. Žrtve mogu biti ne samo žene, već i deca i muškarci.

„Samo strankinje su žrtve trgovine ljudima“

Trgovina ljudima se ne smatra problemom ako je poznato da u lokalnim barovima rade „samo neke strankinje“. Trgovina ženama, međutim, dešava se i devojkama u njihovim zemljama, kada one bivaju prodane iz jednog grada u drugi. Ono što se u poslednje vreme pokazalo kao novi trend je i porast broja žrtava trgovine ljudima koje su državljanke/i Srbije.

„Žrtve trgovine ljudima su uvek strani državljani i ilegalni migranti“

Žrtve trgovine ljudima nisu uvek stranci ili ilegalni migranti. Trgovina ljudima može da se odigrava unutar granica jedne zemlje, a ljudi mogu biti i vrbovani i eksploatisani u sopstvenoj zemlji.

„Žrtve trgovine ljudima uvek potiču iz siromašnih porodica“

Ne postoji profil žrtve trgovine ljudima. One mogu biti bilo kog pola, godina ili porekla. One mogu biti i bogate i siromašne. Iako su mladi ljudi bez mogućnost pod najvećim rizikom od ulaska u lanac trgovine ljudima, siromaštvo je samo jedan element koji omogućava postojanje trgovine ljudima.

„Kad bih ja upala u lanac trgovine ljudima, pokušavala bih da pobegnem sve dok mi to ne pođe za rukom“

Žrtve trgovine ljudima žive pod stalnom kontrolom i pretnjom nasiljem. Osim toga, trgovci ljudima ih ucenjuju i prete im da će ako pokušaju da pobjegnu povrediti njihovu decu, braću i sestre, roditelje..Ako ipak probaju da pobjegnu i u tome ne uspeju, trgovci će ih prebiti, nekad i na smrt, kako bi sprečili ostale devojke da pokušaju isto. Uz sve ostalo, to je najubedljiviji razlog da ne pokušavaju bekstvo.

„Ljudi će potražiti pomoć kad ih identifikuju ili kad oni sami shvate da su postali žrtve trgovine ljudima“

Žrtve trgovine ljudima nisu uvek svesne da su žrtve. Osim toga, ako i shvate, zbog nepoverenja i osećaja krivice neće hteti da svoju priču podele sa drugima. Ili, kako kaže jedna žrtva „Nisam znala kome da verujem, pa sam završila kao rob. Sada mi kažu, da bih bila slobodna i dobila pomoć treba da verujem svima vama, potpunim strancima“. Ono što znate je uvek manje strašno od onoga što ne znate.

Prema zakonima Republike Srbije i ratifikovanim međunarodnim dokumentima, žrtva trgovine ljudima ima sledeća prava:

1

Privatnost - Žrtva trgovine ljudima ima pravo na zaštitu svog identiteta i privatnog života, što podrazumeva i isključivanje javnosti iz sudskog postupka u kome se pojavljuje kao svedok/inja. Samo lica koja se službeno bave konkretnim predmetom, kao i osobe uključene u postupak pružanja pomoći mogu imati uvid u njene lične podatke.

2

Informisanost - Žrtva trgovine ljudima ima pravo na sve informacije u vezi sa svojim statusom, pravima i relevantnim sudskim i administrativnim postupcima. Ta obaveštenja treba da pruže stručna lica uključena i upućena u postupak pružanja pomoći.

3

Zaštita fizičkog integriteta i bezbednosti - Žrtva trgovine ljudima ima pravo na zaštitu svog fizičkog integriteta i bezbednosti. Policija je dužna da utvrdi da li je bezbednost žrtve ugrožena i da joj, s tim u skladu, obezbedi sigurnost dok je na teritoriji Srbije, kao i da je ne vrati u matičnu zemlju ako se oceni da u njoj neće biti bezbedna.

4

Zaštita bezbednosti kao svedoka tj. oštećenog/e - Ako svedoči u krivičnom postupku, žrtva trgovine ljudima ima pravo na fizičku zaštitu, kao i da se sa njom postupa dostojanstveno i s poštovanjem. Policija i pravosudni organi su dužni da je zaštite od pretnje, uvrede i svakog oblika zastrašivanja, kao i od svakog drugog napada tokom i nakon istrage i sudskog postupka. Ako je potrebno, sud može zahtevati od policije da se preduzmu posebne mere zaštite.

5

Pravna pomoć - Žrtva trgovine ljudima ima pravo na advokata koji će zaštititi njena prava, podučiti je o njenoj ulozi u postupku, braniti njene interese i osigurati da se njeno stanovište čuje u odgovarajućim fazama krivičnog postupka protiv trgovca, kao i tokom pamičnog postupka za naknadu štete.

6

Nekažnjavanje - Žrtva trgovine ljudima ne može biti krivično gonjena niti kažnjena zbog toga što se bavila prostitucijom, niti za neke druge nedozvoljene radnje koje je pod prinudom počinila.

7

Smeštaj - Žrtva trgovine ljudima ima pravo na smeštaj u skloništu za žrtve trgovine ljudima ili u nekom drugom, alternativnom smeštaju.

8

Medicinska pomoć - Žrtva trgovine ljudima ima pravo na besplatne zdravstvene usluge koje su obuhvaćene obaveznim zdravstvenim osiguranjem. Te usluge su besplatne za strane državljane/ke koji su žrtve trgovine ljudima, dok su državljankama/ima Srbije dostupne ukoliko imaju zdravstveno osiguranje.

9

Psihološka pomoć - Žrtva trgovine ljudima ima pravo na psihološku pomoć u vidu individualne i/ili grupne psihoterapije i savetovanja.

10

(Re)integracija i socijalna inkluzija - Žrtva trgovine ljudima ima pravo na informacije o programima čiji je cilj da joj pomognu da se vrati u svakodnevni život, a koji nude različite aktivnosti, edukacije i obuke, mogućnost školovanja i zaposlenja, kao i na uključivanje u one programe koji odgovaraju njenim potrebama.

11

Usluge prevodioca - Ukoliko srpski nije njen maternji jezik, žrtva trgovine ljudima ima pravo na prevodioca i da joj sve informacije, posebno one u vezi sa njenim zakonskim pravima, budu saopštene na jeziku koji razume.

Nijedno od ovih prava nije uslovljeno saradnjom sa državnim organima, tj. niko nema pravo da vrši pritisak na žrtvu kako bi uzela učešće u otkrivanju i krivičnom gonjenju trgovaca ljudima i njihovih pomagača.

Ukoliko nije državljanka Srbije, pored gore navedenih prava, žrtva trgovine ljudima ima pravo i na:

12

Odobrenje humanitarnog boravka - Ukoliko njen boravak u Srbiji nije na drugi način regulisan, nadležna policijska uprava može žrtvi trgovine ljudima odobriti privremeni boravak iz humanitarnih razloga. Privremeni boravak se odobrava u trajanju od tri meseca bez ikakvih drugih uslova, tj. šest meseci ili godinu dana ukoliko se žrtva odluči da saraduje sa policijom i pravosudnim organima u otkrivanju i krivičnom gonjenju trgovca ljudima, tj. osoba koje su učestvovala u njenoj eksploataciji, kao i ako bi u slučaju povratka u zemlju porekla njen život i bezbednost bili ugroženi. Privremeni boravak se može produžavati ukoliko i dalje postoje razlozi za njegovo odobrenje. Posebno je važno da odobrenje privremenog boravka omogućava slobodu kretanja i rada u Srbiji.

13

Povratak (repatrijaciju) - Ako žrtva želi ili mora da se vrati u svoju zemlju ili zemlju u kojoj je živela pre ulaska u Republiku Srbiju, državni organi Srbije su dužni da joj omoguće odlazak bez nepotrebnog ili neopravdanog odlaganja i vodeći računa o njenoj bezbednosti. Ukoliko nema odgovarajuću dokumentaciju za povratak, matična zemlja je dužna da žrtvi izda sva potrebna putna ili neka druga dokumenta.

Ova prava pripadaju svakoj žrtvi trgovine ljudima, bez obzira na to kako se i zbog čega našla u toj situaciji.

4.3**PREDLOG
RADIONICA****ČAS 9 • BORBA PROTIV TRGOVINE LJUDIMA,****PREVENCIJA I ULOGA ŠKOLE • PREDLOG RADIONICE****1. KORAK**

Nastavnik/ca ističe da borba protiv trgovine ljudima zahteva udruženo delovanje različitih institucija i organizacija, kao i inicijativu pojedinaca - profesionalaca i građana. Pita učenike da navedu institucije i organizacije, kao i pojedince koji po njihovom mišljenju imaju značajnu ulogu u borbi protiv trgovine ljudima.

Nastavnik/ca ispisuje na tabli/panou sledeće kategorije:

Država / Vlada	Policija i sudstvo	Sistem socijalne zaštite / institucije i NVO	Obrzovni sistem	Mediji	Lokalna zajednica i pojedinci

Učenici navode načine na koje pomenute instance treba da se uključe u borbu protiv trgovine ljudima, šta svaka od navedenih institucija može da uradi u cilju prevencije i zaštite od trgovine ljudima. Nastavnik/ca zapisuje odgovore učenika u odgovarajuće kategorije.

Neki od odgovora koje nastavnik/ca treba da istakne su:

- **Uloga države/ vlade jedne države** u usvajanju međunarodnih dokumenata značajnih za borbu protiv trgovine ljudima, unapređivanje zakona, usvajanje strategija i akcionih planova za borbu protiv trgovine ljudima, saradnja sa međunarodnim institucijama i drugim državama, spremnost da se sistematski bavi faktorima koji doprinose riziku od trgovine ljudima (npr. suzbijanje siromaštva, socijalna inkluzija i sl.).
- **Uloga policije** u unapređivanju postupaka otkrivanja i identifikacije žrtava trgovine ljudima, organizovanja efikasne istrage protiv trgovaca ljudima koja će omogućiti pravosuđu da izrekne adekvatne kazne.
- **Uloga sudstva** u procesiranju slučajeva trgovine ljudima i oduzimanja imovine koju su trgovci ljudima stekli vršenjem ovog krivičnog dela, na taj način obeshrabrujući ljude da se bave ovim oblikom kriminala.
- **Uloga sistema socijalne zaštite** u prevenciji, osnivanju SOS linija, edukaciji profesionalaca da prepoznaju osobu u riziku i žrtvu trgovine ljudima i pruže joj potrebnu podršku.
- **Uloga obrazovnog sistema** u prevenciji kroz edukaciju o trgovini ljudima, važna podrška deci iz ugroženih grupa u obrazovnom sistemu.
- **Uloga medija** u informisanju javnosti o problemu trgovine ljudima i njegovoj prevenciji.
- **Uloga lokalne zajednice** i pojedinaca u prevenciji trgovine ljudima, podršci osobama u riziku od trgovine ljudima, podršci žrtvi u procesu reintegracije.
- **Uloga građana/ki** da budu informisani o trgovini ljudima u cilju prevencije, da prijavljuju sve situacije za koje postoji sumnja da su povezane sa trgovinom ljudima

2. KORAK

Nastavnik/ca deli učenike u 5 grupa. Svaka grupa dobija zadatak da navede **ulogu koju škola, vršnjaci i nastavnici mogu da imaju u borbi protiv trgovine ljudima**. Učenici treba da izlistaju kako škola kao institucija, nastavnici i vršnjaci mogu da doprinesu prevenciji trgovine ljudima, u fazi kada je neko vrbovan od strane trgovca ljudima, kao i onda kada se sumnja da se njihov vršnjak našao u lancu trgovine ljudima.

3. KORAK

Prezentacija rada u grupama i diskusija.

Nastavnik/ca ističe da škola, nastavnici i učenici imaju značajnu ulogu u prevenciji trgovine ljudima. Navodi:

- da je važno da nastavnici i učenici budu **upoznati sa problemom trgovine ljudima i rizicima od trgovine ljudima**
- da se o ovom problemu govori u školi i da se prevazilaze uobičajene predrasude vezane za trgovinu ljudima (npr. to se dešava samo siromašnim, naivnim devojkama; kako žrtve ne uspeju da pobjegnu, ja bih pobjegao i sl.).
- o tom problemu treba govoriti tako da učenici mogu da **prepoznaju realne životne situacije** u kojima mogu da se nađu i koje ih mogu dovesti u rizik od trgovine ljudima, i isticati koje to mere svako može da preduzme kako bi se zaštitio od trgovine ljudima.
- da je **uticaj vršnjaka** veoma značajan i da učenici mogu u velikoj meri da utiču na svoje vršnjake da se informišu o trgovini ljudima, prepoznaju rizične situacije i preduzmu mere kako bi se zaštitili.
- da je posebno značajna **podrška škole, nastavnika i vršnjaka** učenicima koji se suočavaju sa različitim životnim teškoćama (siromaštvom, životom u nefunkcionalnoj porodici, koji žive u domu za decu bez roditeljskog staranja...), ili pripadaju različitim marginalizovanim grupama, kako bi se ta deca osetila prihvaćeno i povezano sa svojim vršnjacima, sredinom.
- da **škola, stručni saradnici** (pedagog, psiholog) i **nastavnici** grade odnos poverenja sa učenicima, aktivno prate i prepoznaju kada se učenicima dešavaju promene koje mogu da ukažu da su u nekom problemu, ukoliko naslute da je dete u rizičnoj situaciji koja može dovesti do trgovine ljudima, znaju kome mogu da se obrate (npr. ASTRA SOS telefon).
- da je **podrška vršnjaka** jedna od najznačajnijih i najpotrebnijih jer će vršnjaci često pre odraslih saznati ukoliko se neko od njihovih drugarica/drugova našao u rizičnoj situaciji koja može voditi trgovini ljudima, a često je uticaj vršnjaka veći od uticaja odraslih.

Za zaštitu od trgovine ljudima neophodna je inicijativa pojedinaca – prijavljivanje osoba i situacija za koje se sumnja da imaju elemente pokušaja ili trgovine ljudima.

ČAS 10 • IMA LI IZLAZA IZ LANCA TRGOVINE LJUDIMA?

REINTEGRACIJA ŽRTVE • PREDLOG RADIONICE

1. KORAK

Nastavnik/ca započinje razgovor sa učenicima o tome šta misle da li i koliko žrtava uspeva da izađe iz lanca trgovine ljudima i na koji način.

Kroz razgovor ističe da prema procenama samo 10-25% žrtava uspe da se spase i to najčešće zahvaljujući policijskim akcijama, pomoći klijenata i građana ili bekstvu.

2. KORAK

Nastavnik/ca učenicima navodi izjavu jedne od žrtava trgovine ljudima:

„Nisam znala kome da verujem, pa sam završila kao rob. Sada mi kažu, da bih bila slobodna i dobila pomoć treba da verujem svima vama, potpunim strancima.“

Pita učenike da prokomentarišu ovu izjavu žrtve. Ističe da je potrebno dosta vremena i podrške da se žrtva trgovine ljudima oporavi i vrati u život. Kada osobe budu identifikovane kao žrtve trgovine ljudima ili same shvate da su bile žrtve trgovine ljudima, često ne potraže pomoć samoinicijativno. Nastavnik/ca pita učenike mogu li da pretpostave zašto je tako.

Učenici se dele u nekoliko grupa. Sve grupe imaju zadatak da pokušaju da razumeju položaj osobe koja je izašla iz lanca trgovine ljudima i da uporede šta je žrtva imala i šta izgubila. Dobijaju zadatak da nastave rečenice:

- Pre nego što je ušla u lanac trgovine ljudima, ova osoba je imala...
- Pre ulaska u lanac trgovine ljudima, ova osoba nije imala...
- U lancu trgovine ljudima ova osoba je izgubila...

Neki od odgovora mogu biti: imala je slobodu kretanja, vezu sa porodicom, prijateljima, san o boljem životu... nije imala mogućnost da se zaposli, dobre odnose sa ocem... izgubila je slobodu kretanja, dostojanstvo i samopoštovanje, vezu sa okruženjem, ljudima).

Sledi prezentacija odgovora svake grupe.

Nastavnik/ca kroz razgovor sa učenicima ističe da zbog svega što im se dogodilo žrtve trgovine ljudima osećaju krivicu i stid, ne žele da govore o onome što su preživele, veoma teško grade poverenje i često nemaju podršku i razumevanje u sredini u koju se vrate.

3. KORAK

Nastavnik/ca započinje razgovor sa učenicima o tome koja vrsta pomoći i podrške je neophodna žrtvi trgovine ljudima. Sumirajući odgovore učenika ističe različite vrste pomoći i podrške:

- zbrinjavanje u sklonišu ili u alternativnom smeštaju
- medicinska pomoć jer su žrtve najčešće u veoma lošem zdravstvenom stanju kad izađu iz lanca trgovine ljudima
- psihološka pomoć na prevladavanju posledica trauma – psiholozi traumu koju žrtve dožive u lancu trgovine ljudima često po intenzitetu porede sa traumom koju su doživeli ljudi u logorima
- pravna pomoć u vidu zastupanja pred sudom i regulisanja statusnih pitanja (prebivalište, državljanstvo i sl.)
- pomoć žrtvi da se vrati u svoju porodicu ukoliko za to ima uslova
- pomoć i podrška u ponovnoj organizaciji života, nastavku školovanja ili zapošljavanju
- podrška u obnavljanju kontakta sa starim prijateljima/poznancima i stvaranje novih prijateljstava
- ostali oblici pomoći i podrške u reintegraciji i socijalnoj inkluziji u skladu sa konkretnim potrebama svake pojedinačne žrtve trgovine ljudima

Nastavnik/ca započinje razgovor sa učenicima o tome šta bi u okviru škole moglo da se učini kako bi se podržala (re)integracija (ponovno uključivanje) žrtve trgovine ljudima u školu, kako bi joj se omogućio nastavak školovanja i povezivanje sa vršnjacima.

4.4

PREDLOG ZA DODATNE AKTIVNOSTI

Učenici bi, uz podršku nastavnika/ce, mogli da osmisle akcioni plan borbe protiv trgovine ljudima u svojoj školi ili lokalnoj zajednici.

PREDLOG ZA ANTI-TRAFIKING AKTIVNOSTI U ŠKOLI

- Organizujte projekciju nekog od izabranih igranih filmova koji se bave trgovinom ljudima i razgovor o filmu. Projekciji bi mogli da prisustvuju učenici, nastavnici, stručni saradnici, roditelji.
- Možete pozvati u goste neku organizaciju koja se bavi problemom trgovine ljudima i organizovati tribinu ili radionicu na ovu temu. Na radionici/tribini bi mogli da učestvuju učenici iz drugih odeljenja, nastavnici, stručni saradnici, kao i roditelji.
- Osmislite plakate i zalepite ih po školi kako biste svojim vršnjacima, nastavnicima, roditeljima ukazali na problem trgovine ljudima.
- Napravite flajere koje ćete deliti svojim vršnjacima, nastavnicima, roditeljima sa savetima na koji način mogu izbeći rizik od trgovine ljudima.
- Organizujte prezentaciju rezultata ankete o trgovini ljudima koju ste sprovedi u školi i diskusiju o dobijenim rezultatima.
- Za vreme odmora ili u dogovoru sa upravom škole, izvedite performans na temu trgovine ljudima.
- Napišite pesmu o trgovini ljudima u hip-hop, rep ili nekom drugom stilu i izvedite je u školi.

MATERIJAL ZA UČENIKE, NASTAVNIKE I RODITELJE

Trgovina ljudima je jedan od najtežih oblika kršenja
ljudskih prava i prava deteta.

Trgovina ljudima je oblik organizovanog kriminala u
kome se ljudi tretiraju kao roba.

Trgovina ljudima je „moderno ropstvo“!
Žrtve trgovine se drže u uslovima sličnim ropstvu!
Žrtve se tretiraju kao vlasništvo ljudi koji su ih kupili.

Pod trgovinom ljudima se podrazumeva:

- vrbovanje (regrutovanje) žrtve,
- transport (prevoženje, prebacivanje) žrtve,
- i eksploatacija žrtve.

Trgovina ljudima je zločin protiv ličnosti. Žrtva trgovine ljudima nije pristala na ono što joj se dogodilo. Žrtva trgovine ljudima nema kontrolu nad svojim životom – nema slobodu kretanja ni slobodu izbora! Ona je stavljena u položaj sličan ropstvu i živi u uslovima prinude i straha.

Cilj trgovine ljudima je uvek eksploatacija žrtve. Žrtve se eksploatišu na različite načine:

- Seksualna eksploatacija (prinudna prostitucija, pornografija)
- Radna eksploatacija (prinudni rad, prinuda na rad u lošim uslovima, prinuda na rad bez naknade)
- Prinudno prosjačenje
- Prinuda na vršenje krivičnih dela
- Prinudni brak
- Trgovina organima

Trgovci ljudima **kontrolišu** žrtve i **sprečavaju** njihovo **bekstvo**:

- **Držeći žrtvu u zatočeništvu i izolaciji** (bez slobode kretanja, u zaključanim stanovima pod stalnim nadzorom, često izolovanu od drugih ljudi...).
- **Oduzimaju joj lična dokumenta, novac**, povratnu kartu i sl.
- **Prete žrtvi, izazivaju strah** (prete nasiljem, zastrašuju, pretnje usmeravaju i na članove porodice i osobe bliske žrtvi – njenu braću, sestre, roditelje, decu...).
- **Nasilni su** prema žrtvi (tuku žrtvu, prebijaju, siluju...).
- Stavljaju žrtvu u **situaciju dužničkog ropstva** u kojoj ona mora da otplaćuje za svoju slobodu (npr. trgovac ljudima saopšti žrtvi da ju je kupio i platio za njeno putovanje i da ona mora da vrati taj novac. Taj dug se onda svakodnevno uvećava na ime kamate i navodnih troškova smeštaja, hrane, odeće i sl. Dug tako stalno raste da na kraju postane nemoguće da će žrtva ikada moći da ga otplati).
- **Surovo kažnjavaju svaki pokušaj bekstva** žrtve (često ih prebiju nasmrtno kako bi zaplašili ostale da ne pokušaju isto).

U mnogim slučajevima nivo fizičkih i psihičkih povreda nanesenih žrtvi trgovine ljudima je tako ozbiljan i trajan da ne postoji mogućnost da se njeno fizičko i mentalno zdravlje medicinski kompletno sanira i kada ona izađe iz lanca trgovine ljudima!

Žrtvi su ugrožena PRAVA na:

ŽIVOT, slobodu i bezbednost ličnosti, slobodu kretanja i izbor mesta boravka
ZASTITU OD MUČENJA, svirepih i nečovečnih postupaka i kazni
ZDRAVLJE, obrazovanje
RAD, ograničeno radno vreme i zaštitu na radu
SOCIJALNO obezbeđenje

To su osnovna ljudska prava zagarantovana svakom ljudskom biću!
Svako namerno kršenje ljudskih prava je zločin!

Ko su trgovci ljudima?

I onaj ko REGRUTUJE, vrbuje žrtvu, i POSREDNIK, i onaj ko PREVOZI žrtve i onaj ko KUPI žrtvu, ko ORGANIZUJE pružanje usluga i onaj ko VRŠI EKSPLOATACIJU, kao i KORUMPIRANI POLICAJAC ili neki službenik. Svi oni učestvuju u lancu trgovine ljudima!

Trgovci ljudima zloupotrebljavaju poverenje žrtve.

Trgovci ljudima imaju poverenje žrtve jer dolaze iz njenog bliskog okruženja, a ako ne poznaju žrtvu od ranije, spemni su da ulože dane i mesece u sticanje njenog poverenja.

Trgovci ljudima zloupotrebljavaju težnju za boljim životom koja postoji kod žrtve pre nego što uđe u lanac trgovine i vrbuju je ponudama koje izgledaju kao da mogu doprineti da živi bolje, a koje su lažne!

KOJI SU NAČINI VRBOVANJA ŽRTVE?

Načini se razlikuju, promenljivi su, često su veoma dobro osmišljeni, isplanirani i kreativni.

Najčešći načini su:

- **Lažna obećanja** prijatelja, agencija za zapošljavanje, ili nekog drugog ko nudi posao ili putovanje u zemlji ili inostranstvu
- **Obmanjujući oglasi za posao** u različitim medijima (novine, internet, chat, Facebook...) Poslovi koji se nude su „bolje plaćeni i pružaju bolje uslove rada“.
- **Lažno zabavljanje** – dečko zove devojku da krene sa njim i počne novi život na nekom drugom mestu
- **Prodaja od strane porodice** – nekad zbog siromaštva, nekad zato što roditelji veruju da će dete imati bolji život na nekom drugom mestu (npr. devojčice se prodaju udajom, deca se šalju kod rođaka/poznanika kako bi im obezbedio školovanje i sl.)
- **Internet se često koristi za vrbovanje žrtava** (poznanstvo putem Facebook-a, chat-a, lažni oglasi na internetu...)
- **Otmica**

TRGOVINA SE MOŽE ODVIJATI UNUTAR JEDNE DRŽAVE ILI NA TERITORIJI VIŠE DRŽAVA.

Prema nekim procenama, u svetu ima preko **1.000.000 (MILION)** žrtava trgovine ljudima
GODIŠNJE

Samo 10-25 % žrtava uspe da se izvuče iz lanca trgovine ljudima.
Srbija je zemlja porekla, tranzita i destinacije žrtava trgovine ljudima!

**KO MOŽE BITI ŽRTVA TRGOVINE LJUDIMA
ŽRTVA MOŽE BITI SVAKO!**

- I dečak i devojčica, žena i muškarac
- I neko ko ima 10 godina, 17, 25 ili 45 godina, čak i beba
- I neko ko živi u Holandiji i u Africi ili bilo gde u svetu
- I neko ko živi u domu, sa roditeljima ili u hraniteljskoj porodici
- I inženjer i neko ko ne zna da čita i piše

Greška je verovanje da samo naivni postaju žrtve trgovine ljudima. Svako može biti prevaren!

Ali i SVI MI koji težimo da ostvarimo (veću) zaradu, da nam bude bolje, tražimo priliku da ostvarimo neki svoj san, težimo novom iskustvu, tražimo avanturu - možemo se naći u riziku od trgovine ljudima!

Težnju za boljim životom trgovci ljudima koriste i vrbuju potencijalne žrtve obećavajući novi početak, dobar posao, veću zaradu.

U većem riziku od trgovine ljudima su:

- osobe koje žive u veoma teškim životnim okolnostima (siromaštvu, trpe nasilje u porodici...) i zato traže priliku da promene život
- osobe koji ne mogu da se zaposle, a posebno nezaposleni mladi ljudi

**ŽRTVE TRGOVINE LJUDIMA
NISU NAIVNIJE, LAKOVERNIJE
NITI „GLOPLJE“ OD DRUGIH
LJUDI, PA ZBOG TOGA NISU
USPELE DA PREPOZNAJU
TRGOVCA LJUDIMA.**

Trgovci ljudima su često prijatne spoljašnosti i predstavljaju se kao veoma pažljive osobe koje deluju dobronamerno i srdačno!

Mnogi misle „Ja sam pametniji/a, obrazovan/a, nisam lakoveran/a i nema šanse da upadnem u trgovinu ljudima“. Ali nisu u pravu.

Ne postoji tipičan profil žrtve trgovine ljudima! Najbrojnije žrtve jesu žene i deca, ali i muškarci mogu postati žrtve!

Istina je da **SVAKO** može postati žrtva trgovine ljudima!

Zaštita od trgovine ljudima

Trgovina ljudima je problem globalnih razmera.

Sprečavanje trgovine ljudima zahteva međunarodnu saradnju i međunarodne propise. Zahteva i donošenje nacionalnih zakona i razvijanje programa za borbu protiv trgovine ljudima i njihovu efikasnu primenu.

Borba protiv trgovine ljudima zahteva udruženo delovanje različitih institucija i organizacija, kao i inicijativu pojedinaca – profesionalaca i građana. Važno je da **SVAKO** bude upoznat sa problemom trgovine ljudima i rizicima od trgovine ljudima! **Informisanost je najbolji vid prevencije! Neobaveštene osobe su najugroženije!**

Kada ne postoji podrška unutar porodice, kada roditelji ne brinu gde je dete i šta radi, kada je dete žrtva zanemarivanja – rizik od trgovine je značajno veći. Tada društvo/ lokalna zajednica treba da pruži podršku detetu.

Ukoliko dete/mlada osoba živi u stabilnom okruženju, informisanost o rizicima od trgovine ljudima je prevencija, ali ako dete/mlada osoba žive u nestabilnom okruženju, neophodan je sveobuhvatan plan zaštite – jednokratni program prevencije nije dovoljan

U našem društvu su još uvek ukorenjene predrasude prema Romima, i dalje se može čuti ukoliko se romska devojčica prisilno uda ili ukoliko porodica proda dete, „To su romska posla“. Romska deca imaju jednaka prava kao i sva druga deca, i tzv. kulturološki modeli ponašanja, koji ugrožavaju interes deteta, a koji nisu prisutni u svim romskim porodicama, predstavljaju kršenje prava deteta

DECA I MLADI KOJI SU ŽRTVE TRGOVINE ČESTO STREPE DA NJHOVA PORODICA NE SAZNA ŠTA IM SE DOGAĐALO U LANCU TRGOVINE LJUDIMA. OSEĆAJU STID, ALI ŽELE I DA IH ZAŠTITE.

Nastavnici mogu mnogo da učine u cilju prevencije trgovine ljudima, ne samo kroz edukativne sadržaje o trgovini ljudima već i ako su upoznati kako da prepoznaju kada je neko u riziku od trgovine ljudima i šta oni mogu da preduzmu, kome da se obrate.

Statistika ASTRINE SOS linije pokazuje da sada nije primljen nijedan iz škola u vezi sa trgovinom ljudima, sumnjom da je neko od učenika u riziku od trgovine ljudima

Korisni sajtovi

ASTRA www.astra.rs

ATINA www.atina.org.rs

AUTONOMNI ŽENSKI CENTAR www.womenngo.org.rs

INCEST TRAUMA CENTAR www.incesttraumacentar.org.rs

CENTAR ZA PRAVA DETETA www.cpd.org.rs

VIKTIMOLOŠKO DRUŠTVO SRBIJE www.vds.org.rs

KLIKNI BEZBEDNO bezbednost na internetu www.kliknibezbedno.rs

PAMETAN KLIK bezbednost na internetu www.pametanklik.rs

MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA REPUBLIKE SRBIJE www.mup.gov.rs

LA STRADA INTERNATIONAL www.lastradainternational.org

GLOBAL ALLIANCE AGAINST TRAFFIC IN WOMEN www.gaatw.org

ОЕБС се укључио
у аферу трговине децом

Кривичне пријаве
за покушај трговине људима

Пукао ланац
кријумчарењ?
Кинеза

Деца у кавезима!
Долијали трговци
белим робљем

Педофил
у апсу

ТАКСИСТА - ТРГОВАЦ ЉУДИМА

СУЂЕЊЕ ОПТУЖЕНИМА ЗА ТРГОВИНУ ЉУДИМА ИЗМЕЂУ УКРАЈИНЕ И
Секс трефикинг као пом
сиромашним Украјинкама

Крађа деце

Полиција растурила
тезгу растурача

Полицијец трговао

Мајке рађале за

Оптужени
за шверц људи

Албанска маф
„сексуално роб

Путеви кријумчар

Процес века

Пљеваљска полиција
хапси илегалце

Злостављао две
малолетнице

Шверцовали
Албанце

Трговао људима

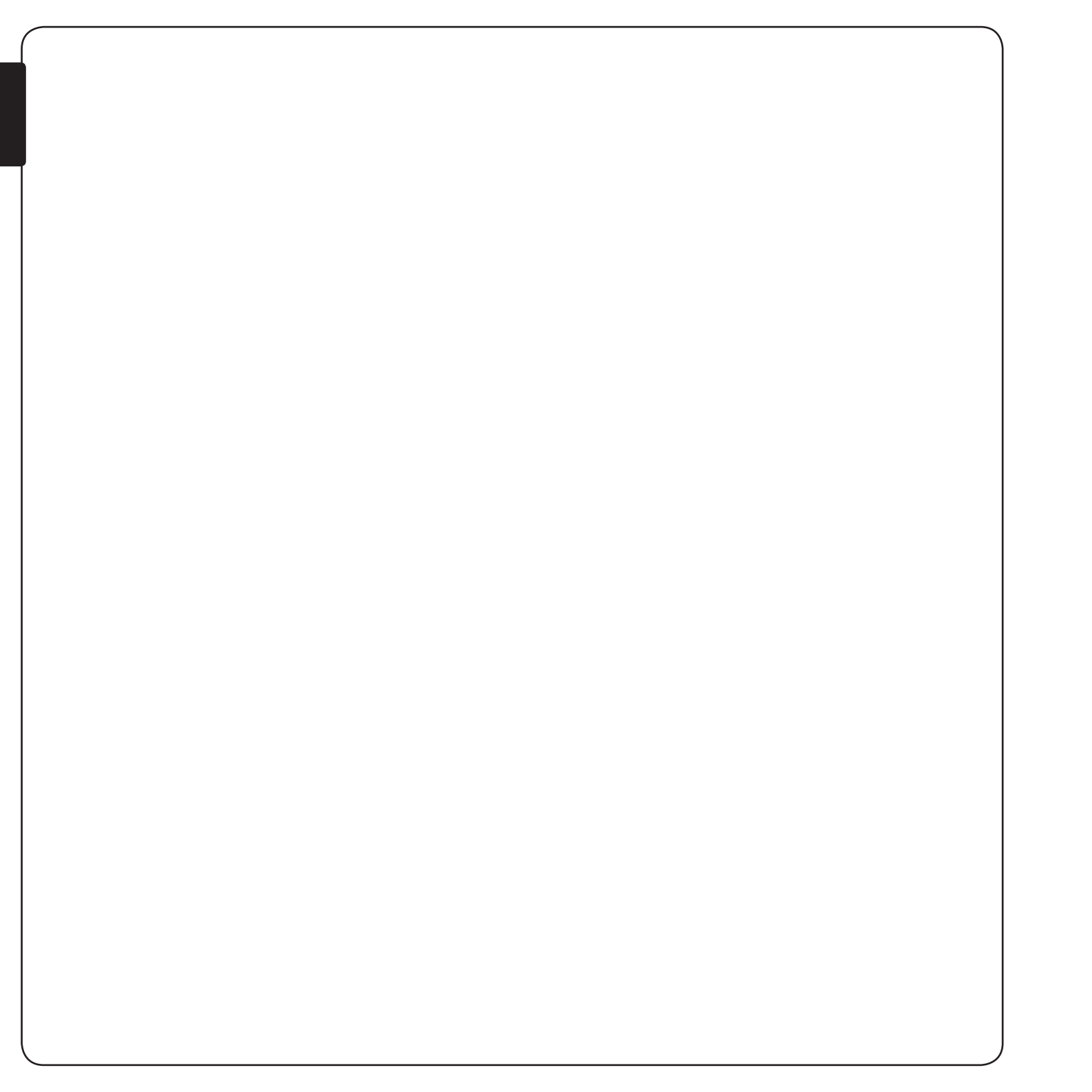
Ухваћени отмичари
десетогодишњег деце

девојку за
600 евра!

ШВЕРЦОВАЛИ ТУРКЕ

PRILOZI

PRILOG 1.1
PRIČE I

Priča 1

Jovana (17 godina) je živila u domu za decu bez roditeljskog staranja. U kafiću u koji je često izlazila, upoznala je momka u koga se zaljubila. On je planirao da ode u Nemačku da radi kod svog brata koji je držao diskoteku i pitao je Jovanu da pođe sa njim. Uveravao je da je to idealna prilika za njih; da mogu zajedno da odu, zarade novac i vrate se u Srbiju. Njoj je bilo najvažnije da je s njim. Pobegla je iz doma. Kada su stigli u Nemačku, u hotelu je shvatila da je prodata. Momak sa kojim je došla je nestao, a nju je silovao nepoznat čovek koji joj je rekao da je njen novi vlasnik. Bila je primorana da radi kao prostitutka. Posle više meseci, u policijskoj raciji je uhapšena i deportovana u Srbiju.

Priča 2

Jelena (15,5 godina) je završila manekenski kurs u svom gradu i svi su joj govorili da je talentovana. Na rođendanu svog druga je upoznala Nikolu. U razgovoru sa Nikolom, Jelena je saznala da on ima neke kontakte u Italiji i da jedna modna agencija organizuje izbor za mis na moru u Crnoj Gori. Jelena se dvoumila, majka se protivila njenom odlasku. Ipak je pošla. Vozio je Nikola i stali su u Novom Pazaru da prenoće. Sledećeg jutra Jelena je shvatila da Nikole nema i da je prodata. Bila je primorana danju da radi kao sobarica, a noću u klubu kao igračica i sa klijentima.

Priča 3

Marija (18 godina) je upoznala Edija na Facebook-u. Živeo je u susednoj državi. Odmah su se razumeli, voleli su iste stvari, slušali istu muziku. Marija mu je rekla da traži posao preko leta, da bi htela da skupi novac za fakultet. Edi je držao kafić i pozvao je da radi mesec dana kod njega. Kad je stigla Edi je odveo na piće u mali hotel. Bilo je super, pričali su i puno je popila. Kasnije se probudila u sobi, sve je bolelo. Edi i ostali su snimali ono što se dogodilo prethodne noći. Rekli su da će snimak „okačiti“ na Facebook. Morala je da radi kao prostitutka. Stalno se opirala, pričala svima da ne želi to da radi. Pokušala je da pobegne. Edi je pronašao.

Priča 4

Mira ima 57 godina i u penziji je. Od koleginice je dobila kontakt agencije preko koje se prijavila za posao u Italiji. Prema ugovoru, trebalo je da se brine o jednom starijem bračnom paru i da im održava kuću. Radiće 10 sati dnevno, imaće slobodan dan nedeljno, a zarada je pet puta veća od visine njene penzije. Kada je stigla u Italiju, Miri je dodeljeno da radi u porodici jednog para srednjih godina sa troje dece, u ogromnoj kući. Umesto deset sati, radila je po ceo dan, nije imala slobodne dane i nije smela da izlazi iz kuće. Za svoj rad nije dobijala nikakvu platu. Jednog dana od umora nije mogla da ustane iz kreveta. Gazdarica je stavila u kola, odvezla do nekog malog mesta i tu izbacila na ulicu. Miri je posle par sati prišao policajac. Vraćena je u Srbiju.

Priča 5

Dejan (28 godina) je završio građevinski fakultet i već dve godine nije mogao da nađe posao. Prijavio se na oglas u kome se traže građevinski inženjeri za posao u Rusiji, imao intervju sa agentom ruske firme i dobio sve informacije o uslovima rada i visini zarade. Kada je stigao na odredište u Rusiji, većina uslova nije bila obezbeđena. Umesto u stanu, bio je smešten sa još 15 muškaraca. Sve je bilo ograđeno žicom, a na ulazu su bili naoružani čuvari. Na gradilištu se radilo i preko 12 sati dnevno. Radnici dva meseca nisu dobili platu. Kada su se pobunili, poslodavac je pretio da će završiti „na čečenskom ratištu ili u zatvoru jer nemaju papire“. Dejan je uspeo da se vrati kad je posle nekoliko meseci dobio platu koja je iznosila deseti deo obećane zarade.

Priča 6

Darko je često odlazio od kuće i sam ili sa drugom decom prosio po većim gradovima. Živeo je u jednom manjem mestu sa roditeljima. Imao je tri sestre i dva brata. Kada je imao 8 godina, Darko je jednog dana sa drugom došao u Beograd. Bio je kraj jula. Nije bilo posla, pa su se on i njegov drug prskali u fontani u centru. Iznenada im je prišao jedan čovek, zgrabio ih je i odvuкао. Od tada su morali da rade za tog čoveka. Bilo je još desetak dečaka. Morali su da prose i da svakoga dana donose određenu svotu novca. Dečaci su i krali za gazdu. Živeli su u polusrušenoj kući bez struje i vode, svakodnevno trpeli batine i surove kazne. Gazda je pretio da će ih odvesti u policiju, da će završiti u zatvoru ili u popravnom domu.

PRILOG 2.1
UPITNIK

01. Koji je tvoj životni san? Šta bi želeo/la da ostvariš u životu?

02. Koliko si spreman/na da uložiš (posvetiš se, učiš, radiš) u cilju ostvarenja tog sna? Da li spreman/na na rizik?

03. Da li misliš da je važno da dobro zarađuješ kad se zaposliš? Šta je za tebe dobra zarada, npr. šta bi mogao/la sebi da priuštiš od dobre zarade?

04. Da li smatraš da je teško naći dobar posao? Na koji način se obično nalazi dobar posao?

05. Da li bi otišao/la u inostranstvo zbog posla? Zbog devojke / dečka?

06. Imaš li prijatelje koji znaju sve o tebi? Prijatelje kojima možeš sve da kažeš, u koje imaš poverenja?

07. Ko su osobe koje su ti najveća podrška?

08. Roditelji ili oni koji se brinu o tebi te nisu pustili da odeš na koncert u drugi grad. Da li bi nekada pokušao/la da odeš bez njihovog znanja? Da li bi uspeo/la u tome? Da li bi imao/la posledice zbog toga?

09. Kako vidiš sebe za 10-15 godina (na poslovnom, privatnom planu)?

10. Da li misliš da je za decu koja žive u porodici u kojoj su svedoci nasilja i sami trpe nasilje bolje da pobjegnu od kuće? Šta je izlaz iz situacije u kojoj se nalaze?

11. Šta misliš da deci koja žive u domu najteže pada, šta im najviše nedostaje?

12. Zbog čega su deca romskog porekla često u teškoj životnoj situaciji (žive u ekstremnom siromaštvu, ne završavaju školu...)?

PRILOG 2.2
PRIČE II

Priča 1

Jelena ima 15,5 godina. Živi sa majkom i mlađom sestrom u jednom gradu na jugu Srbije. Roditelji su joj se razveli godinu dana ranije i od tada oca nije videla. Otišao je u drugi grad i zasnovaio novu porodicu. Njena majka radi kao kasirka u lokalnoj radnji. Radi i po deset sati, često i noćnu smenu, a plata koju prima je jedva dovoljna da pokrije osnovne troškove.

Ona je brižna i uvek su i Jelena i sestra sa njom imale dobar odnos. Ipak, od razvoda i od kada radi tako mnogo, stalno je umorna i nervozna. U kući je često napeta atmosfera. Više ne razgovaraju uveče samo njih tri, onako kako su pre razgovarale o svemu i svaćemu.

To su bili neki od razloga zašto Jelena želi nešto da uradi. Da nađe neki posao i da radi, da pomogne majci... A nekad joj dođe samo da ode negde i pobegne od svega. Sve manje može da vidi sebe u svom gradu, kad ionako nema izgleda da će uskoro biti bolje.

Jelena sada završava prvi razred srednje ekonomske škole. Od kad je bila mala, sanja o tome da postane fotomodel i da ode u inostranstvo. Zajedno sa svojom najboljom drugaricom je završila manekenski kurs gde su joj rekli da je vrlo talentovana. Nikola, komšija njenog druga iz odeljenja, koga je upoznala na njegovom rođendanu, joj je rekao da zna neke ljude koji mogu da joj pomognu da ode u Italiju i da je preporuče jednoj modnoj agenciji. Uskoro poćinje letnji raspust, pa bi taman mogla da iskoristi leto da proba, pa ako ne uspe, makar nije izgubila od škole. On je imao tridesetak godina, bio je simpatičan i delovao je pouzdano, imao je petogodišnju ćerku. Razmenili su telefone, a posle par dana Nikola je pozvao, rekao da je obavio par razgovora i da su ljudi iz agencije rekli da

krajem juna dođe u jedan primorski grad u Crnoj Gori, gde će biti održano takmičenje za mis obale, a najbolje kandidatkinje dobiti ugovor za rad u Italiji. Jelena nije bila sigurna. Pitala je Nikolu zašto joj pomaže, ali on ju je uverio da će i on imati korist od njenog uspeha i da će dobiti proviziju od agencije. Za sada će to biti samo takmičenje, a onda sledi ugovor koji će njeni roditelji morati da potpišu pošto je ona još maloletna, tako da je ona potpuno bezbedna. Ponudio joj je da krenu zajedno, da bi bila sigurnija. Dvumila se jedno vreme, ali je na kraju pristala. Nije imala šta da izgubi. Njena najbolja drugarica je pokušala da je odgovori, ali Jelena je bila sigurna da je ova ljubomorna jer se njoj nije ukazala ovakva prilika. Kada je rekla mami šta planira, ona joj je odmah zabranila da ide. Rekla joj je da je svet prepun devojaka koje su mnogo lepše od nje, „da svi samo nju čekaju i da izbacite te gluposti iz glave“. Rekla je i da joj sve to zvuči sumnjivo.

Jelena je bila sigurna da mora da proba da se takmiči za mis. Verovala je da se takva prilika ne propušta. Rešila da ode krišom, spremala se za put kad je majka bila na poslu. Zamišljala je trenutak kada bude izabrana i dobije ugovor sa agencijom, i ode u Italiju. Zamišljala je kako se vraća kao poznata manekenka i kako je drugima žao što nisu verovali u nju. A i ako ne bude izabrana, bar će provesti par dana na moru. Sledećeg dana dok je majka bila na poslu, a sestra kod drugarice, Jelena je otišla kod Nikole i zajedno su krenuli u Crnu Goru. Rešila je, javiće se majci kad bude stigla.

Priča 2

Jovana je počela da živi u domu jer joj je majka rano umrla, a otac alkoholičar je često tukao, vređao, terao da sama održava kuću, da se snalazi za novac. Jovana nije redovno išla u školu. Nije imala drugu rodbinu i dom je, u njenoj 12 godini, bio jedino rešenje. Sa ocem nije imala nikakav kontakt.

Jovana je imala 17 godina kada je upoznala Sašu. Tada je već pet godina živela u domu za decu bez roditeljskog staranja. Tamo je počela da ide u neku zanatsku školu, ali samo zato što je morala. Nikog nije imala, teško joj je bilo da se uklopi sa drugom decom i uopšte nije imala planove za budućnost, iako je znala da za godinu dana mora da napusti dom i da se snađe kako zna i ume.

Saša je imao je 25 godina, izgledao je predivno, bio je dobro obučen, veseo, šarmantan, pun optimizma. Upoznala ga je u gradu, u kafiću u koji je često odlazila sa drugaricama iz doma. Nedeljama joj se udvarao dok na kraju nije pristala da izađe s njim. Odmah se zaljubila. Bio je divan prema njoj, mogao je satima da je sluša, govorio joj je da je lepa i pametna i da može sve što poželi. Nikada nije bila tako srećna.

Saša joj je često pričao da ima brata u Minhenu koji drži diskoteku i kako već neko vreme planira da ode tamo. Pričao joj je kako se u Nemačkoj dobro živi, kako mora mnogo da se radi, ali da je i zarada dobra i da za kratko vreme tamo možeš da zaradiš više nego ovde za pet godina. Uveravao je da je to idealna šansa za njih – mogu zajedno da odu, da se namuče par godina, a onda da se vrate u Srbiju i da otvore nešto. Jovani je najvažnije bilo da budu zajedno.

Postojao je samo jedan problem. Jovana je bila maloletna i morala je da pita u domu da je puste da ode u Nemačku. Znala je da je neće pustiti.

Zato je rešila da se jedne noći iskrade i pobegne. Pošto je bila povučena i ni sa kim se nije družila, prošao je ceo dan dok su приметili da je nema.

Saša je uspeo da joj nabavi pasoš, devojka na pasošu je baš ličila na nju. Išli su autobusom, ona je morala da nauči svoje novo ime i ostale podatke, ali to nije bio problem. Uostalom, niko je ništa nije pitao, a ona je uživala u svom prvom putovanju u inostranstvo. Saša je sve vreme bio pored nje.

Priča 3

Marija ima 18 godina. Završava srednju školu. Verovatno neće nastaviti školovanje, ne zna. Volela bi da upiše psihologiju, ali njeni roditelji najverovatnije ne bi mogli da plate njeno dalje školovanje. Teško da bi mogla da „upadne“ na budžet.

Marija živi sa roditeljima i dva brata u jednom beogradskom naselju. Oni su jedna prosečna porodica. Kao i u mnogim porodicama problem je novac. Majka će možda ostati bez posla kad prodaju firmu u kojoj radi, a ocu plata kasni i po nekoliko meseci. Jedan Marijin brat je bolešljiv, a drugi je uvek u nevolji. Marija je najstarija. Roditelji joj često govore da bi trebalo da se zaposli posle srednje škole i da tako i ona finansijski pomogne. Teško joj je zbog toga, ali planira da nađe tako dobar posao koji će joj omogućiti i da pomogne porodici i da upiše fakultet. Svesna je da je svuda teško, ali je ipak optimista.

Marija dosta vremena provodi na internetu. I u stvarnom životu ima dosta prijatelja, ali mnogi od njih ne znaju u kakvoj situaciji živi – nije baš da krije, ali prosto je to njena stvar. I svi u društvu se znaju godinama i sve je uvek isto, postaje dosadno. A internet pruža brojne mogućnosti, da upoznaš nove ljude, da budeš ono što jesi, i veća je verovatnoća da nađeš one koji su ti slični i koji te razumeju.

Edi je iz susedne države. Ima 23 godine. Nema devojku i strašno ga smara isfoliranost današnjeg vremena, da svi gledaju samo pare i kako da te iskoriste, i da je jako teško naći normalnu devojku. Odmah su se razumeli i proveli su sate i sate u „četovanju“ narednih nedelja i meseci. Marija je pričala drugaricama, ali više kao šalu i zanimljivost – nije smela da im kaže da je postalo ozbiljno i da se možda zaljubila.

Kada mu je Marija posle nekog vremena rekla da traži posao kako bi sebi platila školovanje, pozvao je da dođe kod njega u kafić. U toku letnje sezone je velika gužva, uvek uzima dodatne radnike, često i iz Srbije. Moći će lepo da zaradi, a i njih dvoje će konačno moći da se vide, pa ko zna... Plašila se da je roditelji neće pustiti, ali on je ohrabrivao da uzme svoj život u svoje ruke, i ako ne počne da sama donosi svoje odluke i da rizikuje, ostaće gde je sad. Uostalom već ima 18 godina i punoletna je.

Krišom se spakovala i otišla. Roditeljima i braći je ostavila poruku da je otišla da spava kod drugarice, a kad stigne i kad se smesti, zvaće ih da im sve objasni. Malo će vikati, ali će na kraju sve biti u redu.

Priča 4

Mira ima 57 godina, penzionerka je. Ceo radni staž je provela kao prodavačica u samoposluzi. Iako je ostvarila pun staž, penzija joj je jako mala. Ima muža koji je izgubio posao kao teološki višak i to četiri godine pred penziju i ne uspeva nikako da pronađe posao. Radi na crno i uspeva minimalno da zaradi. Mira i njen muž imaju troje dece. Žive u zajednici sa srednjim sinom, njegovom ženom i dvoje dece. Sin radi, a snaja nema stalan posao. Sa njima je i mlađa ćerka koja još uvek studira.

Jednog dana Mira je na pijaci srela koleginicu sa kojom je ranije radila. Kad joj se požalila na malu penziju, ova joj je rekla da zna mnogo žena koje su otišle u Italiju da održavaju staračka domaćinstva i brinu se o starim ljudima. To je u Italiji posao koji se za njihove uslove nedovoljno plaća, ali je za nas zarada odlična. Nije problem što ne zna italijanski, naučiće polako, a to malo engleskog što zna iz škole će joj za početak biti dovoljno. Agencija koja obezbeđuje ovaj posao naplaćuje 600 evra za posredovanje unapred, Mira bi morala sama da plati put i vizu, ali sve što bi zaradila bi ostajalo njoj.

Mira je odlučila da ode u Italiju. Ovde nikada ne bi imala priliku da toliko zaradi i pomogne deci. Njen muž se brinuo kako će se snaći bez nje, ali ga je ona ubeđivala da će se brzo vratiti uz zaradu koja bi im svima mnogo olakšala život. Na kraju su se i muž i deca složili, svima se to činilo kao dobro rešenje, iako su morali da pozajme novac za put i za proviziju agenciji. Mira je rekla da će se javljati redovno, da će slati novac kad god može. Njoj će tamo biti potrebno samo minimalno, imaće sve u porodici. Još uvek nije znala kod koje porodice će biti, ali joj je agencija dala kontakt neke žene, Sofije, koja će je sačekati i povezati sa porodicom u kojoj treba da radi. Njoj treba da se javi čim stigne u Milano.

Priča 5

Dejan je završio Građevinski fakultet. Ima 28 godina. Živi sa roditeljima. Pre par godina njegova starija sestra se udala i ima svoju porodicu. Roditelji su oboje završili fakultet i rade u struci već više od 20 godina. Po završetku studija su odmah dobili posao.

Sada je drugačije. Dejan već dve godine pokušava da nađe posao u struci, ali sve što mu se nudilo su bili poslovi na crno ili poslovi u propalim firmama za koje je znao da nisu plaćale radnike mesecima. Neke poslove je prihvatao samo da bi stekao iskustvo, mada je dok je studirao često radio fizičke poslove na gradilištima da bi zaradio džeparac i stekao iskustvo na gradilištu, tako da mu praksa nije strana. Međutim, sada već mora da nađe posao od koga može da živi.

Pre par dana je pronašao oglas u kome se traže građevinski inženjeri za rad u Rusiji. Mislio je da će mu se konačno otvoriti neka prilika. Poslodavac je imao svog agenta koji je obilazio celu zemlju i zakazivao intervjue sa kandidatima. Zapošljavali su građevinske radnike najrazličitijih profila, od radnika do inženjera. Prijavio se.

U razgovoru za posao je dobio informacije o uslovima rada i visini zarade. Radno vreme je bilo malo napornije – oko 60 sati nedeljno, ali je zarada bila adekvatna; firma mu je obezbeđivala smeštaj i hranu u menzi. Firma će snositi i troškove njegovog puta do konačne destinacije u Rusiji. Dogovoreno je da izvadi turističku vizu, a da će, kad stigne, biti pokrenut postupak za izdavanje radne dozvole.

Priča 6

Darko ima osam godina. Živi sa porodicom u jednom manjem mestu u Srbiji. Ima još tri sestre i dva brata. Njegovi roditelji skupljaju sekundarne sirovine i od toga žive. Slabo zarađuju. Često naidu dani kada nemaju ni za hleb.

Darko često odlazi od kuće i sam ili sa drugom decom prosi po većim gradovima. Obično putuje vozom, neki kondukteri ga već znaju. Ponekad mu čak daju i novac, sitniš, i onda kad im ne traži. Često je u Beogradu, tamo uvek može više da se zaradi. Obilazi kafiće i traži novac, nekad prodaje cveće za nekog čoveka... Darko nikada nije išao u školu, nije ni upisan. Navikao je da se brine o sebi. Odavno se već sam snalazio. Zarađivao je nešto novca za sebe, ali je davao i za kuću i pomagao roditeljima.

Poslednji put kad je došao u Beograd, bila je strašna vrućina i Darko i njegov drug su bili toliko žedni i ošamućeni od sunca da se nisu udaljavali od fontane na trgu. Uskakali su u fontanu i prskali se. Bilo toliko toplo da nisu mogli da idu od kafića do kafića i prose po takvom suncu. A u gradu skoro da i nije bilo ljudi. I ono malo ljudi koji su izašli, nisu sedeli u baštama već unutra. A kada bi Darko i njegov drug pokušali da uđu u restoran ili kafić konobari bi ih oterali napolje, ponekad bi ih i udarali.

Dok su sedeli na ivici fontane, jedan čovek ih je posmatrao sa klupe. Prvo na njega nisu obraćali pažnju, a onda su primetili da im se približava. Pitao je „kako posao“, a onda je u sred rečenice zgrabio Darka za rame tako jako da je on vrisnuo, a njegovog druga za desnu ruku i zavrnuo je. Bol je bio užasan.

PRILOG 3.1
ŠTA MOŽEŠ DA URADIŠ?

ŠTA SVE MOŽEŠ DA PREDUZMEŠ U CILJU PREVENCIJE TRGOVINE LJUDIMA:

Provera budućeg poslodavca

- Da li si proverio/la firmu u kojoj treba da radiš?
- Da li si proverio/la da li ta firma zaista postoji, koliko dugo, ko su joj klijenti, u koliko zemalja ima predstavništvo, koja je njena adresa i broj telefona?
- Da li si proverio/la da li je firma registrovana u nadležnoj instituciji (npr. Agencija za privredne registre u Srbiji)?
- Da li si se raspitao/la o firmi za koju ćeš raditi u ambasadi svoje zemlje u zemlji destinacije?
- Da li si se raspitao/la o firmi za koju ćeš raditi kod prijatelja ili kod ASTRE?
- Da li imaš ugovor o radu?
- Da li je taj ugovor pregledao advokat ili osoba od poverenja koja poznaje pravo?
- Ako je ugovor napisan na različitim jezicima, da li si proverio/la da li se obe verzije podudaraju?
- Da li si napravio/la kopiju ugovora za svaki slučaj?
- Da li si proverio/la da li u ugovoru postoje neke neprecizne formulacije, npr. „u slučaju neispunjavanja svih obaveza koje naloži poslodavac“, a da se nigde ne precizira šta to mogu biti „sve obaveze“?
- Da li se tvoj budući poslodavac raspitivao za tvoje kvalifikacije, veštine, radno iskustvo i slično?

Pripreme za putovanje

- Da li si izvadio/la pasoš?
- Da li si napravio/la nekoliko fotokopija svog pasoša?
- Da li si bar jednu fotokopiju pasoša i drugih važnih dokumenata ostavio/la kod roditelja/prijatelja/neke druge osobe od poverenja?
- Pasoš i druga dokumenta uvek nosi sa sobom, a daj ga samo graničnoj policiji ako traži. Nikom drugom – ni šefu, ni prijateljima, ni rođacima.
- Da li si roditeljima/prijatelju/osobi od poverenja ostavio adresu i broj telefona mesta na kome ćeš odsesti?
- Da li si prepisao/la negde važne telefone za slučaj da izgubiš telefon?

Kako da izbegneš rizik vrbovanja putem lažnog zabavljanja

- Da li potpuno zavisiš od dečka?
- Da li ti on predlaže da zajedno odete u inostranstvo i „započnete novi život“, ali ne ume precizno da ti kaže o čemu se radi?
- Da li ti se čini da on troši mnogo para, a ne vidiš da nešto radi, tj. kako zarađuje?

Ako imaš neke sumnje u vezi sa svojim poslom, dečkom itd., evo šta možeš da uradiš da smanjiš rizik od ulaska u lanac trgovine ljudima:

- Obrati pažnju na ono što tvoji roditelji/prijatelji imaju da kažu. Ako planiraš da odeš, uvek kaži prijateljima ili porodici gde i s kim ideš.
- Nekome se može učiniti da rad u seks industriji donosi laku i brzu zaradu. Ipak, zapamti da dobrovoljna prostitucija lako može da se pretvori u trgovinu ljudima.
- Ako sumnjaš da je neko žrtva trgovine ljudima, prijavi policiji ili pozovi ASTRU. Drugima je potrebna tvoja pomoć i to je najmanje što kao građanin/ka možeš da uradiš.
- Potraži pomoć od organizacija kao što je ASTRA. Pozovi ih – oni su tu da ti pomognu. Ako se plašiš ili ne želiš da razgovaraš sa svojim roditeljima/prijateljima, javi se ASTRI na telefon **+381 (0) 11 33 47 817** ili pošalji e-mail na **sos@astra.rs**. Oni te neće osuđivati zbog onoga što ti se desilo.

PRILOG 4.1
KARTICE

Ti si devojčica, imaš 14 godina. Živiš sa bakom, jer su ti roditelji poginuli. Živite od bakine penzije.

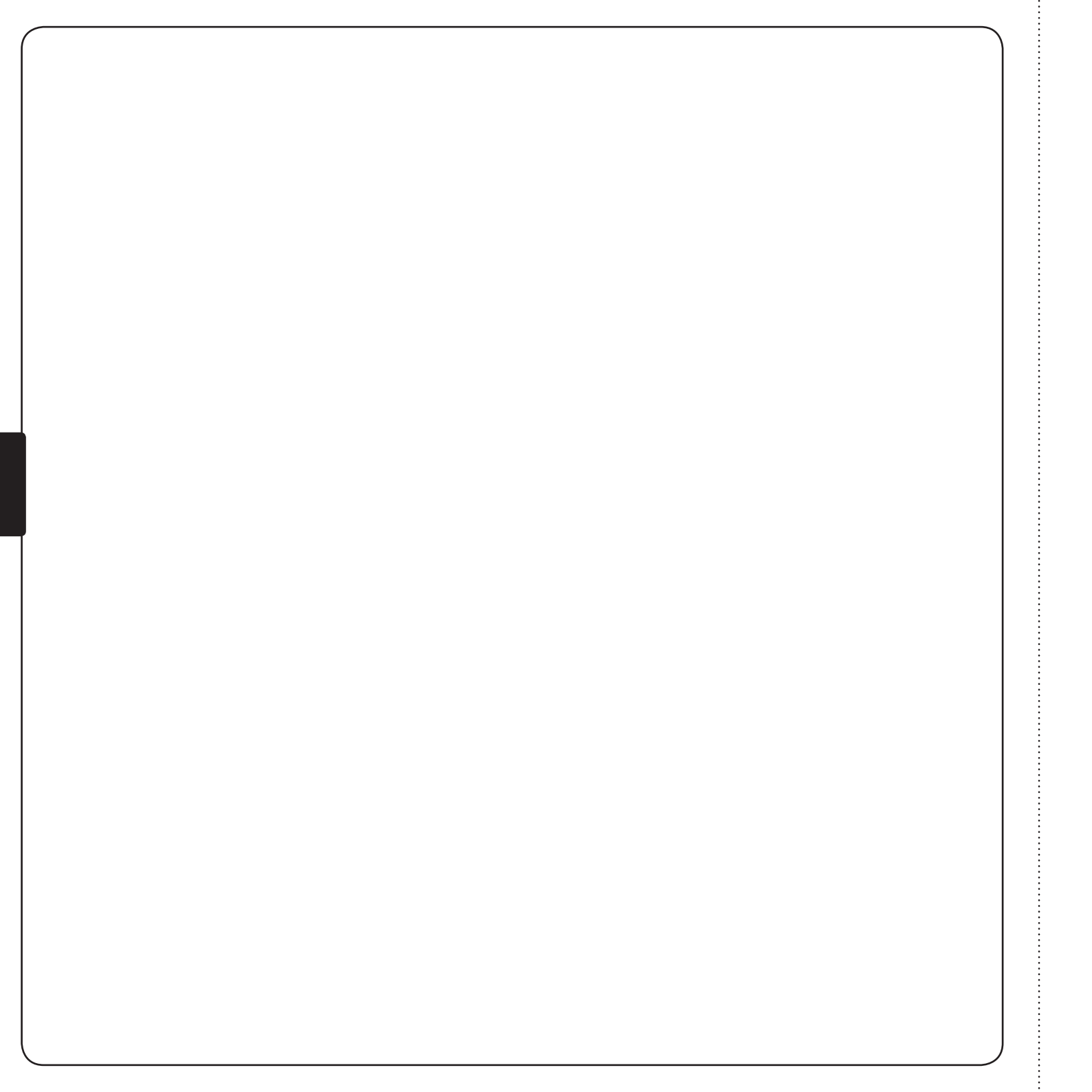
Tebi je 16 godina. Poslednje dve godine živiš sa ocem i dve mlađe sestre o kojima se ti brineš pošto vas je napustila majka.

Ti si ćerka vlasnika lokalne TV stanice iz tvog mesta. Baviš se manekenstvom i želiš da postaneš poznati foto model.

Ti si mladić, imaš 16 godina, živiš u Domu za decu bez roditelja i roditeljskog staranja. Postoje indicije da si često fizički zlostavljan.

Ti si 15-godišnjak. Roditelji su se razveli kada si imao 12 godina. Bio si svedok nasilja u porodici. Otac je majku često tukao. Živiš sa majkom, sa ocem nemaš kontakt.

Ti si devojka, 19 godina, roditelji su dobrog materijalnog stanja, ulažu u tvoje obrazovanje i podržavaju te u tvojim odlukama.

Ti si 16-godišnjak koji trenira vaterpolo.

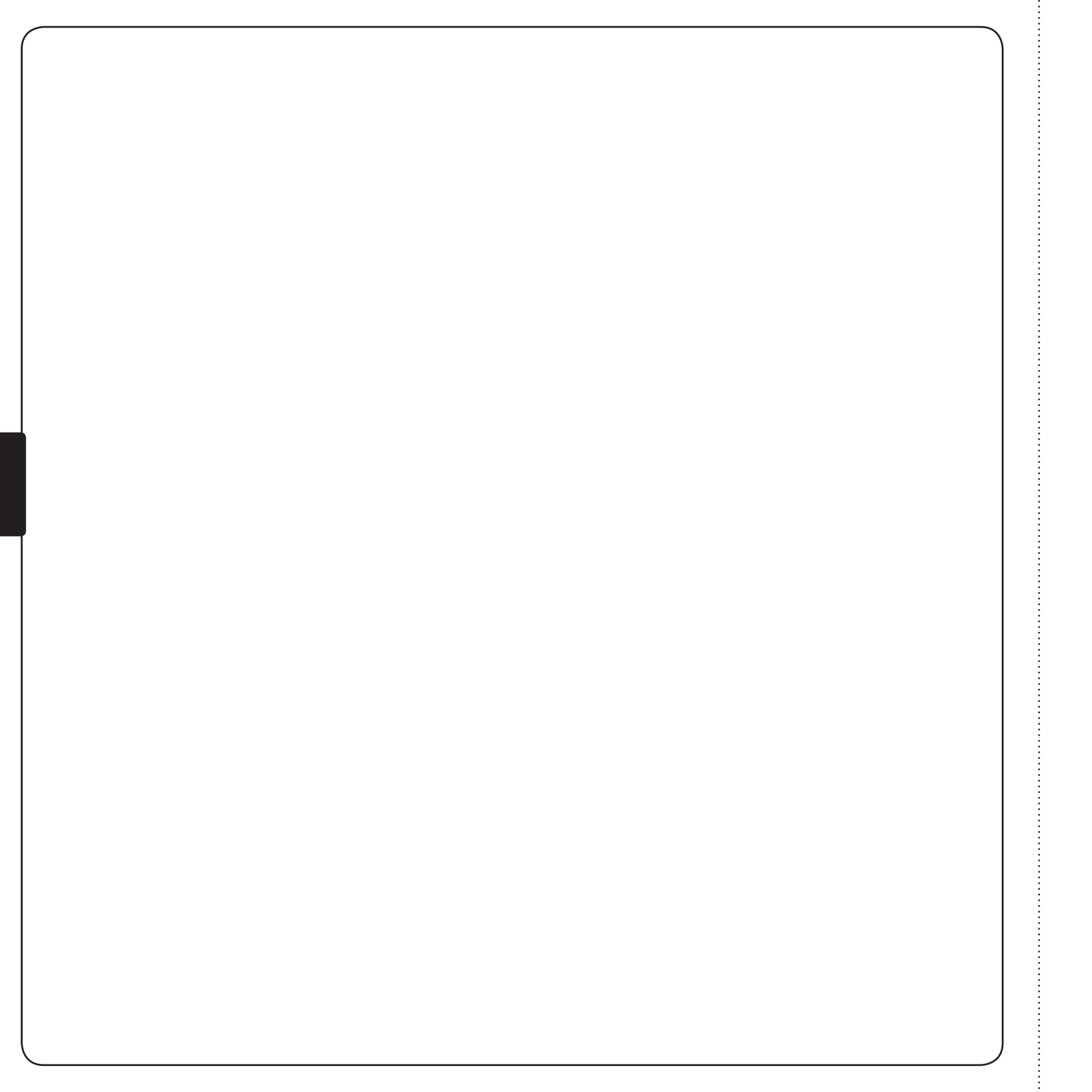
Imaš 15 godina. Živiš sama sa majkom koja radi dva posla kako bi obezbedila sve što vam je potrebno. Podstanari ste.

Imaš 23 godine i cerebralnu paralizu i možeš da se krećeš jedino u invalidskim kolicima.

Ti si 17-godišnjak, imaš svoj bend. Roditelji su ti prosvetni radnici i podržavaju te.

Ti si 17-godišnjica Romkinja koja nije završila osnovnu školu.

Ti si dečak sa 15 godina, živiš na selu, neredovno pohađaš školu jer moraš da pomažeš kod kuće. Otac je alkoholičar.

Ti si devojčica od 14 godina, i najaktivniji član Učeničkog parlamenta u svojoj školi.

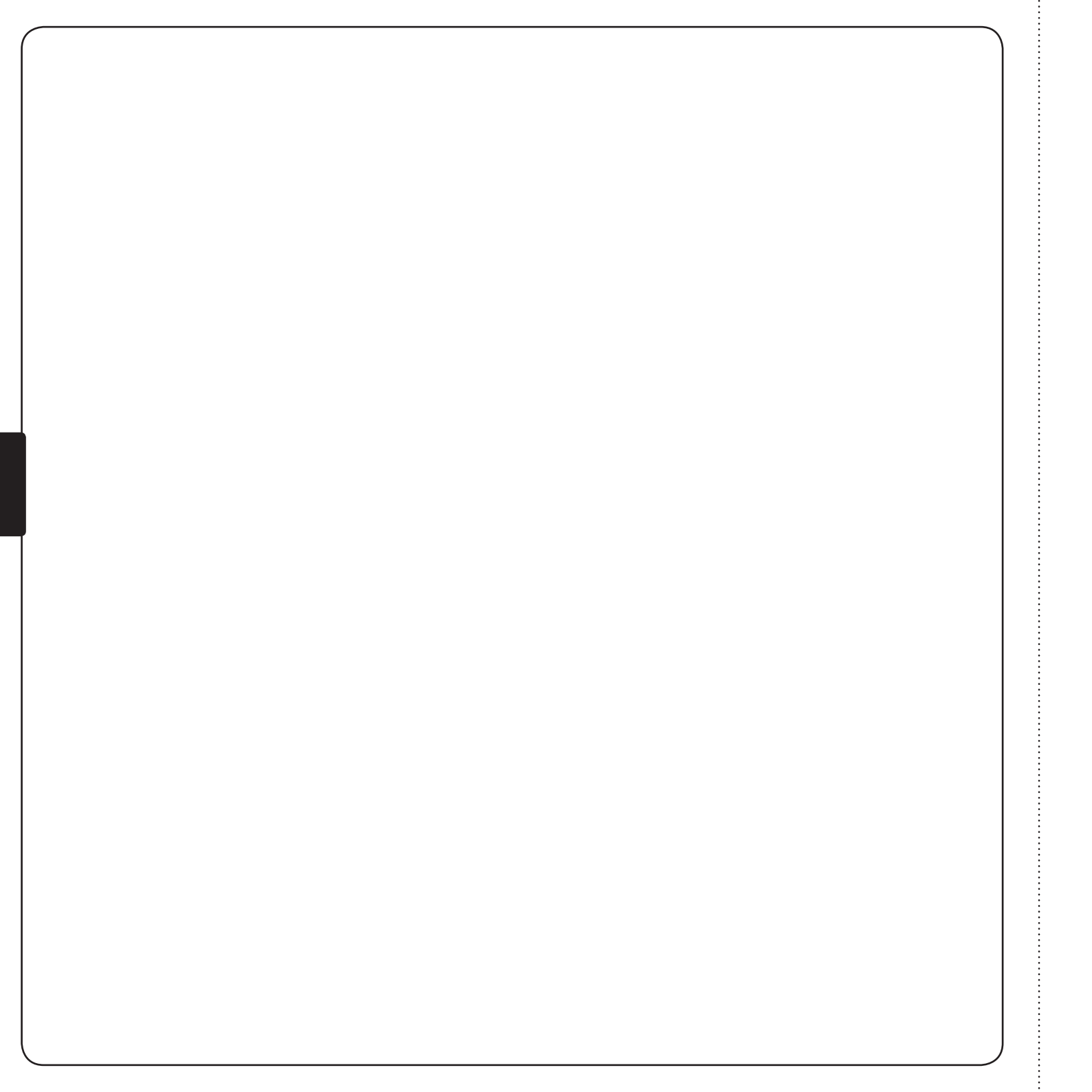
Ti si Rom. Imaš 15 godina. Živiš u improvizovanoj kući. Ne ideš u školu. Sa ocem i petoro braće skupljaš stari papir.

Ti si 17-godišnja devojka i živiš u Domu za decu bez roditeljskog staranja. Ideš u frizersku školu.

Ti si 16-godišnji dečak i sa roditeljima si se nedavno preselio u Beograd. Nemaš mnogo prijatelja u novoj sredini. Često si na Facebook-u i tu imaš mnogo prijatelja.

Ti si 15 –godišnja devojka. Učenica si osmog razreda. Tvoj otac je lekar. Ideš u muzičku školu. Želela bi da nastaviš školovanje na muzičkom konzervatorijumu u inostranstvu.

Ti si ćerka (18 godina) građevinskog preduzetnika i pohadaš privatnu školu. Baviš se baletom i želela bi uspešnu baletsku karijeru.

Imaš 17 godina. Ti i tvoja porodica (majka, brat i sestra) izbegli ste sa Kosova. Otac je poginuo na Kosovu. Teško živite. Ti često nalaziš neke poslove vikendom i raspustima kako bi poboljšao materijalnu situaciju porodice.

Ti si 18-godišnji mladić, ideš u srednju školu. Dobar si učenik. Zbog loše materijalne situacije u porodici svakog vikenda radiš u jednom klubu kao konobar.

Imaš 20 godina, završila si srednju medicinsku školu. Nisi uspjela da se zaposliš. Želja ti je da odeš u inostranstvo i radiš u struci, jer su tamo plate veće a i uslovi rada bolji.

Imaš 14 godina. Živiš sa roditeljima i starijom sestrom. Treniraš tenis. Za tebe kažu da si izuzetno talentovana. Da bi napredovala u sportu, moraš da nastaviš treniranje u inostranstvu, u poznatoj školi tenisa za talente.

Ti si devojka, imaš 18 godina, roditelje alkoholičare, neredovno ideš u školu, živiš na selu, zbog fizičkog zlostavljanja često si kod bake koja ima poljoprivrednu penziju.

Ti si žena, imaš 31 godinu, imaš završenu osnovnu školu, živiš u okolini velikog grada, radiš fizičke poslove po kućama.

PRILOG 4.2

TVRDNJE

- Nikada se nisi susreo/la sa ozbiljnim finansijskim teškoćama.
- Imaš pristojno mesto za stanovanje.
- Imaš sopstveni računar i koristiš internet.
- Znaš kome da se obratiš za savet i pomoć, ako ti treba.
- Nisi nikada doživljavao/la da te neko dovede u neprijatnu situaciju zbog tvog porekla ili imovinskog stanja.
- Imaš mogućnosti da odeš negde na odmor bar jednom godišnje.
- Možeš pozvati prijatelje kući.
- Imaš zanimljiv život i pozitivan odnos prema budućnosti.
- Imaš gotovo sve što i tvoji vršnjaci, ni u čemu ne oskudevaš.
- Uvek se možeš osloniti na svoje roditelje.
- U tvojoj porodici vlada harmonija.
- Možeš da se zaljubiš u koga želiš.
- Porodica te ohrabruje da samostalno donosiš odluke koje se odnose na tebe.
- Možeš da studiraš i da odabereš profesiju po sopstvenom izboru.
- Možeš da kupiš sebi novu odeću barem jednom u tri meseca.
- Imaš doživljaj da se tvoje sposobnosti cene i poštuju u sredini u kojoj živiš.

PRILOG 5.1
PRIČE III

Priča 1

Krenuli su Nikolinim kolima. Vreme je bilo užasno, sve vreme je pljuštala kiša. Ipak, Jelena je bila srećna i puna iščekivanja. Kad su stigli u Novi Pazar, Nikola je rekao da će tu prenoćiti u jednom malom hotelu pošto on ima neki sastanak, pa će sutra nastaviti za Crnu Goru. Uzeo je dve odvojene sobe i otišao svojim putem. Jelena je otišla u svoju sobu, legla u krevet i zaspala maštajući o budućnosti.

Kada se ujutro probudila i sišla u hol, Nikole nije bilo. Vlasnik hotela koga je sinoć upoznala je pozvao u svoju kancelariju. Tamo joj je objasnio da ona od sada radi tu, da će danju morati da pomaže u održavanju, a noću će raditi u klubu kao igračica i sa klijentima.

Kada joj je gazda hotela objasnio šta se od nje očekuje, Jelena je rekla da to ne dolazi u obzir i da mora da priča sa Nikolom. Rekao da je Nikola dobio novac za nju, da se nikada neće vratiti „osim kao mušterija“ i da se pomiri sa sudbinom. Ako bude vredna i zaradi sumu koju je on platio za nju, možda će moći da ode, sve od nje zavisi. Jelena je počela da plače. Nije znala šta da radi.

Gazda joj je rekao da bude pametna, da će za sve pogrešno što ona uradi biti kažnjena njena mlađa sestra Ana. Nije bio grub, samo je stalno podsećao na Anu. I rekao joj da ima odlične kontakte u policiji, tako da će ona završiti u zatvoru ako bilo šta pokuša. Ostale devojke su joj rekle da ovde i nije tako loše u odnosu na ostale gazde, on ih ne tuče, dozvoljava im da ne rade kad imaju menstruaciju i daje im da jedu i piju koliko hoće. Jelena jedva da se ikada i poljubila sa dečkom. Gazda je rešio da unovči njenu nevinost. Jedne večeri je poslao drugu devojku da joj pomogne da

se spremi i da je dovede dole gde će je čekati prvi klijent. Jelena je sve vreme plakala. Devojka joj je rekla da popije jedno piće i da će joj sve biti lakše. Poslušala je. Nije navikla na alkohol i brzo se ošamutila. Kao kroz maglu se seća ostatka večeri. Prvo je bio jedan, pa još jedan muškarac. I onda treći. Kada se probudila ujutro, bila je modra i krvava. Jedva je hodala. Gazda joj je dao slobodno pre podne, ali je narednih dana svako jutro morala da čisti sobe i pegla posteljinu. A noću su bili muškarci, jedan za drugim, činilo se bez kraja. Da nije bilo alkohola, ne bi izdržala. Posle joj je bilo sve jedno, kao da to više nije bila ona. Posle tri meseca je imala prvi abortus, a zatim još dva. Nikada je nisu vodili u bolnicu. Lokal je bio poznat po tome što nudi seks bez zaštite, ali Jelenu u tom stanju to je bila najmanja briga. Ionako je želela da umre. Na kraju je došla policija, ne oni policajci koji su bili redovni gosti, već neki drugi. Pitali su je šta radi tu. Nešto im je ispričala, ali ne sve. Plašila se za bezbednost svoje sestre i majke. Nije pominjala Nikolu. Pitali su je da li želi da se vrati kući. Nije znala kako mami i sestri da izađe na oči nakon svega. Ipak se vratila. Majka i sestra su plakale od sreće kad su je videle. Jelena po ceo dan sedi kod kuće, sramota je da izađe, sramota je da će svi saznati. U kontaktu je sa jednom nevladinom organizacijom koja joj pruža podršku i uverava je da nije kriva za to što joj se desilo. Ona ne zna ko je kriv.

Priča 2

U Minhen su stigli rano ujutro. Jovana je bila ošamućena od celonoćne vožnje i jedva je čekala da stignu do stana koji je Sašin brat iznajmio za njih. Ali je bila srećna. Kad su izašli iz autobusa, uzeli su taksi i krenuli ka stanu. Saša je delovao odsutno i bio je nervozan. Jovana je pretpostavljala da je to zbog umora. Kad su ušli u stan u jednoj višespratnici u predgrađu Minhena, nije se osvrnula oko sebe, odmah je otišla u kupatilo da se malo osveži i sredi. Bila je šokirana kada je za njom ušao nepoznati muškarac. Grubo je uhvatio, rekao „Ipak moram da probam pre nego što kupim“ i nasnuo na nju. Jovana se branila i opirala koliko je mogla, a onda je stigao udarac koji je mislila da neće preživeti. Zatim je došlo prvo silovanje. Kada je završio, izašao je iz kupatila i ostavio je da leži na podu. A onda nekoliko sati ništa. Nije se usuđivala da izađe iz kupatila. Nije znala šta se desilo, ni gde je Saša, ali je znala da on to nikada ne bi dozvolio. Nepoznati čovek se vratio posle par sati, uz još batina i silovanja joj je objasnio da Saše nema, da je njegova uloga bila samo da je dovede u Nemačku i proda. Rekao je da je on, Petar, sada njen novi vlasnik i da od sada pa nadalje radi samo ono što joj on kaže.

Kada je palo veče, odveo ju je na njen novi „posao“. Iako se pomalo nadala, to nije bila diskoteka, već neki put. Petar joj je objasnio, njen posao je da zaustavlja vozače i da im nudi seks. Naučio ju je par reči na nemačkom. Rekao je da treba da zaradi najmanje 800 evra i da će on doći za par sati. Nije znala šta da radi, sakrila se u žbunje i čekala šta će da se desi. Kada je Petar došao i zatekao je tu, mislila je da će je ubiti. Nikada nije doživela takve batine. Tri dana nije mogla da ustane iz kreveta. Petar joj je rekao „Zapamti, imaš samo mene i bolje me slušaj. Ja uvek mogu da te ubijem i da kupim drugu, istu takvu. Vas devojaka ima kolko hoćeš. Od tebe zavisi kako ćeš živeti i kako ćemo se slagati. Ti razmisli! Gde bi živela da nema mene? Šta bi jela? Evo, doneo sam ti i ovu tableticu da ti bude lakše da radiš. Budi dobra, pa ću i ja biti dobar“. Na kraju je popustila. On je bio u pravu, nije imala nikog. Ništa nije vredela. Ništa nije mogla.

Posle pet meseci u prinudnoj prostituciji, Jovana je uhapšena u policijskoj raciji. Rekli su da je ilegalno ušla u zemlju, da nema dozvolu boravka i da će je vratiti u Srbiju. Pitali su je da li radi sa nekim. Nije odala Petra. Vraćena je u Srbiju. Nije imala gde, pa se vratila kod oca. I dalje je maltretira, ali onda ona popije nekoliko pića i sve deluje bolje. Ne zna koliko će moći tako, ali za sada to je njen život.

Priča 3

Kada je Marija stigla, niko u gradu nije znao da joj kaže gde je kafić koji traži. To je nije zbunilo, videla je internet kafe i odmah se ulogovala. Sedeće tu dok se Edi ne pojavi. Sigurno ga je nešto sprečio, znao je da dolazi. Posle nekog vremena je pozvao.

Morao je hitno da otputuje, ali sad je tu, dolazi po nju i vodi je na ručak. Marija je imala veliku tremu od prvog susreta. Ali kada ga je videla, shvatila je da nema čega da se plaši. Bio je lep, nasmejan, pozitivan. Otišli su na ručak u neki mali, zabačeni, simpatični hotel. Dole je bio restoran, a gore sobe. Edi je rekao da hotel drži njegov prijatelj i da će Marija tu moći da se smesti za prvo vreme. Naručili su vino da proslave njen dolazak. Marija nikada nije dobro podnosila alkohol i uskoro sve oko nje je bilo kao u nekoj izmaglici.

Kada se ujutro probudila, bila je u nepoznatoj sobi, u nepoznatom krevetu. Nije se sećala kako je dospela tu. Nije se sećala ničega od prethodnog dana. Celo telo je bolelo. Jedva je ustala iz kreveta i odvukla se do kupatila. Pogledala se u ogledalo. Lice joj je bilo normalno ako izuzmemo razmazanu šminku i natečene kapke. Ali telo joj je bilo puno modrica i podliva. Kad je pošla da se obuče, shvatila je da nema njene odeće. Pokušala je da otvori vrata od sobe, ali su bila zaključana. Počela je da viče, da lupa na vrata, ali ništa se nije dogodilo. Posle nekog vremena je ušla starija žena, noseći poslužavnik sa hranom. Ništa nije govorila, nije ni gledala Mariju. Par sati kasnije, ušla je još jedna devojka, koja je donela odeću, gurnula je Mariji u ruke i naterala je da se obuče. Ni ona ništa nije govorila. Marija to nije htela da stavi na sebe. Devojka je izašla. Došao je Edi, ali to više

nije bio nasmejani i veseli Edi. Rekao joj je da je kurva, a da može mami i tati da priča o psihologiji, da se ne pravi blesava i da je morala da zna o kakvom poslu se radi. Da je prethodnu noć bila mala zabava gde su momci proslavili dolazak nove devojke, a ako se ne seća, sve su snimili, pa može da joj pokaže. A može da postavi i na njen Facebook profil, pa da se svi raduju.

Marija se sve vreme opirala. „Pristala“ je, ali se opirala. Svakom drugom klijentu je govorila da ne želi da bude tu, ali većinom su joj se samo smejali, nije ih bilo briga. Jednom je pobjegla u policiju, policija je vratila Ediju. Svaki put je dobijala batine. Danima se posle oporavljala, ali i dalje je morala da radi. Stalno je sanjala o bekstvu. Nije imala ni telefon, ni novac, ni ličnu kartu. Sve je to nestalo one prve noći. Nije znala kako, ali znala je da mora da pobjegne. Jednog jutra, kada su i poslednji gosti otišli iz lokala, kada se sve konačno utišalo, ona je skočila kroz prozor. Nije bilo visoko, ali ipak se malo ugruvala. Ali nastavila je dalje. Cilj joj je bio da ode iz grada dok se ne razdani skroz, jer će je prepoznati i vratiti. Ići će livadama i šumama duž puta, danju će se kriti u šumi, pa će nekako valjda stići do granice. Ubrzo je čula glasove. Edi i njegovi ljudi su je stigli. Počeli su da je šutiraju po celom telu. Opirala se, a onda prepustila sudbini. Bilo je strašno.

Priča 4

Kada je stigla u Milano Mira se javila Sofiji i ona je odmah odvela u porodicu u kojoj je trebalo da radi. Dogovor je bio da će Mira raditi 10 sati dnevno, da će imati jedan slobodan dan u nedelji, da će živeti i hraniti se kod porodice za koju radi. Radna dozvola će joj biti blagovremeno obezbeđena, pa bi bilo najbolje da prvo vreme ne izlazi mnogo i ne privlači pažnju dok se ne srede papiri. Uzeli su joj pasoš kako bi predali papire za radnu dozvolu. Umesto kod starijih ljudi, odveli su je u veliku kuću u kojoj je živeo par srednjih godina sa troje dece. Gazdarica joj je pokazala njenu sobu – rupu na kraju hodnika bez prozora, kupatilo i uniformu. Mira je nije razumela ni reč italijanskog, ali ubrzo je naučila sve što se očekuje od nje. Umesto deset sati, radila je po ceo dan, nekad i noću, i ni trenutak nije imala za sebe. Morala je da održava besprekornu čistoću u kući, da kuva za porodicu i njihove goste, da pere i pegla veš, bukvalno sve. Nije bilo slobodnog dana. I nije smela da izlazi iz kuće. Nije imala ključ, a kad je ostajala sama, zaključavali su je. Nije mogla da se javi kući jer su telefoni bili blokirani. Mira nije imala izbora nego da nastavi da radi i da se nada da će zarada makar biti dobra.

Mira nikada nije dobila ni jedan evro za posao koji je radila. Kada je prvi put pitala za platu, gazdarica je ignorisala. Kada je sledeći put pitala, dobila je šamar. Zatim se nasilje nastavilo – kad god nešto ne bi bilo po volji gazdarice, Mira je dobijala udarce. Nije znala šta da radi. Postajala je fizički sve slabija i bolesnija i zbog napornog rada, i zbog toga što nije imala šta da jede – jela je samo ostatke jer je gazdarica strogo vodila računa da ne pojede nešto od „njihove“ hrane dok je kuvala. Kada jednog dana nije

mogla da ustane iz kreveta, gazdarica je stavila u kola i vozila nekoliko sati autoputem. Onda su stigli do nekog grada. Gazdarica je samo otvorila vrata, izgurala je na ulicu i otišla. Mira nije znala gde je, nije imala nikakav dokument, nije znala ni gde je bila, nije znala jezik. Bila je gladna, umorna i bolesna. Sela je na klupu i tu provela nekoliko sledećih sati dok joj nije prišao policajac. Ništa ga nije razumela. Odveo je u stanicu. Ni tamo nije mnogo razumela. Dali su joj telefon. Odmah je pozvala „ženu iz agencije“. Niko se nije javljao na taj broj. Nisu joj dozvolili da se javi porodici. Nekoliko dana kasnije su je deportovali u Srbiju. Koliko ona zna, nije vođena nikakva istraga. Danas odlazi na terapiju u jednu nevladinu organizaciju i malo joj je bolje, ali još uvek joj je teško da shvati šta joj se dogodilo i da je tako nešto moglo njoj da se desi. Ipak, volela bi da ode u inostranstvo ponovo, jer je ovde i dalje sve isto. Samo kada bi našla neku pouzdanu ponudu.

Priča 5

Kada je Dejan stigao na odredište u Rusiji, sve je izgledalo mnogo skromnije nego što mu je obećano, ali nije hteo odmah da se žali. Nisu ga smestili u stan, već u neki kolektivni smeštaj sa još 15 muškaraca. Imali su krevete na sprat, samo jedan mokri čvor i prozore koji nisu dihtovali. Pitao se šta će biti kad dođe zima.

Posao na gradilištu je bio naporan. Njih stotinak je radilo na objektu, svi su bili stranci. On se družio sa „našima“. Radili su od ujutro do uveče, nisu imali nijedan slobodan dan, a „slobodno“ vreme su morali da provode u svom radničkom naselju. I životni i radni prostor u kome su se kretali bio je ograđen žicom, a na ulazima su bili naoružani stražari. Izlazak je bio moguć samo sa posebnom dozvolom. Unutar objekta je bila prodavnica i samo tu su mogli da kupe cigarete ili nešto za jelo. Hrana je bila oskudna.. Postojao je rigorozan sistem finansijskog kažnjavanja za koji je Dejan u početku imao razumevanja, jer nedisciplinovani radnik zaista može da napravi veliku štetu i upropasti radove, ali to je uskoro poprimilo apsurdne dimenzije, tako da se radnicima merilo i koliko puta dnevno odlaze u toalet.

Posle mesec dana niko nije dobio platu. Šefovi su im u prvo vreme davali najrazličitija objašnjenja, a onda su počeli sa pretnjama.

Kada su se radnici pobunili jer nisu primili ni drugu platu, rečeno im je da mogu da odu kad god hoće ukoliko mogu da plate svoj odlazak, ali da im je bolje da ostanu tu gde jesu, jer imaju krov nad glavom i šta da jedu, a plate je ionako bolje da stoje kod njih, jer oni kakvi su propili bi sav novac. Još su rekli da oni koji imaju još neka pitanja bolje razmisle da li im je bolje tu ili da se sutra probude na čečenskom ratištu, ili u ruskom zatvoru, jer nemaju nikakva dokumenta. Pretili su da će lako podmititi policiju i sud da ih u zatvoru drže što duže.

Kada je na insistiranje njihovih porodica slučaj dospelo do medija policija više nije mogla da ignoriše prijave i preko našeg diplomatskog predstavništva je zatražila dodatne informacije. Poslodavac je dobio dojavu da im isplati neki novac i da ih po hitnom postupku pošalje kući. Da bi dobili svoj pasoš i zaradu, koja nije bila ni deseti deo onoga što je dogovoreno, morali su da potpišu izjavu da su uslovi rada bili zadovoljavajući i da je poslodavac prema njima ispunio sve obaveze. Njihov slučaj nije procesuiran.

Priča 6

Čovek je Darka i njegovog druga zgrabio i odvuкао u jednu ulicu u kojoj ih je čekao još jedan čovek. On je podigao Darka. Udario ga je po licu. Naterao ga je da mu da sav novac. Rekao je: „Mali, sad radiš za mene, za Rokija radiš je l' ti jasno?“. Rekao je da mu je bolje da se ne pravi budala i da mu slučajno ne pada na pamet da pokuša da pobjegne jer će ga prebiti, a onda će ga prebiti i u policiji gde radi njegov brat. Stegao je Darka za ramena gurajući mu prste između kostiju, nasmejao se i rekao da ako bude radio sve što mu kaže neće biti problema. Roki je već imao grupu od desetak dečaka. Darko je i pre navikao na batine, od oca, braće, starijih dečaka, mnogi su ga udarali. Ali ono što mu je Roki radio, to je bilo mnogo strašnije od svega pre toga. Roki je znao za svakog dečaka iz grupe gde je i šta radi, sve ih je pratio. Uvek je imao i svog „doušnika“ među dečacima. Svi dečaci su morali svakoga dana da donesu određenu svotu novca, a Roki je stalno povećavao taj iznos. Ko ne bi ispunio „kvotu“ bio bi kažnjen. Roki bi ga prebio, a terao je i druge dečake da u tome učestvuju. Onda bi ih zatvarao u jednu šupu danima i držao ih bez hrane.

Živeli su u polusrušenoj kući, bez vode, struje, prozora i vrata. Zime su bile nepodnošljive. Jeli su ono što bi uspeli da isprose i sakriju od Rokija. Bili su stalno gladni, a ako je neko Rokiju izgledao krupnije on bi ga optužio da ga potkrada.

Terao ih je i da krađu za njega. Pretio im je da će ih odvesti u policiju, da će završiti u zatvoru ili u domu za decu ako ga ne budu slušali i ako nekome nešto budu rekli. Dečaci su i ranije imali loše iskustvo sa policijom. Policajci su ih stalno terali dok su prosilili i često bi im pretili, i udarali ih ako ih ponovo vide na mestu odakle su ih oterali. Darko je iz lanca trgovine ljudima spašen zahvaljujući pomoći jedne nevladine organizacije. Čovek koji ga je eksploatisao je osuđen na kaznu od godinu dana zatvora. Darko se teško oporavlja, sada ima već 12 godina, živi u domu za decu. Nije se dobro uklopio. Nikada nije dobio specijalizovanu pomoć kao žrtva trgovine ljudima. Ne zna šta ga očekuje u budućnosti, ali želi da što pre ode iz doma i nekako se domogne Italije, gde je čuo da može dobro da se zaradi.

PRILOG 6.1
FOTOGRAFIJE ZA IGRICU
„ŠTA TI OČI GOVORE?“

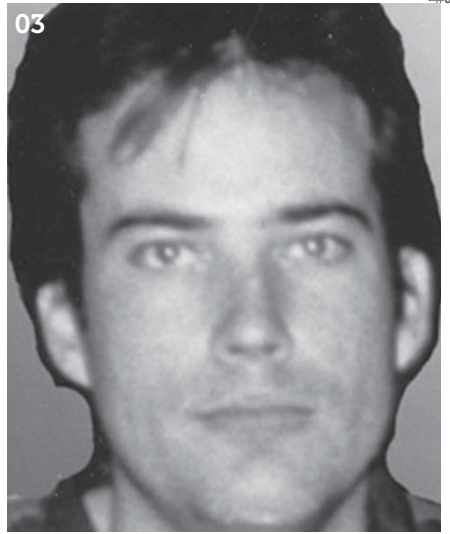
01

02

03

01

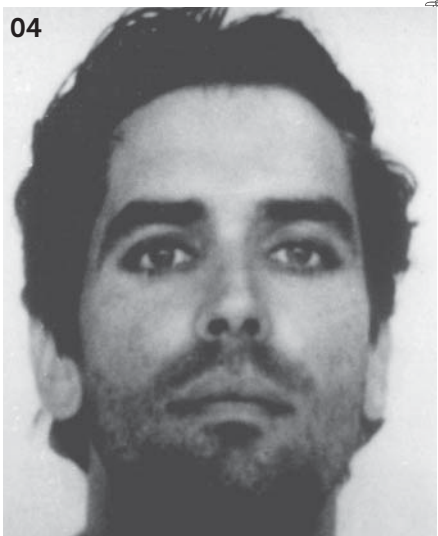
02

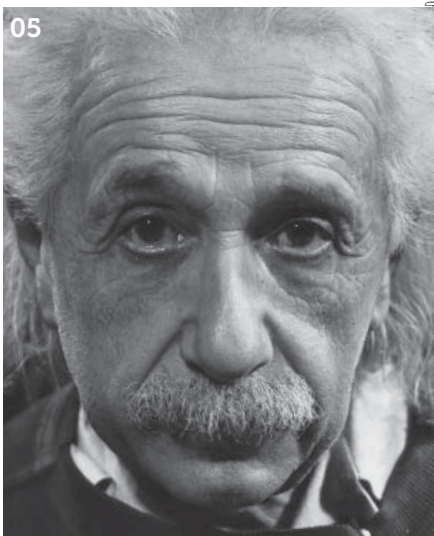
03

04

05

06

04

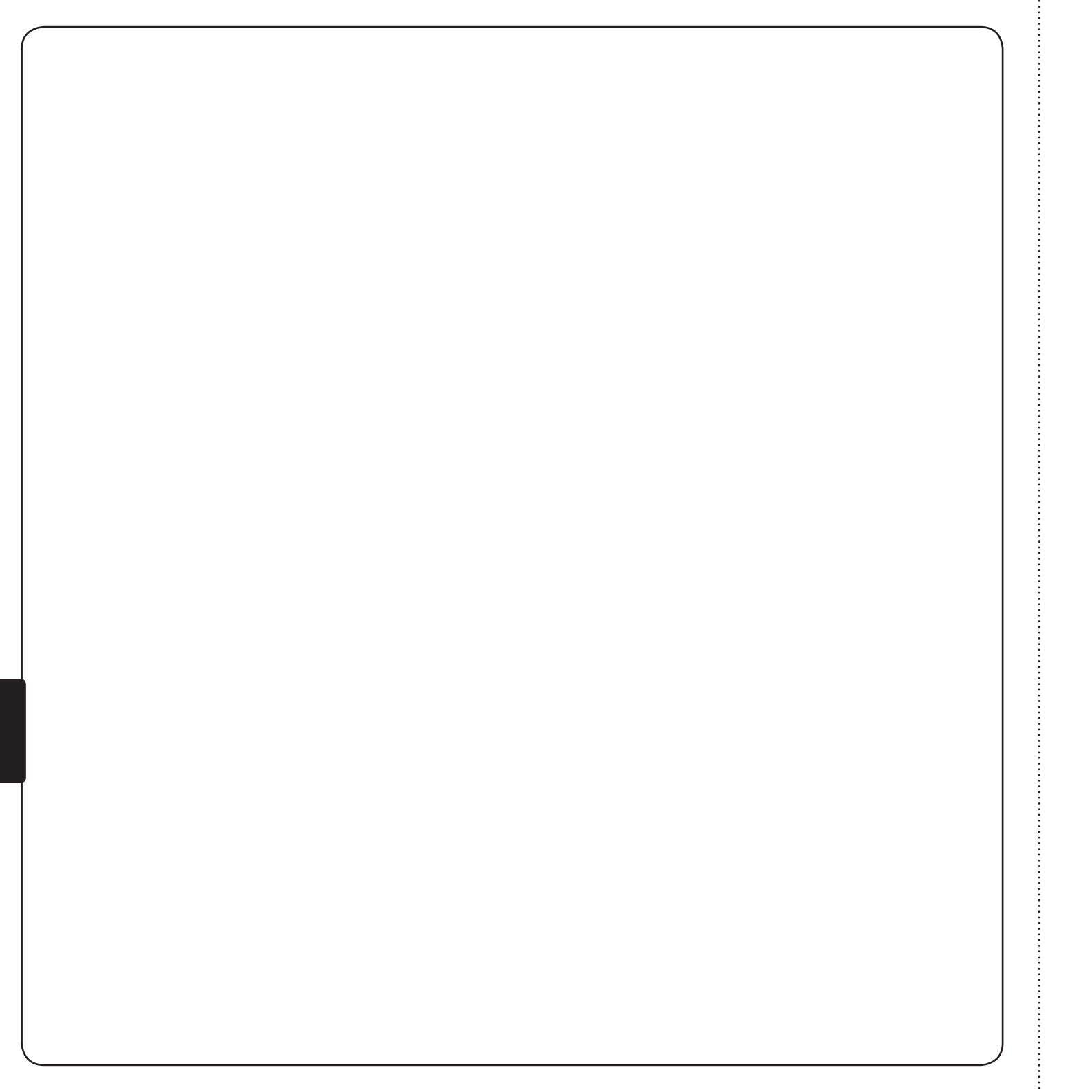

05

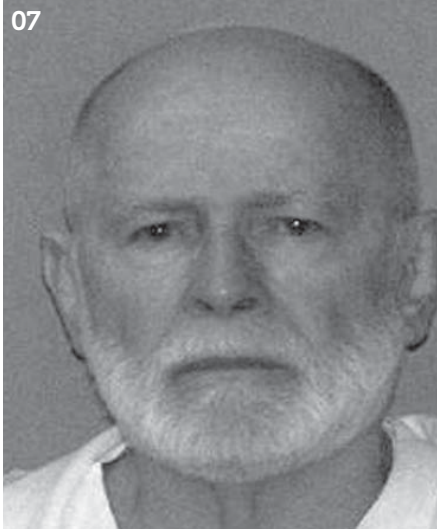

06

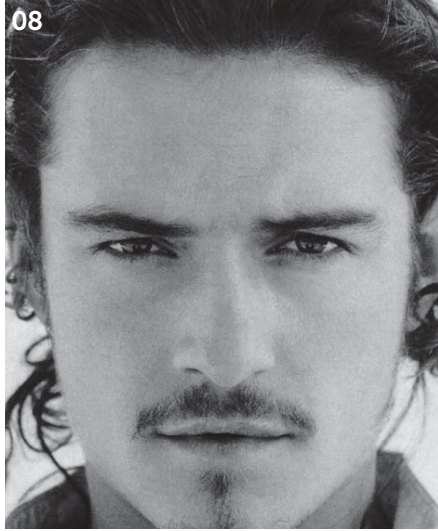
07

07

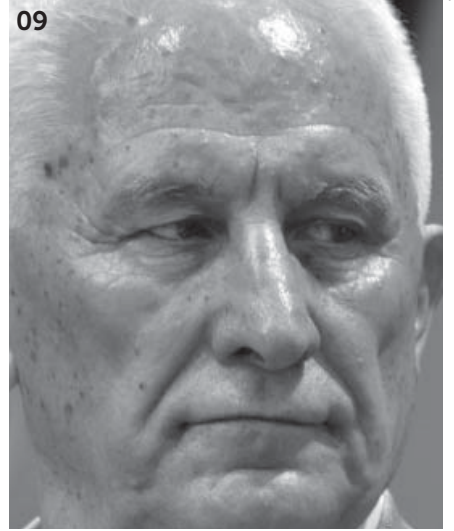
08

08

09

09

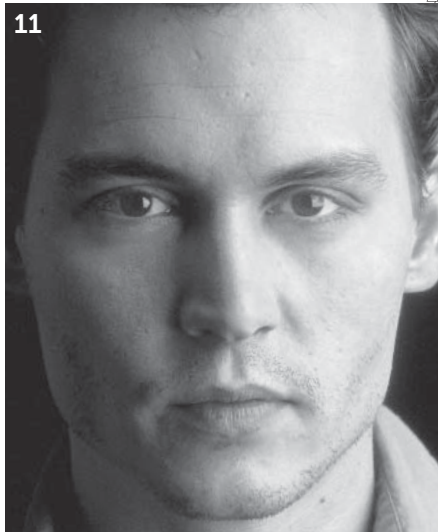
10

10

11

11

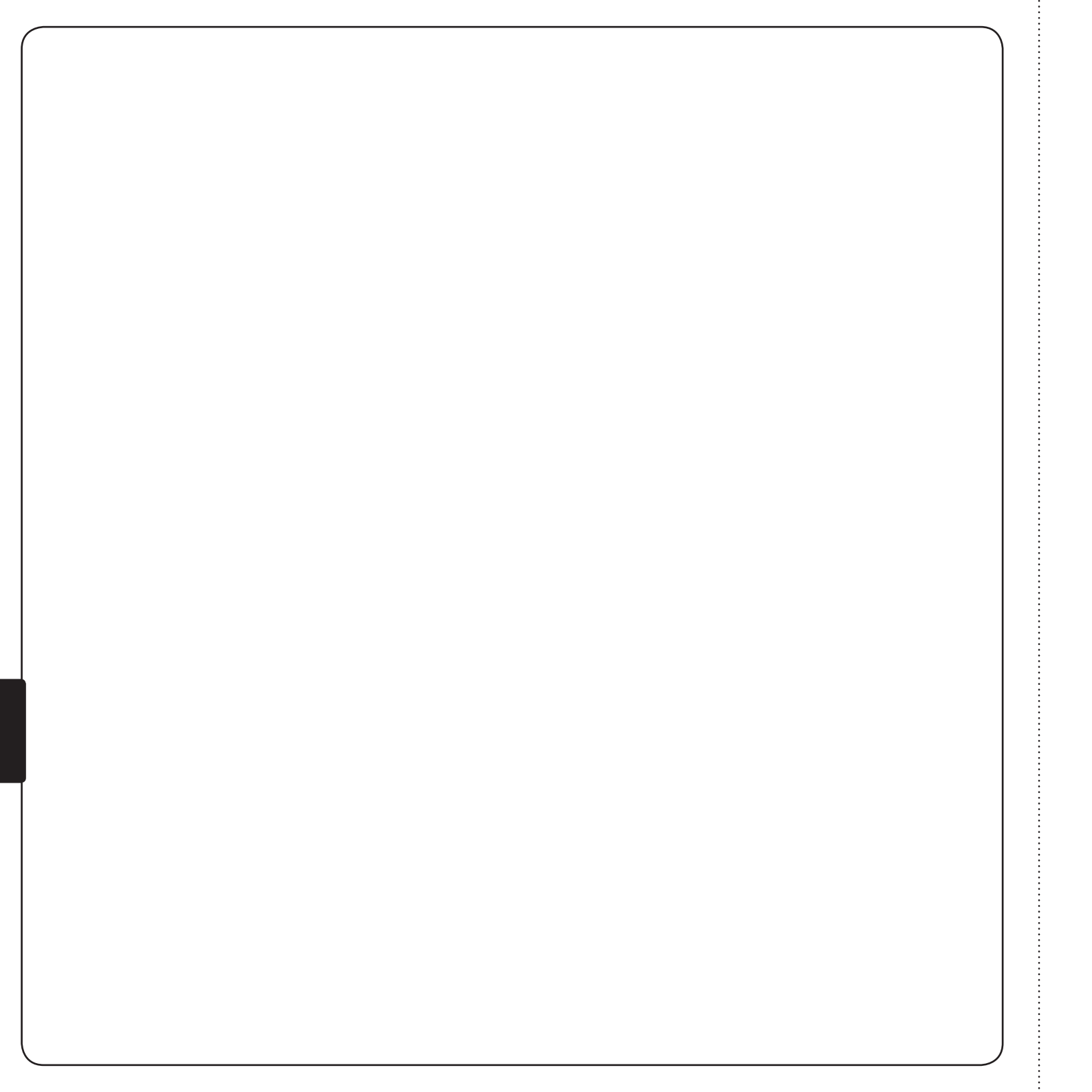

12

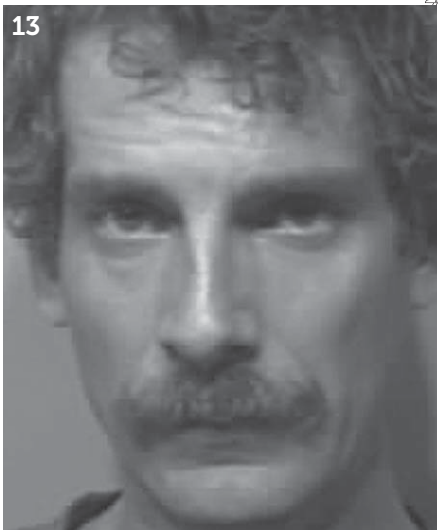

12

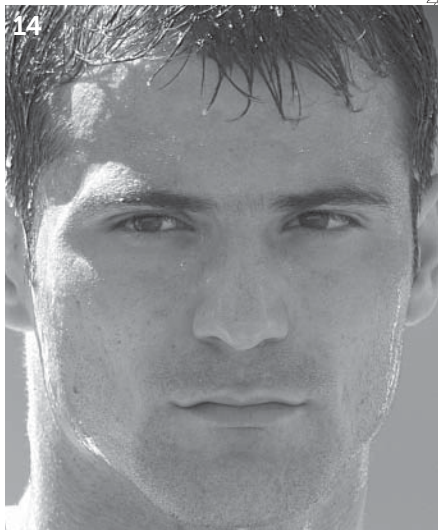

13

14

15

13

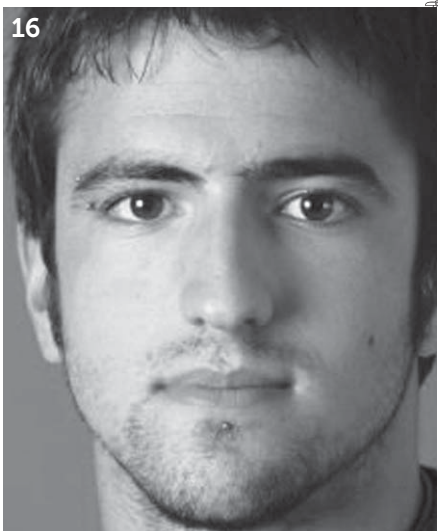
14

15

16

17

18

16

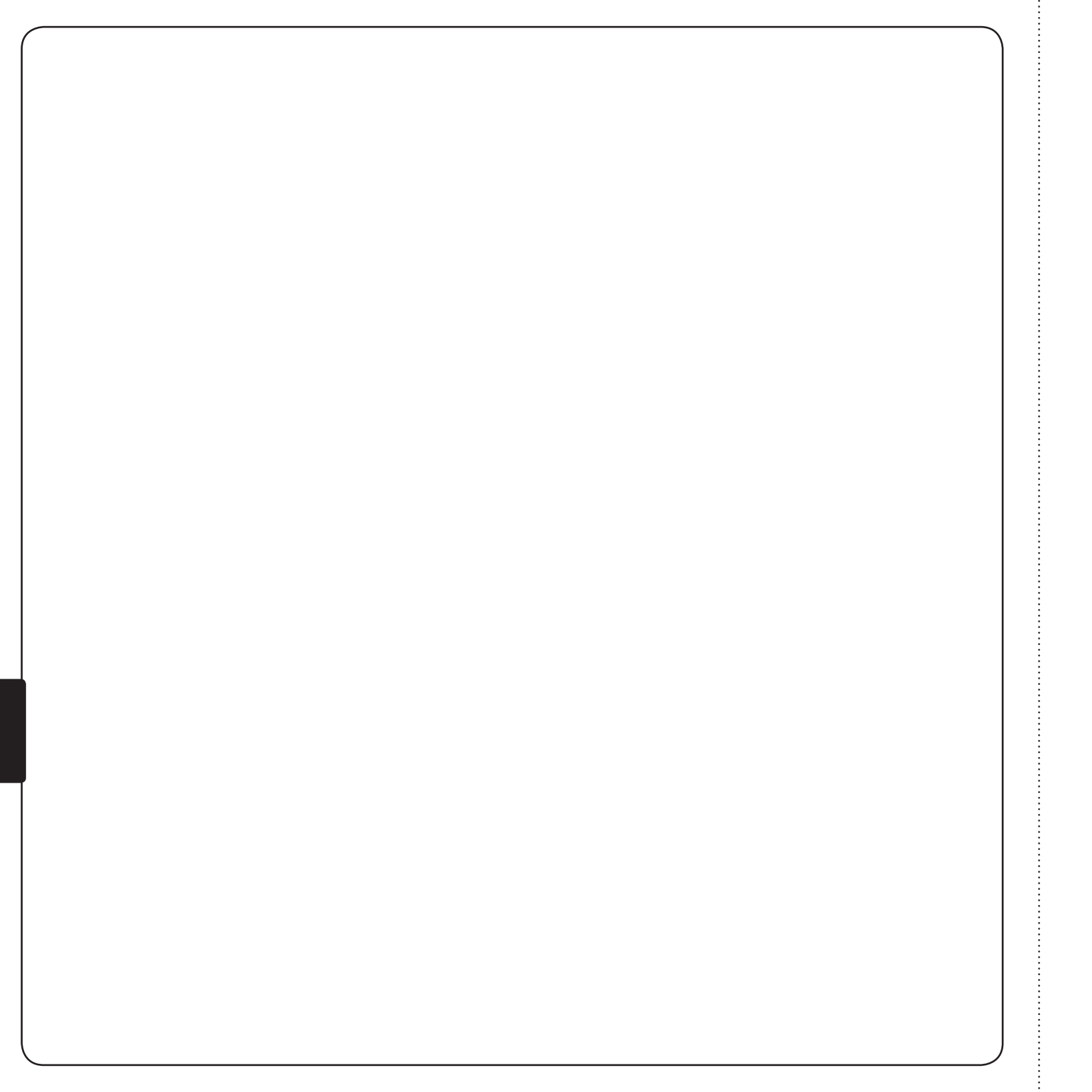

17

18

1. **OSAMA BIN LADEN** – Terorista, vođa terorističke organizacije Al Qaida, veruje se da je umešan u brojne terorističke akcije, pa i u onu od 11. septembra u Americi, kada su oteta 4 aviona koji su udarili u Svetski trgovinski centar i Pentagon, tom prilikom je poginulo 2988 ljudi.
2. **BRED PIT** – jedan od najatraktivnijih američkih glumaca, glumio u filmovima: *Troja*, *12 majmuna*, *Fight club*, *Gospodin i gospođa Smit*. U vezi sa Andjelinom Džoli, sa kojom ima šestoro dece.
3. **ERIC ROBERT RUDOLPH** – Učestvovao u nizu bombaških napada u kojima je povređeno više od 150 ljudi.
4. **GLEN STEWART GODWIN** – Izvršio nekoliko ubistava, učestvovao u trgovini narkoticima. Pobegao iz zatvora u kome je trebalo da odsluži doživotnu kaznu.
5. **ALBERT AJNŠTAJN** – čuveni nemački fizičar-teoretičar i najistaknutiji stvaratelj novog doba u fizici, otkrio je niz osnovnih zakona prirode (npr. brzinu svetlosti kao maksimalnu brzinu), najpoznatija je njegova teorija relativiteta. 1921. dobio je Nobelovu nagradu.
6. **MADLEN OLBRAJT** – političarka, bila je državni sekretar SAD u vladi Bila Klintonu, prva žena na toj funkciji.
7. **WHITEY BULGER** – Učestvovao u brojnim ubistvima. Vođa organizovane kriminalne grupe koja se bavi iznudama, trgovinom narkoticima. Ima nasilnu narav i ne odvaja se od noža.
8. **ORLANDO BLUM** – glumac, igrao u filmovima *Gospodar prstenova*, *Pirati sa Kariba...* Nešto što ne biste očekivali: često mu se dešavaju nezgode. Lomio je kičmu, rebra, nos, obe noge, ruku, zglob, prst, palac na nozi, a lobanju je razbijao tri puta. Nešto zabavnije: ostavio je pušenje 2002. i sada, umesto toga, gricka nokte.
9. **MATIJA BEČKOVIĆ** – jedan od naših najpoznatijih pesnika nacionalnog opredeljenja, član srspeke akademije umetnosti.
10. **JESSH ASHTON JEPHSON** – ubio četvoročlanu porodicu i dvomesečnu bebu u Vinčesteru, Virdžinija.
11. **DŽONI DEP** – glumac, proglašen je za najseksepilnijeg čoveka na svetu u 2003. godini od strane magazina "People". Igrao u *Pirati s Kariba*, *Alisa u Zemlji čuda*, *Turista* itd.
12. **KATARINA RADIVOJEVIĆ** – glumica, debitovala u televizijskoj seriji *Policajac sa Petlovog brda*, a igrala u filmovima *Lavirint*, *Zona Zamfirova*, *Pljačka trećeg Rajha*, *Potera za srećkom*.
13. **JOSEPH EDVARD DUNCAN** – ubio tri člana svoje porodice kako bi zlostavljao svoje dvoje dece.
14. **DEJAN STANKOVIĆ** – fudbaler, igra za Inter iz Milana, kapiten fudbalske reprezentacije Srbije.
15. **ANĐELINA DŽOLI** – holivudska zvezda, proglašavaju je za najseksipilniju ženu sveta, glumila u filmovima *Gospodin i gospođa Smit*, *Tomb Rajder*, *Turista*. U vezi sa Bred Pitom, sa kojim ima šestoro dece. Ambasadorica dobre volje Visokog komesarijata Ujedinjenih nacija za izbeglice.
16. **JANKO TIPSAREVIĆ** – teniser, trenutno je 13. na ATP listi.
17. **RANDALL PIERCY** – Držao svog devetogodišnjeg sina zatvorenog u sobi nekoliko godina, soba sa kamerama, za svaki odlazak u wc ili jelo morao je da traži dozvolu oca. (Florida)
18. **PATRIJARH PAVLE** – patrijarh srspeke pravoslavne crkve, za 44 patrijarha izabran 2. decembra 1990. godine, a preminuo 2009. godine.

PRILOG 7.1
PRIČE IV

Priča 1

Jovana je počela da živi u domu jer joj je majka rano umrla, a otac alkoholičar je često tukao, vređao, terao da sama održava kuću, da se snalazi za novac. Jovana nije redovno išla u školu. Nije imala drugu rodbinu i dom je, u njenoj 12 godini, bio jedino rešenje. Sa ocem nije imala nikakav kontakt.

Jovana je imala 17 godina kada je upoznala Sašu. Tada je već pet godina živela u domu za decu bez roditelja. Tamo je počela da ide u neku zanatsku školu, ali samo zato što je morala. Nikog nije imala, teško joj je bilo da se uklopi sa drugom decom i uopšte nije imala planove za budućnost, iako je znala da za godinu dana mora da napusti dom i da se snađe kako zna i ume.

Saša je imao je 25 godina, izgledao je predivno, bio je dobro obučen, veseo, šarmantan, pun optimizma. Upoznala ga je u gradu, u kafiću u koji je često odlazila sa drugaricama iz doma. Nedeljama joj se udvarao dok na kraju nije pristala da izađe s njim. Odmah se zaljubila. Bio je divan prema njoj, mogao je satima da je sluša, govorio joj je da je lepa i pametna i da može sve što poželi. Nikada nije bila tako srećna.

Saša joj je često pričao da ima brata u Minhenu koji drži diskoteku i kako već neko vreme planira da ode tamo. Pričao joj je kako se u Nemačkoj dobro živi, kako mora mnogo da se radi, ali je i zarada dobra, i kako za kratko vreme tamo možeš da zaradiš više nego ovde za pet godina. Uveravao je da je to idealna šansa za njih – mogu zajedno da odu, da se namuče par godina, a onda da se vrate u Srbiju i da otvore nešto. Jovani je najvažnije bilo da budu zajedno. Postojao je samo jedan problem. Jovana je bila maloletna i morala je da pita u domu da je puste da ode u Nemačku. Znala je da je neće pustiti.

Zato je rešila da se jedne noći iskrade i pobegne. Pošto je bila povučena i ni sa kim se nije družila, prošao je ceo dan dok su приметili da je nema.

Saša je uspeo da joj nabavi pasoš, devojka na pasošu je baš ličila na nju. Išli su autobusom, ona je morala da nauči svoje novo ime i ostale podatke, ali to nije bio problem. Uostalom, niko je ništa nije pitao, a ona je uživala u svom prvom putovanju u inostranstvo. Saša je sve vreme bio pored nje.

U Minhen su stigli rano ujutro. Jovana je bila ošamućena od celonoćne vožnje i jedva je čekala da stignu do stana koji je Sašin brat iznajmio za njih. Ali je bila srećna. Kada su izašli iz autobusa, uzeli su taksi i krenuli ka stanu. Saša je

delovao odsutno i bio je nervozan. Jovana je pretpostavljala da je to zbog umora. Kad su ušli u stan u jednoj višespratnici u predgrađu Minhena, nije se osvrtna oko sebe, odmah je otišla u kupatilo da se malo osveži i sredi. Bila je šokirana kada je za njom ušao nepoznati muškarac. Grubo je uhvatio, rekao „Ipak moram da probam pre nego što kupim“ i nasrnuo na nju. Jovana se branila i opirala koliko je mogla, a onda je stigao udarac koji je mislila da neće preživeti. Zatim je došlo prvo silovanje. Kada je završio, izašao je iz kupatila i ostavio je da leži na podu. A onda nekoliko sati ništa. Nije se usuđivala da izađe iz kupatila. Nije znala šta se desilo, ni gde je Saša, ali je znala da on to nikada ne bi dozvolio. Nepoznati čovek se vratio posle par sati, uz još batina i silovanja joj je objasnio da Saše nema, da je njegova uloga bila samo da je dovede u Nemačku i proda. Rekao je da je on, Petar, sada njen novi vlasnik i da od sada pa nadalje radi samo ono što joj on kaže.

Kada je palo veče, odveo ju je na njen novi „posao“. Iako se pomalo nadala, to nije bila diskoteka, već neki put. Petar joj je objasnio, njen posao je da zaustavlja vozače i da im nudi seks. Naučio ju je par reči na nemačkom. Rekao je da treba da zaradi najmanje 800 evra i da će on doći za par sati. Nije znala šta da radi, sakrila se u žbunje i čekala šta će da se desi. Kada je Petar došao i zatekao je tu, mislila je da će je ubiti. Nikada nije doživela takve batine. Tri dana nije mogla da ustane iz kreveta. Petar joj je rekao „Zapamti, imaš samo mene i bolje me slušaj. Ja uvek mogu da te ubijem i da kupim drugu, istu takvu. Vas devojaka ima kol'ko hoćeš. Od tebe zavisi kako ćeš živeti i kako ćemo se slagati. Ti razmisli! Gde bi živela da nema mene? Šta bi jela? Evo, doneo sam ti i ovu tableticu da ti bude lakše da radiš. Budi dobra, pa ću i ja biti dobar“. Na kraju je popustila. On je bio u pravu, nije imala nikog. Ništa nije vredela. Ništa nije mogla.

Posle pet meseci u prinudnoj prostituciji, Jovana je uhapšena u policijskoj raciji. Rekli su da je ilegalno ušla u zemlju, da nema dozvolu boravka i da će je vratiti u Srbiju. Pitali su je da li radi sa nekim. Nije odala Petra. Vraćena je u Srbiju. Nije imala gde, pa se vratila kod oca. Užasno je. I dalje je maltretira, ali onda ona popije nekoliko pića i sve deluje bolje. Ne zna koliko će moći tako, ali za sada to je njen život.

Priča 2

Jelena ima 15,5 godina. Živi sa majkom i mladom sestrom u jednom gradu na jugu Srbije. Roditelji su joj se razveli godinu dana ranije i od tada oca nije videla. Otišao je u drugi grad i zasnovao novu porodicu. Njena majka radi kao kasirka u lokalnoj radnji. Radi i po deset sati, često i noćnu smenu, a plata koju prima je jedva dovoljna da pokrije osnovne troškove.

Ona je brižna i uvek su i Jelena i sestra sa njom imale dobar odnos. Ipak, od razvoda i od kada radi tako mnogo, stalno je umorna i nervozna. U kući je često napeta atmosfera. Više ne razgovaraju uveče samo njih tri, onako kako su pre razgovarale o svemu i svačemu.

To su bili neki od razloga zašto Jelena želi nešto da uradi. Da nađe neki posao i radi, da pomogne majci... A nekad joj dođe samo da ode negde i pobegne od svega. Sve manje može da vidi sebe u svom gradu, kad ionako nema izgleda da će uskoro biti bolje.

Jelena sada završava prvi razred srednje ekonomske škole. Od kad je bila mala, sanja o tome da postane fotomodel i da ode u inostranstvo. Zajedno sa svojom najboljom drugaricom je završila manekenski kurs gde su joj rekli da je baš talentovana. Nikola, komšija njenog druga iz odeljenja, koga je upoznala na njegovom rođendanu, joj je rekao da zna neke ljude koji mogu da joj pomognu da ode u Italiju i da je preporuče jednoj modnoj agenciji. Uskoro počinje letnji raspust, pa bi taman mogla da iskoristi leto da proba, pa ako ne uspe, makar nije izgubila od škole. On je imao tridesetak godina, bio je simpatičan i delovao je pouzdano, imao je petogodišnju ćerku. Razmenili su telefone, a posle par dana Nikola je pozvao, rekao da je obavio par razgovora i da su ljudi iz agencije rekli da krajem juna dođe u jedan primorski grad u Crnoj Gori, gde će biti održano takmičenje za mis, a najbolje kandidatkinje dobiti ugovor za rad u Italiji. Jelena nije bila sigurna. Pitala je Nikolu zašto joj pomaže, ali on ju je uverio da će i on imati korist od njenog uspeha i da će dobiti proviziju od agencije. Za sada će to biti samo takmičenje, a onda sledi ugovor koji će njeni roditelji morati da potpišu pošto je ona još maloletna, tako da je ona potpuno bezbedna. Ponudio joj je da krenu zajedno, da bi bila sigurnija. Dvoumila se jedno vreme, ali je na kraju pristala. Nije imala šta da izgubi. Njena najbolja drugarica je pokušala da je odgovori, ali Jelena je bila sigurna da je ljubomorna jer se njoj nije otvorila takva prilika.

Kada je rekla mami šta planira, ona joj je odmah zabranila da ide. Rekla joj je da je svet prepun devojaka koje su mnogo lepše od nje, „da svi samo nju čekaju i da izbacite te gluposti iz glave“. Rekla je da joj sve to zvuči sumnjivo.

Jelena je bila sigurna da mora da proba da se takmiči za mis. Verovala je da se takva prilika ne propušta. Rešila da ode krišom, spremala se za put kad je majka bila na poslu. Zamišljala je trenutak kada bude izabrana i dobije ugovor sa agencijom, i ode u Italiju. Zamišljala je kako se vraća kao poznata manekenka i kako je drugima žao što nisu verovali u nju. A i ako ne bude izabrana, bar će provesti par dana na moru. Sledećeg dana dok je majka bila na poslu, a sestra

kod drugarice, Jelena je otišla kod Nikole i zajedno su krenuli u Crnu Goru. Rešila je, javiće se majci kad bude stigla.

Krenuli su Nikolinim kolima. Vreme je bilo užasno, sve vreme je lila kiša. Ipak, Jelena je bila srećna i puna iščekivanja. Kad su stigli u Novi Pazar, Nikola je rekao da će tu prenoćiti u jednom malom hotelu pošto on ima neki sastanak, pa će sutra nastaviti za Crnu Goru. Uzeo je dve odvojene sobe i otišao svojim putem. Jelena je otišla u svoju sobu, legla u krevet i zaspala maštajući o budućnosti.

Kada se ujutro probudila i sišla u hol, Nikole nije bilo. Vlasnik hotela koga je sinoć upoznala je pozvao u svoju kancelariju. Tamo joj je objasnio da ona od sada radi tu, da će danju morati da pomaže u održavanju, a noću će raditi u klubu kao igračica i sa klijentima.

Kada joj je gazda hotela objasnio šta se od nje očekuje, Jelena je rekla da to ne dolazi u obzir i da mora da priča sa Nikolom. Rekao da je Nikola dobio novac za nju, da se nikada neće vratiti „osim kao mušterija“ i da se pomiri sa sudbinom. Ako bude vredna i zaradi sumu koju je on platio za nju, možda će moći da ode, sve od nje zavisi. Jelena je počela da plače. Nije znala šta da radi.

Gazda joj je rekao da bude pametna, da će za sve pogrešno što ona uradi biti kažnjena njena mlađa sestra Ana. Nije bio grub, samo je stalno podsećao na Anu. I rekao joj da ima odlične kontakte u policiji, tako da će ona završiti u zatvoru ako bilo šta pokuša. Ostale devojkice su joj rekle da ovde i nije tako loše u odnosu na ostale gazde, on ih ne tuče, dozvoljava im da ne rade kad imaju menstruaciju i daje im da jedu i piju koliko hoće.

Jelena jedva da se ikada i poljubila sa dečkom. Gazda je rešio da unovči njenu nevinost. Jedne večeri je poslao drugu devojkicu da joj pomogne da se spremi i da je dovede dole gde će je čekati prvi klijent. Jelena je sve vreme plakala. Devojkica joj je rekla da popije jedno piće i da će joj sve biti lakše. Poslušala je. Nije navikla na alkohol i brzo se ošamutila. Kao kroz maglu se seća ostatka večeri. Prvo je bio jedan, pa još jedan muškarac. I onda treći. Kada se probudila ujutro, bila je modra i krvava. Jedva je hodala. Gazda joj je dao slobodno pre podne, ali je narednih dana svako jutro morala da čisti sobe i pegla posteljinu. A noću su bili muškarci, jedan za drugim, činilo se bez kraja. Da nije bilo alkohola, ne bi izdržala. Posle joj je bilo sve jedno, kao da to više nije bila ona. Posle tri meseca je imala prvi abortus, a zatim još dva. Nikada je nisu vodili u bolnicu. Lokal je bio poznat po tome što nudi seks bez zaštite, ali Jeleni u tom stanju to je bila najmanja briga. Ionako je želela da umre. Na kraju je došla policija, ne oni policajci koji su bili redovni gosti, već neki drugi. Pitali su je šta radi tu. Nešto im je ispričala, ali ne sve. Plašila se za bezbednost svoje sestre i majke. Nije pominjala Nikolu. Pitali su je da li želi da se vrati kući. Nije znala kako mami i sestri da izađe na oči nakon svega. Ipak se vratila. Majka i sestra su plakale od sreće kad su je videle. Jelena po ceo dan sedi kod kuće, sramota je da izađe, sramota je da će svi saznati. U kontaktu je sa jednom nevladinom organizacijom koja joj pruža podršku i uverava je da nije kriva za to što joj se desilo. Ona ne zna ko je kriv.

Priča 3

Marija ima 18 godina. Završava srednju školu. Verovatno neće nastaviti školovanje, ne zna.

Volela bi da upiše psihologiju, ali njeni roditelji najverovatnije ne bi mogli da plate njeno dalje školovanje. Teško da bi mogla da „upadne“ na budžet. Marija živi sa roditeljima i dva brata u jednom beogradskom naselju. Oni su jedna obična porodica. Kao i u mnogim porodicama problem je novac. Majka će možda ostati bez posla kad prodaju firmu u kojoj radi, a ocu kasni plata i po nekoliko meseci. Jedan Marijin brat je bolešljiv, a drugi je uvek u nevolji. Marija je najstarija. Roditelji joj često govore da bi trebalo da se zaposli posle srednje škole i da tako i ona finansijski pomogne. Teško joj je zbog toga, ali planira da nađe tako dobar posao koji će joj omogućiti i da pomogne porodici i da upiše fakultet. Svesna je da je svuda teško, ali je ipak optimista. Marija dosta vremena provodi na internetu. I u stvarnom životu ima dosta prijatelja, ali mnogi od njih ne znaju u kakvoj situaciji živi – nije baš da krije, ali prosto je to njena stvar. I svi u društvu se znaju godinama i sve je uvek isto, postaje dosadno. A internet ti pruža brojne mogućnosti, da upoznaš nove ljude, da budeš ono što jesi, i veća je verovatnoća da nađeš one koji su ti slični i koji te razumeju.

Edi je iz susedne države. Ima 23 godine. Nema devojku i strašno ga smara isfoliranost današnjeg vremena, da svi gledaju samo pare i kako da te iskoriste, i da je jako teško naći normalnu devojku. Odmah su se razumeli i proveli su sate i sate u četiri narednih nedelja i meseci. Marija je pričala drugaricama, ali više kao šalu i zanimljivost – nije smela da im kaže da je postalo ozbiljno i da se možda zaljubila.

Kada mu je Marija posle nekog vremena rekla da traži posao kako bi sebi platila školovanje, pozvao je da dođe kod njega u kafić. U toku letnje sezone je velika gužva, uvek uzima dodatne radnike, često i iz Srbije. Moći će lepo da zaradi, a i njih dvoje će konačno moći da se vide, pa ko zna... Plašila se da je roditelji neće pustiti, ali on je ohrabrivao da uzme svoj život u svoje ruke, i ako ne počne da sama donosi svoje odluke i da rizikuje, ostaće tu gde je. Uostalom, već ima 18 godina i punoletna je.

Krišom se spakovala i otišla. Roditeljima i braći je ostavila poruku da je otišla da spava kod drugarice, a kad stigne i kad se smesti, zvaće ih da im sve objasni. Malo će vikati, ali će na kraju sve biti u redu.

Kada je Marija stigla, niko u gradu nije znao da joj kaže gde je kafić koji traži. To je nije zbunilo, videla je internet kafe i odmah se ulogovala. Sedeće tu dok se Edi ne pojavi. Sigurno ga je nešto sprečilo, znao je da dolazi. Posle nekog vremena je pozvao.

Morao je hitno da otputuje, ali sad je tu, dolazi po nju i vodi je na ručak. Marija je imala veliku tremu od prvog susreta. Ali kada ga je videla, shvatila je da nema čega da se plaši. Bio je lep, nasmejan, pozitivan. Otišli su na ručak u neki mali, zabačeni, simpatični hotel. Dole je bio restoran, a gore sobe. Edi je rekao da hotel drži njegov prijatelj i da će Marija tu moći da se smesti za prvo vreme. Naručili su vino da proslave njen dolazak. Marija nikada nije dobro podnosila alkohol i uskoro sve oko nje je bilo kao u nekoj izmaglici.

Kada se ujutro probudila, bila je u nepoznatoj sobi, u nepoznatom krevetu. Nije se sećala kako je dospela tu. Nije se sećala ničega od prethodnog dana. Celo telo je bolelo. Jedva je ustala iz kreveta i odvukla se do kupatila. Pogledala se u ogledalo. Lice joj je bilo normalno ako izuzmemo razmazanu

šminku i natečene kapke. Ali telo joj je bilo puno modrica i podliva. Kad je pošla da se obuče, shvatila je da nema njene odeće. Pokušala je da otvori vrata od sobe, ali su bila zaključana. Počela je da viče, da lupa na vrata, ali ništa se nije dogodilo. Posle nekog vremena je ušla starija žena, noseći poslužavnik sa hranom. Ništa nije govorila, nije ni gledala Mariju. Par sati kasnije, ušla je još jedna devojka, koja je donela odeću, gurnula je Mariji u ruke i naterala je da se obuče. Ni ona ništa nije govorila. Marija to nije htela da stavi na sebe. Devojka je izašla. Došao je Edi, ali to više nije bio nasmejani i veseli Edi. Rekao joj je da je kurva, a da može mami i tati da priča o psihologiji, da se ne pravi blesava i da je morala da zna o kakvom poslu se radi. Da je prethodnu noć bila mala zabava gde su moci proslavili dolazak nove devojke, a ako se ne seća, sve su snimili, pa može da joj pokaže. A može da postavi i na njen Facebook profil, pa da se svi raduju. Marija se sve vreme opirala. „Pristala“ je, ali se opirala. Svakom drugom klijentu je govorila da ne želi da bude tu, ali većinom su joj se samo smejali, nije ih bilo briga. Jednom je pobegla u policiju, policija je vratila Ediju. Svaki put je dobijala batine. Danima se posle oporavljala, ali i dalje je morala da radi. Stalno je sanjala o bekstvu. Nije imala ni telefon, ni novac, ni ličnu kartu. Sve je to nestalo one prve noći. Nije znala kako, ali znala je da mora da pobegne. Jednog jutra, kada su i poslednji gosti otišli iz lokala, kada se sve konačno utišalo, ona je skočila kroz prozor. Nije bilo visoko, ali ipak se malo ugruvala. Ali nastavila je dalje. Cilj joj je bio da ode iz grada dok se ne razdani skroz, jer će je prepoznati i vratiti. Ići će livadama i šumama duž puta, danju će se kriti u šumi, pa će nekako valjda stići do granice. Ubrzo je čula glasove. Edi i njegovi ljudi su je stigli. Počeli su da je šutiraju po celom telu. Opirala se, a onda prepustila sudbini. Bilo je strašno.

Priča 4

Mira ima 57 godina, penzionerka je. Ceo radni staž je provela kao prodavačica u samoposluzi. Iako je ostvarila pun staž, penzija joj je jako mala. Ima muža koji je izgubio posao kao teološki višak i to četiri godine pred penziju i ne uspeva nikako da pronade posao. Radi na crno i uspeva minimalno da zaradi. Mira i njen muž imaju troje dece. Žive u zajednici sa srednjim sinom, njegovom ženom i dvoje dece. Sin radi, a snaja nema stalan posao. Sa njima je i mlađa ćerka koja još uvek studira.

Jednog dana Mira je na pijaci srela koleginicu sa kojom je ranije radila. Kad joj se požalila na malu penziju, ova joj je rekla da zna mnogo žena koje su otišle u Italiju da održavaju staračka domaćinstva i brinu se o starim ljudima. To je u Italiji posao koji se za njihove uslove nedovoljno plaća, ali je za nas zarada odlična. Nije problem što ne zna italijanski, naučiće polako, a to malo engleskog što zna iz škole će joj za početak biti dovoljno. Agencija koja obezbeđuje ovaj posao naplaćuje 600 evra za posredovanje unapred, Mira bi morala sama da plati put i vizu, ali sve što bi zaradila bi ostajalo njoj.

Mira je odlučila da ode u Italiju. Ovde nikada ne bi imala priliku da toliko zaradi i pomogne deci. Njen muž se brinuo kako će se snaći bez nje, ali ga je ona ubeđivala da će se brzo vratiti uz zaradu koja bi im svima mnogo olakšala život. Na kraju su se i muž i deca složili, svima se to činilo kao dobro rešenje, iako su morali da pozajme novac za put i za proviziju agenciji. Mira je rekla da će se javljati redovno, da će slati novac kad god može. Njoj će tamo biti potrebno samo minimalno, imaće sve u porodici. Još uvek nije znala kod koje porodice će biti, ali joj je agencija dala kontakt

neke žene, Sofije koja će je sačekati i povezati sa porodicom u kojoj treba da radi. Njoj treba da se javi čim stigne u Milano.

Kada je stigla u Milano Mira se javila Sofiji i ona je odmah odvela u porodicu u kojoj je trebalo da radi. Dogovor je bio da će Mira raditi 10 sati dnevno, da će imati jedan slobodan dan u nedelji, da će živeti i hraniti se kod porodice za koju radi. Radna dozvola će joj biti blagovremeno obezbeđena, pa bi bilo najbolje da prvo vreme ne izlazi mnogo i ne privlači pažnju dok se ne srede papiri. Uzeli su joj pasoš kako bi predali papire za radnu dozvolu. Umesto kod starijih ljudi, odveli su je u veliku kuću u kojoj je živeo par srednjih godina sa troje dece. Gazdarica joj je pokazala njenu sobu – rupu na kraju hodnika bez prozora, kupatilo i uniformu. Mira je nije razumela ni reč italijanskog, ali ubrzo je naučila sve što se očekuje od nje. Umesto deset sati, radila je po ceo dan, nekad i noću, i ni trenutak nije imala za sebe. Morala je da održava besprekornu čistoću u kući, da kuva za porodicu i njihove goste, da pere i pegla veš, bukvalno sve. Nije bilo slobodnog dana. I nije smela da izlazi iz kuće. Nije imala ključ, a kad je ostajala sama, zaključavali su je. Nije mogla da se javi kući jer su telefoni bili blokirani. Mira nije imala izbora nego da nastavi da radi i da se nada da će zarada makar biti dobra.

Mira nikada nije dobila ni jedan evro za posao koji je radila. Kada je prvi put pitala za platu, gazdarica je ignorisala. Kada je sledeći put pitala, dobila je šamar. Zatim se nasilje nastavilo – kad god nešto ne bi bilo po volji gazdarice, Mira je dobijala udarce. Nije znala šta da radi. Postajala je fizički sve slabija i bolesnija i zbog napornog rada, i zbog toga što nije imala šta da jede – jela je samo ostatke, a gazdarica je strogo vodila računa da

ne pojede nešto od „njihove“ hrane dok je kuvala, i zbog udaraca koje je svakodnevno trpela. Kada jednog dana nije mogla da ustane iz kreveta, gazdarica je stavila u kola i vozila nekoliko sati autoputem. Onda su stigli do nekog grada. Gazdarica je samo otvorila vrata, izgurala je na ulicu i otišla. Mira nije znala gde je, nije imala nikakav dokument, nije znala ni gde je bila, nije znala jezik. Bila je gladna, umorna i bolesna. Sela je na klupu i tu provela nekoliko sledećih sati dok joj nije prišao policajac. Ništa ga nije razumela. Odveo je u stanicu. Ni tamo nije mnogo razumela. Dali su joj telefon. Odmah je pozvala „ženu iz agencije“. Niko se nije javljao na taj broj. Nisu joj dozvolili da se javi porodici. Nekoliko dana kasnije su je deportovali u Srbiju. Koliko ona zna, nije vođena nikakva istraga. Danas odlazi na terapiju u jednu nevladinu organizaciju i malo joj je bolje, ali još uvek joj je teško da shvati šta joj se desilo i da je tako nešto moglo njoj da se desi. Ipak, volela bi da ode u inostranstvo ponovo, jer je ovde i dalje sve isto. Samo kada bi našla neku pouzdanu ponudu.

Priča 5

Dejan je završio Građevinski fakultet. Ima 28 godina. Živi sa roditeljima. Pre par godina njegova starija sestra se udala i ima svoju porodicu. Roditelji su oboje završili fakultet i rade poslove za koje su se školovali već više od 20 godina. Po završetku studija su odmah dobili posao.

Sada je drugačije. Dejan već dve godine pokušava da nađe posao u struci, ali sve što mu se nudilo su bili poslovi na crno ili poslovi u propalim firmama za koje je znao da nisu plaćale radnike mesecima. Neke poslove je prihvatao čisto da bi stekao iskustvo, mada je dok je studirao često radio fizičke poslove na gradilištima da bi zaradio džeparac i stekao iskustvo na gradilištu, tako da mu praksa i nije strana. Međutim, sada već mora da nađe posao od koga može da živi.

Pre par dana je pronašao oglas u kome se traže građevinski inženjeri za rad u Rusiji. Mislio je da će mu se konačno otvoriti neka prilika. Poslodavac je imao svog agenta koji je obilazio celu zemlju i zakazivao intervjue sa kandidatima. Zapošljavali su građevinske radnike najrazličitijih profila, od radnika do inženjera. Prijavio se.

U razgovoru za posao je dobio informacije o uslovima rada i visini zarade. Radno vreme je bilo malo napornije – oko 60 sati nedeljno, ali je zarada bila adekvatna; firma mu je obezbeđivala smeštaj i hranu u menzi. Firma će snositi i troškove njegovog puta do konačne destinacije u Rusiji. Dogovoreno je da izvadi turističku vizu, a da će, kad stigne, biti pokrenut postupak za izdavanje radne dozvole.

Kada je Dejan stigao na odredište u Rusiji, sve je izgledalo mnogo skromnije nego što mu je obećano, ali nije hteo odmah da se žali. Ipak, nisu ga smestili u stan, već u neki kolektivni smeštaj sa još 15 muškaraca. Imali su krevete na sprat, samo jedan mokri čvor i prozore koji nisu dihtovali. Pitao se šta će biti kad dođe zima.

Posao na gradilištu je bio naporan. Njih stotinak je radilo na objektu, svi su bili stranci. On se družio sa „našima“. Radili su od ujutro do uveče, nisu imali nijedan slobodan dan, a „slobodno“ vreme su morali da provode u svom radničkom naselju. I životni i radni prostor u kome su se kretali bio je ograđen žicom, a na ulazima su bili naoružani stražari. Izlazak je bio moguć samo sa posebnom dozvolom. Unutar objekta je bila prodavnica i samo tu su mogli da kupe cigarete ili nešto za jelo. Hrana je bila oskudna.

Postojao je rigorozan sistem finansijskog kažnjavanja za koji je Dejan u početku imao razumevanja, jer nedisciplinovani radnik zaista može da napravi veliku štetu i upropasti radove, ali to je uskoro poprimilo apsurdne dimenzije, tako da se radnicima merilo i koliko puta dnevno odlaze u toalet. Posle mesec dana niko nije dobio platu. Šefovi su im u prvo vreme davali najrazličitija objašnjenja, a onda su počeli sa pretnjama.

Kada su se radnici pobunili jer nisu primili ni drugu platu, rečeno im je da mogu da odu kad god hoće ukoliko mogu da plate svoj odlazak, ali da im je bolje da ostanu tu gde jesu, jer imaju krov nad glavom i šta da jedu, a plate je ionako bolje da stoje kod njih, jer oni kakvi su propili bi sav novac. Još su rekli da oni koji imaju još neka pitanja bolje razmisle da li im je bolje tu ili da se sutra probude sa druge strane čečenske granice, ili u ruskom zatvoru, jer nemaju nikakva dokumenta. Pretili su da će lako podmititi policiju i sud da ih u zatvoru drže što duže.

Kada je na insistiranje njihovih porodica slučaj dospelo do medija policija više nije mogla da ignoriše prijave i preko našeg diplomatskog predstavništva je zatražila dodatne informacije. Poslodavac je dobio dojavu da im isplati neki novac i da ih po hitnom postupku pošalje kući. Da bi dobili svoj pasoš i zaradu, koja nije bila ni deseti deo onoga što je dogovoreno, morali su da potpišu izjavu da su uslovi rada bili zadovoljavajući i da je poslodavac prema njima ispunio sve obaveze. Njihov slučaj nije procesuiran.

Priča 6

Darko ima osam godina. Živi sa porodicom u jednom manjem mestu u Srbiji. Ima još tri sestre i dva brata. Njegovi roditelji skupljaju sekundarne sirovine i od toga žive. Slabo zarađuju. Često naiđu dani kada nemaju ni za hleb.

Darko često odlazi od kuće i sam ili sa drugom decom prosi po većim gradovima. Obično putuje vozom, neki kondukteri ga već znaju. Ponekad mu čak daju i novac, sitniš, i onda kad im ne traži. Često je u Beogradu, tamo uvek može više da se zaradi. Obilazi kafiće i traži novac, nekad prodaje cveće za nekog čoveka... Darko nikada nije išao u školu, nije ni upisan. Navikao je da se brine o sebi. Odavno se već sam snalazio. Zarađivao je nešto novca za sebe, ali je davao i za kuću i pomagao roditeljima.

Poslednji put kad je došao u Beograd, bila je strašna vrućina i Darko i njegov drug su bili toliko žedni i ošamućeni od sunca da se nisu udaljavali od fontane na trgu. Uskakali su u fontanu i prskali se. Bilo je toliko toplo da nisu mogli da idu od kafića do kafića i prose po takvom suncu. A u gradu skoro da i nije bilo ljudi. I ono malo ljudi koji su izašli, nisu sedeli u baštama već unutra. A kada bi Darko i njegov drug pokušali da uđu u restoran ili kafić konobari bi ih oterali napolje, ponekad bi ih i udarali.

Dok su sedeli na ivici fontane jedan čovek ih je posmatrao sa klupe. Prvo na njega nisu obraćali pažnju, a onda su приметили da im se približava. Pitao je „kako posao?“, a onda je u sred rečenice zgrabio Darka za rame tako jako da je on vrisnuo, a njegovog druga za desnu ruku i zavrnuo je. Bol je bio užasan.

Čovek je Darka i njegovog druga zgrabio i odvuкао u jednu ulicu u kojoj

ih je čekao još jedan čovek. On je podigao Darka. Udario ga je po licu. Naterao ga je da mu da sav novac. Rekao je: „Mali, sad radiš za mene, za Rokija radiš je l' ti jasno?“. Rekao je da mu je bolje da se ne pravi budala i da mu slučajno ne pada napamet da pokuša da pobegne jer će ga prebiti, a onda će ga prebiti i u policiji gde radi njegov brat. Stegao je Darka za ramena gurajući mu prste između kostiju, nasmejao se i rekao da ako bude radio sve što mu kaže neće biti problema. Roki je već imao grupu od desetak dečaka.

Darko je i pre navikao na batine, od oca, braće, starijih dečaka, mnogi su ga udarali. Ali ono što mu je Roki radio, to je bilo mnogo strašnije od svega pre toga. Roki je znao za svakog dečaka iz grupe gde je i šta radi, sve ih je pratio. Uvek je imao i svog „doušnika“ među dečacima. Svi dečaci su morali svakoga dana da donesu određenu svotu novca, a Roki je stalno povećavao taj iznos. Ko ne bi ispunio „kvotu“ bio bi kažnjen. Roki bi ga prebio, a terao je i druge dečake da u tome učestvuju. Onda bi ih zatvarao u jednu šupu danima i držao ih bez hrane.

Živeli su u polusrušenoj kući, bez vode, struje, prozora i vrata. Zime su bile nepodnošljive. Jeli su ono što bi uspeali da isprose i sakriju od Rokija. Bili su stalno gladni, a ako je neko Rokiju izgledao krupnije on bi ga optužio da ga potkrada.

Terao ih je i da kradu za njega. Pretio im je da će ih odvesti u policiju, da će završiti u zatvoru ili u domu za decu ako ga ne budu slušali i ako nekome nešto budu rekli. Dečaci su i pre imali loše iskustvo sa policijom. Policajci su ih stalno terali dok su prosili i često bi im pretili, i udarali ih ako ih ponovo vide na mestu odakle su ih oterali.

Darko je iz lanca trgovine ljudima spasen zahvaljujući pomoći jedne nevladine organizacije. Njegov trgovac je osuđen na kaznu od godinu dana zatvora.

Darko se teško oporavlja, sada ima već 12 godina, živi u domu za decu. Nije se dobro uklopio. Nikada nije dobio specijalizovanu pomoć kao žrtva trgovine ljudima. Ne zna šta ga očekuje u budućnosti, ali želi da što pre ode iz doma i nekako se domogne Italije, gde je čuo da može dobro da se zaradi.

PRILOG 7.2
UNIVERZALNA
DEKLARACIJA O
LJUDSKIM PRAVIMA

UNIVERZALNA DEKLARACIJA O LJUDSKIM PRAVIMA

UVOD

Pošto je priznavanje urođenog dostojanstva i jednakih i neotuđivih prava svih članova ljudske porodice temelj slobode, pravde i mira u svetu;

pošto je nepoštovanje i preziranje ljudskih prava vodilo varvarskim postupcima, koji su vređali savest čovečanstva, i pošto je stvaranje sveta u kojem će ljudska bića uživati slobodu govora i ubeđenja i biti slobodna od straha i nestašice proglašeno kao najviša težnja svakog čoveka;

pošto je bitno da ljudska prava budu zaštićena pravnim poretkom kako čovek ne bi bio primoran da kao krajnjem izlazu pribegne pobuni protiv tiranije i ugnjetavanja;

pošto je bitno da se podstiče razvoj prijateljskih odnosa među narodima;

pošto su narodi Ujedinjenih nacija u Povelji ponovo proglasili svoju veru u osnovna ljudska prava, u dostojanstvo i vrednost čovekove ličnosti i ravnopravnost muškaraca i žena i pošto su odlučili da podstiču društveni napredak i poboljšaju uslove života u većoj slobodi;

pošto su se države članice obavezale da u saradnji s Ujedinjenim nacijama obezbede opšte poštovanje i primenu ljudskih prava i osnovnih sloboda;

pošto je opšte shvatanje ovih prava i sloboda od najveće važnosti za puno ostvarenje ove obaveze;

Generalna Skupština proglašava

ovu Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima kao zajednički standard koji treba da postignu svi narodi i sve nacije da bi svaki pojedinac i svaki organ društva, imajući ovu Deklaraciju stalno na umu, težio da učenjem i vaspitavanjem doprinese poštovanju ovih prava i sloboda i da postupnim unutrašnjim i međunarodnim merama obezbedi njihovo opšte i stvarno priznanje i poštovanje kako među narodima samih država članica, tako i među narodima onih teritorija koje su pod njihovom upravom.

Član 1.

Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i svešću i treba jedni prema drugima da postupaju u duhu bratstva.

Član 2.

Svakom pripadaju sva prava i slobode proglašene u ovoj Deklaraciji bez ikakvih razlika u pogledu rase, boje, pola, jezika, veroispovesti, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog porekla, imovine, rođenja ili drugih okolnosti. Dalje, neće se praviti nikakva razlika na osnovu političkog, pravnog ili međunarodnog statusa zemlje ili teritorije, kojoj neko lice pripada, bilo da je ona nezavisna, pod starateljstvom, nesamoupravna, ili da joj je suverenost na ma koji drugi način ograničena.

Član 3.

Svako ima pravo na život, slobodu i bezbednost ličnosti.

Član 4.

Niko se ne sme držati u ropstvu ili potčinjenosti: ropstvo i trgovina robljem zabranjeni su u svim oblicima.

Član 5.

Niko se ne sme podvrgnuti mučenju ili svirepom, nečovečnom ili ponižavajućem postupku ili kažnjavanju.

Član 6.

Svako ima pravo da svuda bude priznat kao pravni subjekt.

Član 7.

Svi su pred zakonom jednaki i imaju pravo bez ikakve razlike na podjednaku zaštitu zakona. Svi imaju pravo na jednaku zaštitu protiv bilo kakve diskriminacije kojom se krši ova Deklaracija i protiv svakog podsticanja na ovakvu diskriminaciju.

Član 8.

Svako ima pravo na delotvorni pravni lek pred nadležnim nacionalnim sudovima protiv dela kojima se krše osnovna prava koja su mu priznata ustavom ili zakonima.

Član 9.

Niko ne sme biti proizvoljno uhapšen, pritvoren, niti proteran.

Član 10.

Svako ima potpuno jednako pravo na pravično javno suđenje pred nezavisnim i nepristrasnim sudom koji će odlučiti o njegovim pravima i obavezama, i o osnovanosti svake krivične optužbe protiv njega.

Član 11.

1. Svako ko je optužen za krivično delo ima pravo da se smatra nevinim dok se na osnovu zakona krivica ne dokaže na javnom pretresu na kojem su mu obezbeđena sva jamstva potrebna za njegovu odbranu.
2. Niko se ne sme osuditi za dela ili propuštanja koja nisu predstavljala krivično delo po unutrašnjem ili međunarodnom pravu u vreme kada su izvršena. Isto tako ne sme se izricati teža kazna od one koja se mogla primeniti u vreme kada je krivično delo izvršeno.

Član 12.

Niko se ne sme izložiti proizvoljnom mešanju u privatni život, porodicu, stan ili prepisku, niti napadima na čast i ugled. Svako ima pravo na zaštitu zakona protiv ovakvog mešanja ili napada.

Član 13.

1. Svako ima pravo na slobodu kretanja i izbora stanovanja u granicama pojedine države.
2. Svako ima pravo da napusti svaku zemlju, uključujući svoju vlastitu, i da se vrati u svoju zemlju.

Član 14.

1. Svako ima pravo da traži i uživa u drugim zemljama azil od proganjanja.
2. Na ovo pravo se ne može pozvati u slučaju gonjenja koje se istinski odnosi na krivična dela nepolitičke prirode ili na postupke protivne ciljevima i načelima Ujedinjenih nacija.

Član 15.

1. Svako ima pravo na državljanstvo.
2. Niko ne sme samovoljno biti lišen svog državljanstva niti prava da promeni državljanstvo.

Član 16.

1. Punoletni muškarci i žene, bez ikakvih ograničenja u pogledu rase, državljanstva ili veroispovesti, imaju pravo da sklope brak i da zasnuju porodicu. Oni su ravnopravni prilikom sklapanja braka, za vreme njegovog trajanja i prilikom njegovog razvoda.
2. Brak se može sklopiti samo uz slobodan i potpun pristanak lica koja stupaju u brak.
3. Porodica je prirodna i osnovna ćelija društva i ima pravo na zaštitu države i društva.

Član 17.

1. Svako ima pravo da poseduje imovinu, sam i u zajednici s drugima.
2. Niko ne sme biti samovoljno lišen svoje imovine.

Član 19.

Svako ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja, , što obuhvata i pravo da ne bude uznemiravan zbog svog mišljenja, kao i pravo da traži, prima i širi obaveštenja i ideje bilo kojim sredstvima i bez obzira na granice.

Član 18.

Svako ima pravo na slobodu misli, savesti i veroispovesti; ovo pravo uključuje slobodu promene veroispovesti ili uverenja i slobodu da čovek sam ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, manifestuje svoju veru ili uverenje podučavanjem, običajima, molitvom i obredom.

Član 20.

1. Svako ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja.
2. Niko se ne može primorati da pripada nekom udruženju.

Član 21.

1. Svako ima pravo da učestvuje u upravljanju javnim poslovima svoje zemlje, neposredno ili preko slobodno izabраних predstavnika.
2. Svako ima pravo da na ravnopravnoj osnovi stupa u javnu službu u svojoj zemlji.
3. Volja naroda je osnova državne vlasti: ova volja treba da se izražava na povremenim i slobodnim izborima, koji će

se sprovoditi opštim i jednakim pravom glasa, tajnim glasanjem ili odgovarajućim postupkom kojim se obezbeđuje sloboda glasanja.

Član 22.

Svako, kao član društva, ima pravo na socijalno osiguranje i pravo da ostvaruje privredna, društvena i kulturna prava neophodna za svoje dostojanstvo i za slobodan razvoj svoje ličnosti, uz pomoć države i putem međunarodne saradnje, a u skladu sa organizacijom i sredstvima svake države.

Član 23.

1. Svako ima pravo na rad, na slobodan izbor zaposlenja, na pravične i zadovoljavajuće uslove rada i na zaštitu od nezaposlenosti.
2. Svako, bez ikakve razlike, ima pravo na jednaku platu za jednaki rad.
3. Svako ko radi ima pravo na pravednu i zadovoljavajuću naknadu koja njemu i njegovoj porodici obezbeđuje egzistenciju koja odgovara ljudskom dostojanstvu i koja će, ako bude potrebno, biti upotpunjena drugim sredstvima socijalne zaštite.
4. Svako ima pravo da osniva sindikat i učlanjuje se u njega radi zaštite svojih interesa.

Član 24.

Svako ima pravo na odmor i razonodu, uključujući razumno ograničenje radnog vremena i povremeno plaćeni odmor.

Član 25.

1. Svako ima pravo na standard života koji obezbeđuje zdravlje i blagostanje, njegovo i njegove porodice, uključujući hranu, odeću, stan i lekarsku negu i potrebne socijalne službe, kao i pravo na osiguranje u slučaju nezaposlenosti, bolesti, onesposobljenja, udovištva ili starosti, ili drugih slučajeva gubljenja sredstava za izdržavanje usled okolnosti nezavisnih od njegove volje.
2. Majke i deca imaju pravo na naročito staranje i pomoć. Sva deca rođena u braku ili van njega uživaju jednaku socijalnu zaštitu.

Član 26.

1. Svako ima pravo na obrazovanje. Obrazovanje treba da bude besplatno bar u osnovnim i nižim školama. Osnovno obrazovanje je obavezno. Teoričko i stručno obrazovanje treba da bude svima podjednako dostupno na osnovu njihove sposobnosti.
2. Obrazovanje treba da bude usmereno ka punom razvitku ljudske ličnosti i učvršćivanju poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda. Ono treba da unapređuje razumevanje, trpeljivost i prijateljstvo među svim narodima, rasnim i verskim grupama, kao i delatnost Ujedinjenih nacija za održanje mira.
3. Roditelji imaju prvenstveno pravo da biraju vrstu obrazovanja za svoju decu.

Član 27.

1. Svako ima pravo da slobodno učestvuje u kulturnom životu zajednice, da uživa u umetnosti i da učestvuje u naučnom napretku i u dobrobiti koja otuda proističe.
2. Svako ima pravo na zaštitu moralnih i materijalnih interesa koji proističu iz svakog naučnog, književnog ili umetničkog dela čiji je on tvorac.

Član 28.

Svako ima pravo na društveni i međunarodni poredak u kojem prava i slobode objavljeni u ovoj Deklaraciji mogu biti potpuno ostvareni.

Član 29.

1. Svako ima obaveze prema zajednici u kojoj je jedino moguć slobodan i pun razvitak njegove ličnosti.
2. U vršenju svojih prava i sloboda svako se može podvrgnuti samo onim ograničenjima koja su predviđena zakonom isključivo u cilju obezbeđenja potrebnog priznanja i poštovanja prava i sloboda drugih, kao i zadovoljenja pravičnih zahteva morala, javnog poretka i opšteg blagostanja u demokratskom društvu.
3. Ova prava i slobode se ni u kom slučaju ne mogu ostvarivati protivno ciljevima i načelima Ujedinjenih nacija.

Član 30.

Nijedna odredba ove Deklaracije ne može se tumačiti kao pravo za ma koju državu, grupu ili lice da obavlja bilo koju delatnost ili da vrši bilo kakvu radnju usmerenu na rušenje prava i sloboda koji su u njoj sadržani.

PRILOG 8.1.a
IZVEŠTAJ MINISTARSTVA
UNUTRAŠNJIH POSLOVA
ZA 2010. GODINU

Broj prijavljenih izvršioca za krivično delo trgovina ljudima:

Izvršioci KD iz čl. 388	Muškarci	Žene	Ukupno
Srbija	71	23	94
NN	2	•	2
Turska	1	•	1
Hrvatska	1	•	1
BiH	1	•	1
Ukupno	76	23	99

Oštećeni krivičnim delom trgovina ljudima:

Pol	do 14 god.	14-18 god.	Preko18 god.	Ukupno	po državljanstvu	
M	4	1	1	6	Srbija	73
Ž	5	22	43	70	Moldavija	1
Ukupno:	9	23	44	76	Hrvatska	1
					R Makedonija	1
					Ukupno	76

Vrsta eksploatacije žrtve	Muškarci punoletni	Muškarci maloletni	Žene maloletne	Žene punoletne	
seksualna eksploatacija	1	•	21	41	62
radna eksploatacija	3	•	2	13	16
ekspl. radi vršenja krivičnih dela	6	•	2	•	5
ekspl. radi prosjačenja	•	1	4	2	13
prinudna udaja	•	•	3	•	3
trgovina organima	•	•	•	•	•
Ukupno	10	1	32	56	99*

Organizaciona jedinica koja podnosi KP	Broj podnetih krivičnih prijava	Broj izvršilaca	Broj oštećenih
PU Novi Sad	15	32	32
PU za grad Beograd	8	21	9
PU Bor	5	9	12
PU Vranje	4	7	4
PU Sremska Mitrovica	3	6	7
PU Zrenjanin	2	6	2
PU Kruševac	2	2	2
PU Kikinda	2	4	2
PU Jagodina	2	5	2
PU Kragujevac	1	1	1
PU Pančevo	1	3	1
PU Novi Pazar	1	2	1
PU Zaječar	1	1	1
Ukupno	47	99	76*

Podaci Službe za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima

Radnici Službe za koordinaciju zaštite žrtava trgovine ljudima, u toku 2010. godine, identifikovali su ukupno **89** žrtava trgovine ljudima, od kojih je broj žrtava trgovine ljudima 61, a broj potencijalnih žrtava 28.

Od ukupnog broja žrtava 42 su maloletne, a 47 je punoletnih. Prema polnoj strukturi 80 žrtava je ženskog pola, a 9 žrtava je muškog pola.

Od ukupnog broja žrtava, 85 je drž. R Srbije, 1 drž. Rumunije, 1 drž. BiH, 1 drž. Hrvatske i 1 je drž. Crne Gore.

Prema vrsti eksploatacije, nad 34 žrtava vršena je seksualna eksploatacija, nad 12 u vidu prosjačenja, nad 9 radi prinudnog braka, nad 4 je vršena radna eksploatacija, nad 1 radi prinudnog vršenja krivičnih dela i nad 1 radi nelegalnog usvojenja.

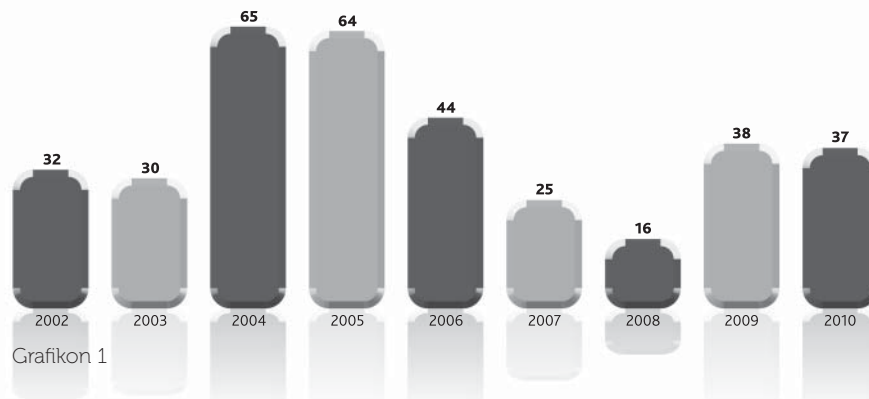
(izvor www.mup.gov.rs)

PRILOG 8.1.b
IZVEŠTAJ ASTRA SOS
TELEFONA MART 2002 –
DECEMBAR 2010

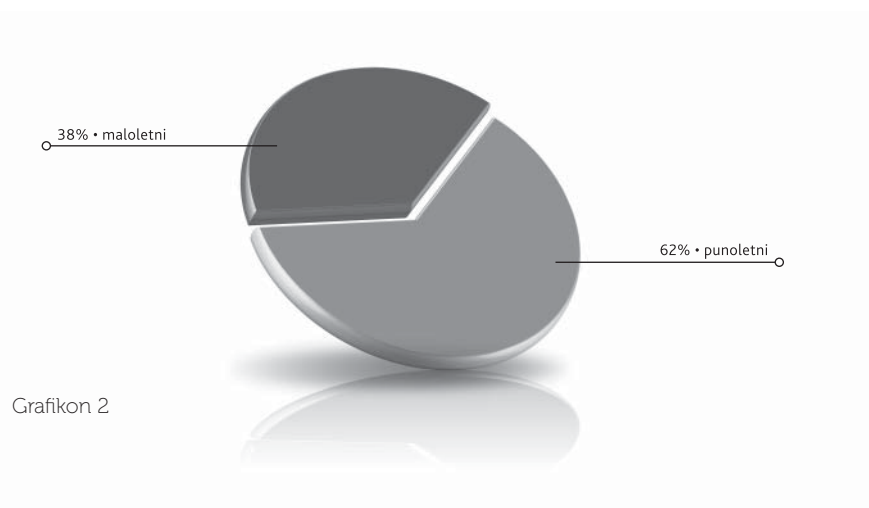
Od 1. marta 2002. do 31. decembra 2010. godine, putem ASTRA SOS telefona primljeno je ukupno 12.039 poziva koje je uputilo 2.390 klijentkinja/ata, od kojih je 351 osoba bila žrtva trgovine ljudima, od čega 134 dece.

DIREKTNA POMOĆ I PODRŠKA ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA

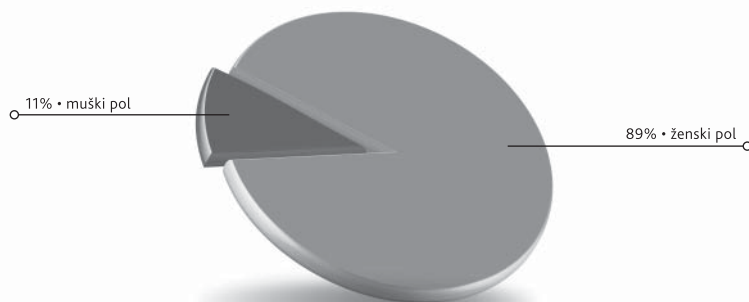
U periodu mart 2002 – decembar 2010. godine, putem ASTRA SOS telefona identifikovana je **351** žrtva trgovine ljudima (grafikon 1).

Od ukupnog broja žrtava kojima je pružena pomoć, **217** osoba su bile punoletne dok se u **134** slučajeva radilo o deci žrtvama trgovine ljudima (grafikon 2).

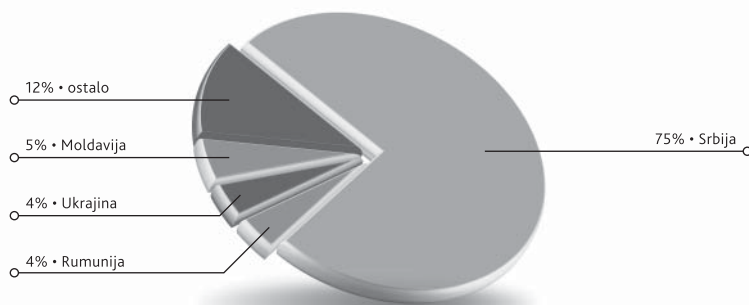
Vrbovanje dece je trend prisutan od 2004. godine mada je bilo potrebno nekoliko godina da bude prepoznat kao opšti trend na polju trgovine ljudima (2002–2003. godina – **10%**; 2004–2005. godina – **44%**; 2006–2007. godina – **45%**; 2008. godina – **50%**; 2009–2010. godina – **29%**). Prosečan uzrast dece identifikovane u periodu 2002–2010. godine je **14,7** godina. Taj prosek je dobijen na osnovu podataka za 108 dece.

Grafikon 3

Od **351** žrtve trgovine ljudima koje je ASTRA identifikovala tokom 2002-2010. godine, njih **40 (11,4%)** su osobe muškog pola, dok se u ostalim slučajevima radilo o ženama tj. devojčicama (grafikon 3).

Od ukupnog broja identifikovanih muškaraca žrtava trgovine ljudima, njih **12** su u vreme vrbovanja i početka eksploatacije bili dečaci tj. osobe mlađe od 18 godina. Među 311 žrtava trgovine ljudima ženskog pola, devojčica je bilo **122 (39,23%)**.

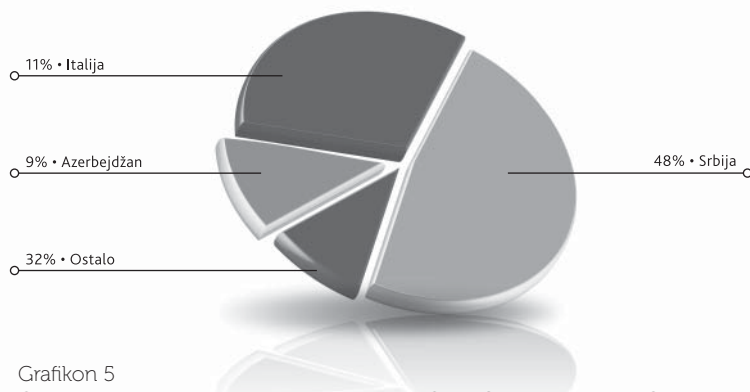

Grafikon 4

Ostalo: Albanija, Belorusija, BiH, Bugarska, Češka, Francuska, Hrvatska, Irak, Jermenija, Litvanija, Mađarska, Makedonija, Slovačka, Slovenija, Uzbekistan

Broj državljanke/a Srbije u ukupnom broju identifikovanih žrtava (**262**) je bio u porastu od 2002. godine: u 2002–2003. godini – **61%**, u 2004–2005. godini – **71,11%**, u 2006–2007. godine taj procenat iznosi **73,9% (51)**. U periodu 2008–2009. godine iznosi **75,92% (41)**, dok u 2010. godini od 37 identifikovanih žrtava trgovine ljudima samo jedna osoba nije bila državljanka naše zemlje, što ukazuje da su žrtve identifikovane putem ASTRA SOS telefona najčešće državljanke/ni Srbije (grafikon 4).

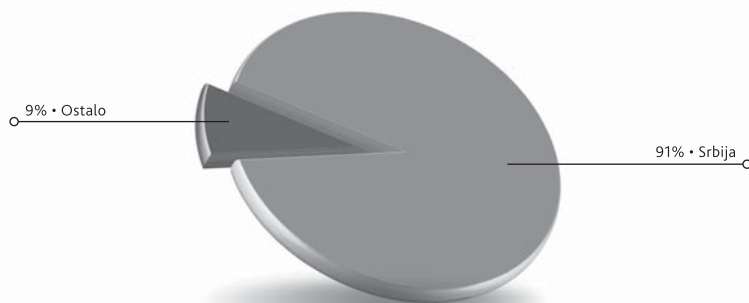
Deca identifikovana od 2002–2010. godine (134 dece), u najvećem broju su državljani Srbije (**90,3%**), dok su deca strani državljani bili poreklom iz Makedonije, Francuske, Albanije, Rumunije, Bugarske, Moldavije i Iraka (grafikon 5).

Grafikon 5

Ostalo: Austrija, Azerbejdžan, Belgija, BiH, Crna Gora, Francuska, Grčka, Hrvatska, Kosovo, Libija, Mađarska, Makedonija, Malta, Nemačka, nepoznata destinacija, Norveška, Rumunija, Slovenija, Španija, Švedska, Rusija, Island

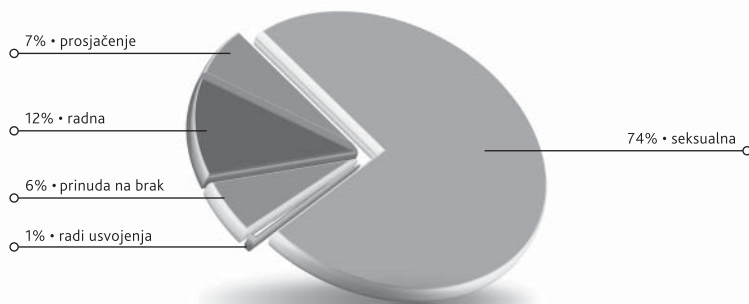
Srbija je bila zemlja destinacije za **54,5%** dece žrtava trgovine identifikovanih u istom periodu (grafikon 6). Ostale zemlje destinacije su vrlo slične podacima koji važe za punoletne osobe: Italija, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Crna Gora, Kosovo, Nemačka i za jedno dete određište je bila Francuska. U dva slučaja nije se moglo doći do preciznih podataka o krajnjoj destinaciji.

Grafikon 6

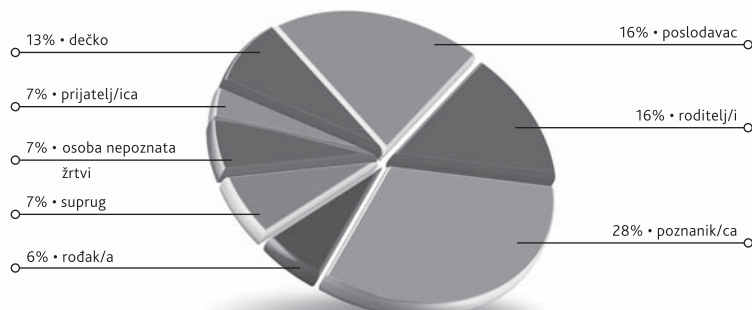
Ostalo: Austrija, Belgija, BiH, Crna Gora, Francuska, Grčka, Hrvatska, Kosovo, Makedonija, Nemačka, nepoznata destinacija, Slovenija, Španija, Švedska

Zabeležen je visok procenat žrtava državljanke/a Srbije koji su eksploatisani na teritoriji naše zemlje, tj. lanac trgovine nije bio međunarodnog karaktera. Od ukupnog broja dece žrtava trgovine ljudima **50%** dece (**67**) nije prešlo granicu naše zemlje od momenta vrbovanja do izlaska iz lanca trgovine ljudima. Kada su u pitanju odrasle osobe, **134** osobe su bile žrtve interne trgovine ljudima (**25,81%**). U proseku, trećina žrtava identifikovanih putem ASTRA SOS telefona su žrtve ovog oblika trgovine (**35,4%**).

Grafikon 7

Navedeni vidovi eksploatacije se ne javljaju uvek izolovano, pa je seksualna eksploatacija, kao najčešća, u **4,3%** slučajeva bila kombinovana, odnosno dešavala se paralelno sa drugim oblicima iskorišćavanja (radna eksploatacija, prinuda na brak ili na prosjačenje).

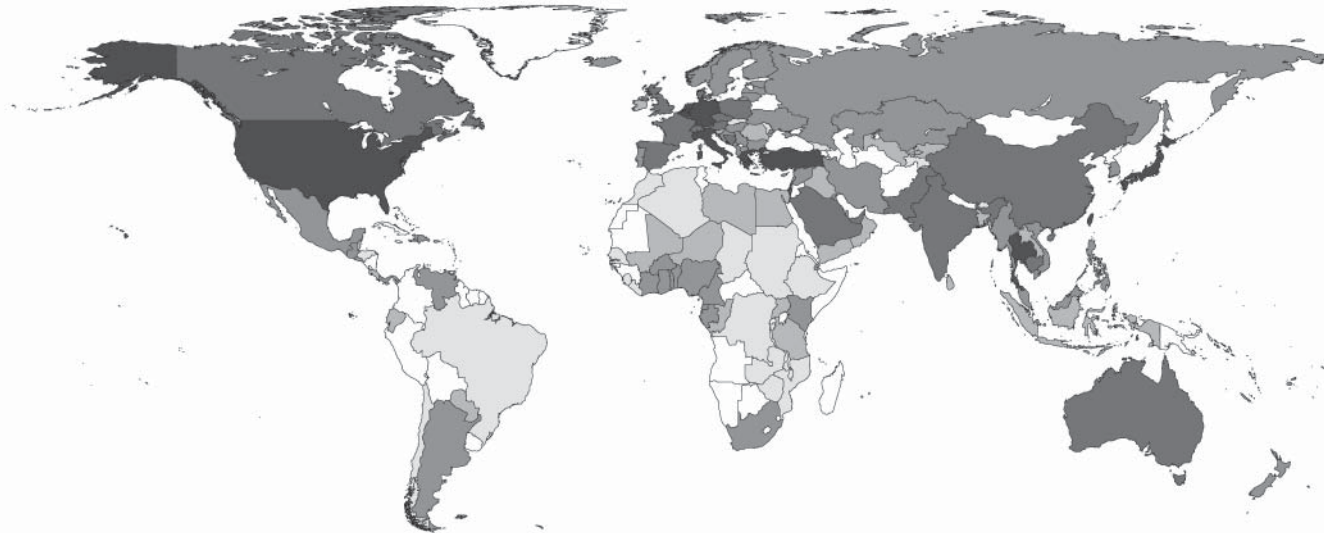
Grafikon 8

Skoro trećina osoba koje su izvršile vrbovanje (**32,59%**) bili su poznanici žrtava, tj. one su ih dosta površno poznavale (grafikon 8). Međutim, naročito kada se radi o deci, u vrlo visokom procentu su kao neko ko vrbuje, zastupljeni: roditelji (13,39%), rođaci (6,25%), prijatelj/ica (4%), dečko/partner (16,51%). Prema ovim podacima, **žrtve su najčešće zavrbovane i prodane od strane osoba iz svog bliskog okruženja**, tj. osoba u koje, po pravilu, imaju najviše poverenja.

PRILOG 8.2

MAPE

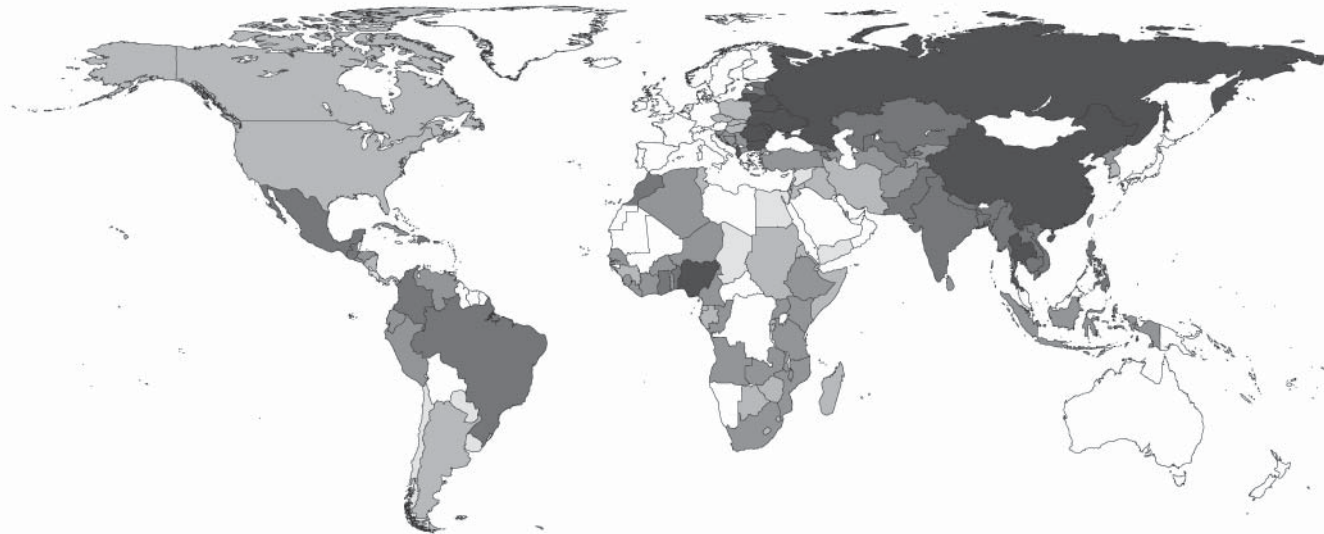
Zemlje porekla po broju prijavljenih slučajeva trgovine ljudima*

Vrlo visoko
 Visoko
 Srednje
 Nisko
 Vrlo nisko
 Nije prijavljeno

Izvor: United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). 2006. Trafficking in Persons: Global Patterns, p. 39.

Zemlje destinacije prijavljenih slučajeva trgovine ljudima*

Vrlo visoko
 Visoko
 Srednje
 Nisko
 Vrlo nisko
 Nije prijavljeno

Izvor: United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC). 2006. Trafficking in Persons: Global Patterns, p. 38.

PRILOG 8.3.a
KONVENCIJA
O PRAVIMA DETETA

Član 1. Definicija deteta

Deca su osobe mlađe od 18 godina.

Član 2. Nediskriminacija

Sva prava u ovoj Konvenciji odnose se na svu decu bez ikakve razlike. Država je dužna da zaštiti decu od bilo kakve diskriminacije.

Član 3. Najbolji interesi deteta

Svi postupci prema deci preduzimaće se u najboljem interesu deteta. Država mora da obezbedi odgovarajuću brigu za dete kada roditelji ili drugi koji su to dužni ne čine.

Član 4. Ostvarivanje prava

Država ima obavezu da obezbedi da se sva prava iz ove Konvencije ostvaruju.

Član 5. Usmeravanje roditelja i razvojne mogućnosti deteta

Država je dužna da poštuje prava i odgovornost roditelja i šire porodice da usmeravaju razvoj deteta u skladu sa njegovim mogućnostima.

Član 6. Opstanak i razvoj

Svako dete ima neotuđivo pravo na život, a država ima obavezu da mu/joj, do maksimalno mogućih granica, obezbedi život i razvoj.

Član 7. Ime i državljanstvo

Od rođenja imaš pravo na ime i pravo na državljanstvo.

Član 8. Očuvanje identiteta

Država je obavezna da štiti tvoj identitet, državljanstvo i porodične veze i, ako je to potrebno, da ih ponovo uspostavi.

Član 9. Odvajanje od roditelja

Imaš pravo da živiš sa svojim roditeljima/roditeljem, osim ako je to u suprotnosti sa tvojim najboljim interesima. Ako si odvojen od jednog ili oba roditelja, imaš pravo da održavaš veze sa svakim od njih.

Član 10. Pravo na spajanje porodice

Država je obavezna da omogući spajanje članova porodice, ako deca i roditelji žive u različitim državama; dete čiji roditelji žive u različitim državama ima pravo da održava odnose i direktne kontakte sa oba roditelja.

Član 11. Nezakonito prebacivanje i zadržavanje dece u inostranstvu

Država je obavezna da pokuša da spreči nezakonito prebacivanje deteta preko granice od strane roditelja ili treće osobe ili da pomogne povratak deteta u zemlju.

Član 12. Pravo na izražavanje sopstvenog mišljenja

Imaš pravo da izraziš sopstveno mišljenje i da se to mišljenje uzme u obzir u svim situacijama i procedurama koje se tiču tebe.

Član 13. Sloboda izražavanja

Imaš pravo da tražiš i primaš informacije koje te zanimaju i da izražavaš svoje mišljenje i stavove, ako time ne povređuješ prava drugih osoba.

Član 14. Sloboda misli, savesti i veroispovesti

Imaš slobodu da izražavaš svoje misli i veru u skladu sa usmeravanjem roditelja i zakonima svoje zemlje.

Član 15. Sloboda udruživanja

Imaš pravo da se srećeš sa drugima, da se okupljate i udružujete u udruženja, sve dok to ne povređuje prava drugih osoba.

Član 16. Pravo na zaštitu privatnosti

Niko nema pravo da se meša u tvoju privatnost, porodicu, dom i prepisku. Imaš pravo na zaštitu od uvrede i kleveta.

Član 17. Pravo na pristup odgovarajućim informacijama

Država je dužna da obezbedi da svako dete ima pristup informacijama i materijalima iz različitih medija, kao i da preduzme mere da zaštiti decu od štetnih sadržaja.

Član 18. Odgovornosti roditelja

Država je dužna da podržava princip zajedničke odgovornosti oba roditelja za vaspitanje i razvoj deteta; država će podržati roditelje u ostvarivanju ovog zadatka.

Član 19. Pravo na zaštitu od zlostavljanja i zanemarivanja

Država je dužna da te zaštiti od svih oblika lošeg postupanja roditelja ili drugih osoba odgovornih za brigu o tebi, da deluje preventivno i kroz programe podrške.

Član 20. Zaštita dece bez porodice

Država je dužna da obezbedi posebnu zaštitu deci bez porodice ili roditeljskog staranja i da obezbedi drugu vrstu porodičnog smeštaja detetu ili smeštaj u ustanovu, vodeći računa o kulturi u kojoj je dete do tada živelo.

Član 21. Usvojenje deteta

Usvojenje deteta se primenjuje samo ako je u najboljem interesu za dete i uz sve potrebne mere zaštite deteta.

Član 22. Prava izbegle dece

Posebna zaštita biće obezbeđena deci izbeglicama; država je dužna da saraduje sa organizacijama koje u tome pružaju zaštitu i pomoć.

Član 23. Prava dece sa invaliditetom i drugim smetnjama u razvoju

Deca sa invaliditetom ili teškoćama u razvoju imaju pravo na posebnu brigu, obrazovanje i osposobljavanje tako da ostvare najveću moguću samostalnost i što aktivnije učestvuju u životu zajednice.

Član 24. Pravo na zdravlje i zdravstvenu zaštitu

Imaš pravo na najveći mogući standard zdravstvene zaštite i pristup zdravstvenim i medicinskim službama.

Član 25. Periodična provera smeštaja dece

Svako dete koje je smešteno u neku od institucija radi nege, zaštite ili lečenja, ima pravo da se uslovi tog smeštaja redovno proveravaju.

Član 26. Pravo na socijalnu zaštitu

Svako dete ima pravo na socijalnu zaštitu, uključujući i socijalno osiguranje.

Član 27. Pravo na odgovarajući životni standard

Svako dete ima pravo na odgovarajući životni standard, u čemu osnovnu ulogu imaju roditelji. Država je dužna da, kada je to neophodno, pomaže roditeljima u ispunjavanju tog prava.

Član 28. Pravo na obrazovanje

Svako dete ima pravo na obrazovanje. Država je dužna da obezbedi besplatno osnovno obrazovanje, dostupno svima i da preduzme mere da razvije različite oblike srednjeg obrazovanja dostupne svoj deci. Školska disciplina će se sprovoditi tako da se poštuje dostojanstvo deteta.

Član 29. Ciljevi obrazovanja

Obrazovanje treba da bude usmereno na razvoj ličnosti i talenata svakog učenika; da ga pripremi za aktivan život kada odraste; da razvije poštovanje osnovnih ljudskih prava; da razvija poštovanje sopstvene kulture i nacionalnih vrednosti, kao i vrednosti drugih; da izgradi odnos poštovanja i zaštite životne sredine.

Član 30. Prava dece pripadnika nacionalnih manjina

Deca iz manjinskih zajednica imaju pravo da uživaju sopstvenu kulturu, da ispovedaju sopstvenu veru i koriste maternji jezik.

Član 31. Pravo na odmor, igru i i kulturne aktivnosti

Imaš pravo na slobodno vreme, odmor i igru, da učestvuješ u kulturnim i umetničkim aktivnostima.

Član 32. Zaštita od dečjeg rada

Država je dužna da zaštiti decu od uključivanja u rad koji predstavlja pretnju njihovom zdravlju, obrazovanju ili razvoju; država je dužna da utvrdi minimum godina za zapošljavanje i da uredi uslove zapošljavanja.

Član 33. Zaštita od upotrebe droga

Država je dužna da te zaštiti od nezakonite upotrebe droga i uključivanja u proizvodnju i promet droge.

Član 34. Zaštita od seksualnog iskorišćavanja

Imaš pravo na zaštitu od svih oblika seksualnog iskorišćavanja i zlostavljanja, uključujući prostituciju i učešće u pornografiji.

Član 35. Zaštita od trgovine i prodaje dece

Država je dužna da učini sve da spreči svaki oblik otmice, prodaje ili trgovine decom.

Član 36. Zaštita od drugih oblika iskorišćavanja

Imaš pravo na zaštitu od svih oblika iskorišćavanja, pored onih navedenih u čl. 32, 33, 34 i 35 ove Konvencije.

Član 37. Zaštita od mučenja i lišavanja slobode

Država je dužna da obezbedi da nijedno dete ne bude izloženo mučenju, okrutnom, nehumanom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju, doživotnom zatvoru, nezakonitom

hapšenju ili lišavanju slobode. Deca koja su u pritvoru moraju biti odvojena od odraslih, imaju pravo na kontakte sa porodicom i pristup pravnoj i drugoj vrsti pomoći.

Član 38. Oružani sukobi

Država mora da obezbedi da nijedno dete mlađe od 15 godina ne može da učestvuje u neprijateljstvima ili da bude uključeno u oružane snage. Istovremeno, država je dužna da obezbedi zaštitu i brigu za decu koja su pogođena oružanim sukobima.

Član 39. Oporavak dece žrtava

Država je dužna da obezbedi odgovarajući fizički i psihički oporavak i uključenost dece i mladih koji su žrtve bilo kakvog zapuštanja, iskorišćavanja, zlostavljanja, mučenja ili ponižavajućih postupaka ili oružanih sukoba.

Član 40. Primena pravosudnih mera za decu

Deca koja su osumnjičena ili optužena da su počinila neko krivično delo, imaju pravo na poštovanje svojih ljudskih prava i na postupak kojim se podstiče njihovo dostojanstvo, osećanje lične vrednosti i vodi računa o njihovom uzrastu i potrebi društvene integracije nakon izdržavanja kazne.

Članovi 41-45 govore o tome kako odrasli, vlade i međunarodne organizacije treba zajedno da rade da bi obezbedili poštovanje ovih prava u svakoj konkretnoj situaciji i prema svakom detetu.

PRILOG 8.3.b
ODABRANI ČLANOVI
UNIVERZALNE
DEKLARACIJE O
LJUDSKIM PRAVIMA

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima

Član 1

Sva ljudska bića rađaju se slobodna i jednaka u dostojanstvu i pravima. Ona su obdarena razumom i svešću i treba jedni prema drugima da postupaju u duhu bratstva.

Član 3

Svako ima pravo na život, slobodu i bezbednost ličnosti.

Član 4

Niko se ne sme držati u ropstvu ili potčinjenosti: ropstvo i trgovina robljem zabranjeni su u svim oblicima.

Član 5

Niko se ne sme podvrgnuti mučenju ili svirepom, nečovečnom ili ponižavajućem postupku ili kažnjavanju.

Član 23

1. Svako ima pravo na rad, na slobodan izbor zaposlenja, na pravične i zadovoljavajuće uslove rada i na zaštitu od nezaposlenosti.
2. Svako, bez ikakve razlike, ima pravo na jednaku platu za jednaki rad.
3. Svako ko radi ima pravo na pravednu i zadovoljavajuću naknadu koja njemu i njegovoj porodici obezbeđuje egzistenciju koja odgovara ljudskom dostojanstvu i koja će, ako bude potrebno, biti upotpunjena drugim sredstvima socijalne zaštite.
4. Svako ima pravo da osniva sindikat i učlanjuje se u njega radi zaštite svojih interesa.

Član 24

Svako ima pravo na odmor i razonodu, uključujući razumno ograničenje radnog vremena i povremeno plaćeni odmor.

PRILOG 8.4.a
PALERMO PROTOKOL I
KONVENCIJA SAVETA
EVROPE ZA BORBU
PROTIV TRGOVINE
LJUDIMA

UN Protokol za prevenciju, suzbijanje i kažnjavanje trgovine ljudskim bićima, naročito ženama i decom

Član 3 Korišćenje termina

Za svrhu ovog protokola:

- (a) „trgovina ljudskim bićima” znači vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje i primanje lica, putem pretnje silom ili upotrebom sile ili drugih oblika prisile, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili teškog položaja ili davanja ili primanja novca ili koristi da bi se dobio pristanak lica koje ima kontrolu nad drugim licem, u cilju eksploatacije. Eksploatacija obuhvata, kao minimum, eksploataciju prostitucije drugih lica ili druge oblike seksualne eksploatacije, prinudni rad ili službu, ropstvo ili odnos sličan ropstvu, servitut ili uklanjanje organa;
- (b) pristanak žrtve trgovine ljudskim bićima na nameravanu eksploataciju iznetu u podstavu (a) ovog člana je bez značaja u slučajevima u kojima je korišćena bilo koja mera izneta u podstavu (a);
- (c) vrbovanje, prevoženje, prebacivanje, skrivanje ili primanje deteta za svrhe eksploatacije smatra se „trgovina ljudskim bićima” čak i ako ne obuhvata bilo koje od sredstava iznetih u podstavu (a) ovog člana;
- (d) „dete” znači bilo koju osobu mlađu od osamnaest godina.

Član 6 Pomoć žrtvama nelegalne trgovine ljudima i njihova zaštita

1. U odgovarajućim slučajevima i u meri u kojoj je moguće na osnovu domaćih zakonskih propisa, svaka država potpisnica će štiti privatnost i identitet žrtava nelegalne trgovine ljudima uključujući, između ostalog, i poverljivo vođenje zakonskih postupaka koji se odnose na ovu nelegalnu trgovinu.
2. Svaka država potpisnica će obezbediti da njeno domaće zakonodavstvo ili administrativni sistem sadrže mere koje u odgovarajućim slučajevima pružaju žrtvama nelegalne trgovine ljudima:
 - (a) obaveštenja o relevantnim sudskim i administrativnim postupcima;
 - (b) pomoć koja će omogućiti da njihova stanovišta i interesi budu izneseni i razmotreni u odgovarajućim fazama krivičnog postupka protiv počinitelja krivičnog dela, na način koji neće uticati na pravo odbrane.
3. Svaka država potpisnica će razmotriti sprovođenje mera kojima treba da se obezbedi fizički, psihološki i socijalni oporavak žrtava nelegalne trgovine ljudima uključujući, u odgovarajućim slučajevima, i saradnju sa nevladinim organizacijama i drugim elementima građanskog društva, a posebno, obezbeđivanje:
 - (a) odgovarajućeg stanovanja;
 - (b) pružanja saveta i informacija, posebno vezano za njihova zakonska prava, na jeziku koje žrtve nelegalne trgovine ljudima mogu da razumeju;
 - (c) lekarske, psihološke i materijalne pomoći; i
 - (d) zaposlenja, mogućnosti obrazovanja i obuke.
4. Svaka država potpisnica će prilikom primene odredaba iz ovog člana uzimati u obzir godine starosti, pol i posebne potrebe žrtava nelegalne trgovine ljudima, a posebno specijalne potrebe dece, uključujući i odgovarajuće stanovanje, obrazovanje i brigu o njima.
5. Svaka država potpisnica će se truditi da obezbedi fizičku bezbednost žrtava nelegalne trgovine ljudima dok su one na njenoj teritoriji.
6. Svaka država potpisnica će obezbediti da njen domaći pravni sistem sadrži mere koje žrtvama nelegalne trgovine ljudima pružaju mogućnost dobijanja nadoknade na ime pretrpljene štete.

Član 7

Status žrtava trgovine ljudima u državama koje ih primaju

1. Pored preduzimanja mera u skladu sa članom 6. ovog protokola, svaka država potpisnica će razmotriti usvajanje zakonskih ili drugih odgovarajućih mera koje žrtvama trgovine ljudima dozvoljavaju da na njenoj teritoriji ostanu privremeno ili trajno, u određenim slučajevima.
2. Prilikom sprovođenja odredbe sadržane u stavu 1. ovog člana, svaka država potpisnica će na odgovarajući način imati u vidu humanitarne i faktore samilosti.

Član 8

Repatrijacija žrtava nelegalne trgovine ljudima

1. Država potpisnica čiji je državljanin žrtva nelegalne trgovine ljudima, ili u kojoj je to lice imalo pravo na stalni boravak u vreme ulaska na teritoriju države potpisnice primaoca, omogućiće i prihvatice, uz dužnu brigu o bezbednosti lica, povratak tog lica bez nepotrebnog ili neopravdanog odlaganja.
2. Kada država potpisnica vraća žrtvu nelegalne trgovine ljudima državi potpisnici čiji je državljanin to lice ili u kojoj je ono imalo pravo na stalni boravak u vreme ulaska na teritoriju države potpisnice primaoca, to vraćanje će biti, uz dužnu brigu o bezbednosti tog lica i o stanju svih vrsta pravnih postupaka s obzirom na činjenicu da je to lice žrtva nelegalne trgovine ljudima, po mogućstvu, dobrovoljno.
3. Na zahtev države potpisnice primaoca, država potpisnica od koje to bude zatraženo će bez bespotrebnog ili neopravdanog odlaganja potvrditi da li je lice koje je žrtva nelegalne trgovine ljudima njen državljanin ili da li je imalo pravo na stalni boravak na njenoj teritoriji u vreme ulaska na teritoriju države potpisnice primaoca.
4. Da bi omogućila povratak žrtve nelegalne trgovine ljudima, koja je bez odgovarajuće dokumentacije, država potpisnica čiji je državljanin to lice, ili u kojoj je ono imalo pravo na stalni boravak u vreme ulaska na teritoriju države potpisnice primaoca, složiće se da izda na zahtev države potpisnice primaoca sva putna dokumenta ili drugo ovlašćenje koje može biti potrebno da omogući tom licu putovanje i ponovni ulazak na njenu teritoriju.
5. Ovaj član ne dovodi u pitanje nijedno pravo koje žrtvama nelegalne trgovine ljudima daje bilo koji domaći zakonski propis države potpisnice primaoca.
6. Ovaj član ne dovodi u pitanje nijedan važeći bilateralan ili multilateralan sporazum ili aranžman koji uređuje, u celini ili delimično, povratak žrtvama nelegalne trgovine ljudima.

Član 9

Sprečavanje trgovine ljudima

1. Države potpisnice će uspostaviti sveobuhvatne politike, program i druge mere:
 - (a) radi sprečavanja trgovine ljudima i borbe protiv nje, i
 - (b) radi zaštite žrtava trgovine ljudima, posebno ženama i decom, da ne bi opet postali žrtve ove trgovine.
2. Države potpisnice će nastojati da preduzimaju mere poput istraživanja, informativnih i medijskih kampanja, i društvenih i ekonomskih inicijativa u cilju sprečavanja trgovine ljudima i borbe protiv nje.
3. Politike, programi i druge mere uspostavljene u skladu sa ovim članom će, prema potrebi, uključiti saradnju sa nevladinim organizacijama, drugim relevantnim organizacijama i drugim elementima građanskog društva.
4. Države potpisnice će preduzimati ili jačati mere, i kroz bilateralnu i multilateralnu saradnju, za ublažavanje onih faktora koji čine da lica, posebno žene i deca, budu izložena trgovini ljudima, a to su siromaštvo, nedovoljna razvijenost i pomanjkanje jednakih mogućnosti.
5. Države potpisnice će usvojiti ili jačati zakonske i druge mere, kao što su obrazovne, društvene ili kulturne mere, uključujući i puteve bilateralne i multilateralne saradnje, da bi obeshrabrile tražnju koja jača sve oblike eksploatacije ljudi, posebno žena i dece, koja vodi trgovini ljudima.

Konvencija Saveta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima

Član 4 Definicije

U svrhu ove konvencije:

- (a) „trgovina ljudima“ znači vrbovanje, prevoz, premeštanje, skrivanje ili prihvatanje lica, uz primenu pretnje ili sile ili drugih oblika prinude, otmice, prevare, obmane, zloupotrebe ovlašćenja ili stanja ugroženosti, ili davanje ili primanje novčanih sredstava ili druge koristi radi dobijanja pristanka lica koje ima kontrolu nad drugim licem u cilju iskorišćavanja. Iskorišćavanje, u najmanju ruku, treba da uključi iskorišćavanje prostitucije drugih lica ili druge oblike seksualnog iskorišćavanja, prisilan rad ili pružanje usluga, služenje, ropstvo ili praksu sličnu ropstvu ili vađenje ljudskih organa;
- (b) pristanak žrtve „trgovine ljudima“ na planirano iskorišćavanje, kako se navodi u tački a) ovog člana, nema značaja ni u jednom slučaju kada se koriste sredstva pomenuta u tački a);
- (v) vrbovanje, prevoz, premeštanje, skrivanje ili prihvatanje deteta radi iskorišćavanja smatra se „trgovinom ljudima“ čak i ako ne uključuje sredstva navedena u tački a) ovog člana;
- (g) „dete“ znači svako lice mlađe od 18 godina;
- (d) „žrtva“ je svako fizičko lice koje je postalo predmet trgovine ljudima u smislu definicije iz ovog člana.

Član 5 Sprečavanje trgovine ljudima

1. Svaka strana ugovornica treba da preduzme mere da uspostavi ili učvrsti nacionalnu koordinaciju različitih tela nadležnih za sprečavanje i suzbijanje trgovine ljudima.
2. Svaka strana ugovornica treba da uspostavi i/ili učvrsti delotvorne mere i programe za sprečavanje trgovine ljudima sredstvima kao što su: istraživanje, informisanje, kampanje namenjene podizanju svesti i edukaciji, socijalne i ekonomske inicijative i programi obuke, posebno za lica koja su izložena trgovini ljudima i za stručnjake koji se bave problematikom trgovine ljudima.
3. Svaka strana ugovornica treba da promoviše pristup baziran na ljudskim pravima i da u definisanju, realizaciji i proceni svih politika i programa, pomenutih u stavu 2, primenjuje pristup uključivanja polova i brige za decu.
4. Svaka strana ugovornica treba da preduzme odgovarajuće mere, koje mogu da budu neophodne, kako bi omogućila zakonite migracije, a posebno putem širenja tačnih informacija od strane nadležnih službi o uslovima zakonitog ulaska i boravka na njenoj teritoriji.
5. Svaka strana ugovornica treba da preduzme posebne mere u cilju smanjenja izloženosti dece trgovini ljudima, pre svega stvaranjem klime koja pogoduje zaštiti dece.
6. Mere utvrđene u skladu s ovim članom treba da obuhvate, po potrebi, nevladine organizacije, druge nadležne organizacije i druge delove civilnog društva posvećene sprečavanju trgovine ljudima i zaštiti odnosno pomoći žrtvama.

Član 10 Identifikovanje žrtava

1. Svaka strana ugovornica treba da obezbedi svojim nadležnim organima kadrove koji su obučeni i kvalifikovani za sprečavanje i suzbijanje trgovine ljudima, za identifikovanje i pružanje pomoći žrtvama, uključujući decu, i treba da osigura da različiti organi međusobno saraduju, kao i sa nadležnim organizacijama za podršku, kako bi žrtve bile identifikovane u postupku koji na odgovarajući način uzima u obzir poseban položaj žena i dece žrtava i kako bi im se, po potrebi, izdale boravišne dozvole pod uslovima predviđenim u članu 14. ove konvencije.
2. Svaka strana ugovornica treba da usvoji zakonodavne ili druge mere koje su potrebne kako bi se na odgovarajući

način identifikovale žrtve u saradnji s drugim stranama ugovornicama i relevantnim organizacijama za podršku. Svaka strana ugovornica treba da osigura, u slučaju da nadležni organi imaju opravdane razloge da veruju da je neko lice bilo žrtva trgovine ljudima, da se to lice ne udalji sa njene teritorije sve dok nadležni organi ne okončaju postupak identifikacije žrtava krivičnog dela opisanog u članu 18. ove konvencije i na sličan način treba da osigura da to lice dobije pomoć koja je predviđena u članu 12. st. 1. i 2.

3. Kada starosna dob žrtve nije izvesna, a postoji opravdana sumnja da je žrtva dete, to lice treba da se smatra detetom i treba da mu se pruže posebne zaštitne mere sve do potvrđivanja njegove starosne dobi.
4. Čim se utvrdi da je dete bez pratnje žrtva, svaka strana ugovornica treba da:
 - (a) obezbedi predstavljanje tog deteta od strane zakonitog staratelja, organizacije ili organa koji postupaju u najboljem interesu deteta;
 - (b) preduzme potrebne mere za utvrđivanje identiteta i državljanstva deteta;
 - (v) preduzme sve što je neophodno kako bi se pronašla porodica deteta, ako je to u najboljem interesu deteta.

Član 11

Zaštita privatnosti

1. Svaka strana ugovornica treba da zaštiti privatni život i identitet žrtava. Lični podaci o njima treba da se čuvaju i koriste u skladu sa uslovima predviđenim Konvencijom o zaštiti pojedinaca u pogledu automatske obrade ličnih podataka (ETS br. 108).
2. Svaka strana ugovornica treba da usvoji mere kojima će posebno da osigura da identitet ili podaci koji omogućavaju identifikaciju deteta koje je žrtva trgovine ljudima, ne budu javno objavljeni putem medija, ili na bilo koji drugi način, osim u izuzetnim slučajevima, u cilju lakšeg pronalaženja članova porodice ili da se na drugi način obezbedi dobrobit i zaštita deteta.
3. Svaka strana ugovornica treba da razmotri donošenje mera, u skladu sa članom 10. Konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda prema tumačenju Evropskog suda za ljudska prava, čiji je cilj podsticanje medija na zaštitu privatnog života i identiteta žrtava putem medijske samoregulacije ili regulatornih ili koregulatornih mera.

Član 12

Pomoć žrtvama

1. Svaka strana ugovornica treba da usvoji zakonodavne ili druge mere koje su potrebne za pružanje pomoći žrtvama u njihovom fizičkom, psihološkom i socijalnom oporavku. Takva pomoć treba da obuhvati bar:
 - (a) životni standard koji može da im obezbedi egzistenciju putem takvih mera kao što su: prikladan i siguran smeštaj, psihološka i materijalna pomoć;
 - (b) pristup hitnoj medicinskoj zaštiti;
 - (v) usluge prevođenja i tumačenja, u slučaju potrebe;
 - (g) savetovanje i informisanje, posebno o njihovim zakonskim pravima i uslugama koje su im dostupne, na jeziku koji razumeju;
 - (d) pomoć koja će da im omogući da se njihova prava i interesi iznesu i razmotre u odgovarajućim fazama krivičnog postupka koji se vodi protiv izvršilaca;
 - (d) pristup obrazovanju za decu.
2. Svaka strana ugovornica treba da pokloni odgovarajuću pažnju potrebi da se obezbedi sigurnost i zaštita žrtve.
3. Uz to, svaka strana ugovornica treba da obezbedi potrebnu medicinsku i drugu pomoć žrtvama koje zakonito borave na njenoj teritoriji, a koje nemaju odgovarajuća sredstva i kojima je takva pomoć potrebna.
4. Svaka strana ugovornica treba da usvoji pravila prema kojima će žrtve koje zakonito borave na njenoj teritoriji imati pravo na pristup tržištu rada, stručnom usavršavanju i obrazovanju.
5. Svaka strana ugovornica treba da preduzme mere, gde je to potrebno i pod uslovima koje propisuje njeno

domaće zakonodavstvo, u cilju saradnje sa nevladinim organizacijama, drugim nadležnim organizacijama ili drugim delovima civilnog društva koji se bave pružanjem pomoći žrtvama.

6. Svaka strana ugovornica treba da usvoji zakonodavne ili druge mere koje su potrebne da se osigura da se pružanje pomoći žrtvi ne uslovljava njenim pristankom na svedočenje.
7. U cilju sprovođenja odredbi iz ovoga člana, svaka strana ugovornica treba da obezbedi da se usluge pružaju na osnovu dogovora i dobijenih informacija, vodeći računa o posebnim potrebama ugroženih lica i pravima dece na smeštaj, obrazovanje i adekvatnu zdravstvenu zaštitu.

Član 13

Vreme za oporavak i razmišljanje

1. Svaka strana ugovornica treba da u svom domaćem zakonodavstvu predvidi period za oporavak i razmišljanje u trajanju od najmanje 30 dana, kad postoje opravdani razlozi da se veruje da se radi o žrtvi. Taj period će biti dovoljan da se lice oporavi i oslobodi uticaja trgovaca ljudima i/ili da donese merodavnu odluku da saraduje sa nadležnim organima. Tokom ovog perioda ne treba da se omogući izvršenje nijednog naloga za proterivanje tog lica. Ova odredba ne dovodi u pitanje radnje koje sprovode nadležni organi u svim fazama odgovarajućeg nacionalnog postupka, a posebno kod istrage i krivičnog gonjenja izvršilaca odnosnih krivičnih dela. U tom periodu, strane ugovornice treba da dozvole licima na koja se ova odredba odnosi da ostanu na njihovoj teritoriji.
2. U tom periodu, lica iz stava 1. ovoga člana imaju pravo na mere navedene u članu 12. st. 1. i 2.
3. Strane ugovornice nisu u obavezi da poštuju taj period ako razlozi javnog poretka to onemogućavaju ili ako se utvrdi da je zahtev za status žrtve neodgovarajući.

Član 14

Dozvola boravka

1. Svaka strana ugovornica treba da izda žrtvama boravišnu dozvolu čija se važnost može produžiti u jednom ili drugom opisanom slučaju, ili u oba:
 - (a) ako nadležne vlasti smatraju da je njihov boravak nužan zbog njihove lične situacije;
 - (b) ako nadležne vlasti smatraju da je njihov boravak nužan zbog njihove saradnje sa nadležnim organima u istrazi ili krivičnim postupcima.
2. Boravišna dozvola za decu koja su žrtve trgovine ljudima, ako to zakon predviđa, izdaje se u skladu sa najboljim interesima deteta i, kad je to potrebno, produžava se po istim uslovima.
3. Neprodužavanje ili povlačenje boravišne dozvole regulisano je odredbama unutrašnjeg prava strane ugovornice.
4. Ako žrtva podnese molbu za izdavanje neke druge vrste boravišne dozvole, strana ugovornica treba da uzme u obzir da žrtva ima, ili je imala, boravišnu dozvolu izdatu u skladu sa stavom 1.
5. Uzimajući u obzir obaveze strana ugovornica na koje se odnosi član 40. ove konvencije, svaka strana ugovornica treba da obezbedi da se izdavanjem dozvole, u skladu sa ovom odredbom, ne ugrožava pravo na traženje i dobijanje azila.

Član 15

Nadoknada štete i pravna zaštita

1. Svaka strana ugovornica treba da osigura da žrtve imaju pristup, i to od prvog kontakta sa nadležnim organima, informacijama o odgovarajućim sudskim i upravnim postupcima na jeziku koji razumeju.
2. Svaka strana ugovornica treba svojim unutrašnjim pravom da obezbedi pravo na pravni savet i besplatnu pravnu pomoć žrtvama pod uslovima koje propisuje njeno unutrašnje pravo.
3. Svaka strana ugovornica treba svojim unutrašnjim pravom da obezbedi pravo žrtava na odštetu od izvršilaca.
4. Svaka strana ugovornica treba da usvoji zakonodavne ili druge mere kako bi se garantovala odšteta žrtvama, u

skladu sa uslovima koje propisuje njeno unutrašnje pravo, na primer, osnivanjem fonda za obeštećenje žrtava ili merama ili programima za socijalnu pomoć i socijalnu integraciju žrtava, koji bi mogli da se finansiraju iz sredstava prikupljenih primenom mera iz člana 23.

Član 16

Repatrijacija i povratak žrtava

1. Strana ugovornica čiji je državljanin žrtva ili u kojoj je žrtva imala pravo stalnog boravka u vreme ulaska na teritoriju strane ugovornice koja je država prijema, vodeći računa o pravima, bezbednosti i dostojanstvu žrtve, treba da omogući i da prihvati njen povratak bez nepotrebnog ili neopravdanog odlaganja.
2. Kad strana ugovornica vraća žrtvu u drugu državu, takav povratak treba da se obavi uz dužno poštovanje prava, bezbednosti i dostojanstva tog lica, kao i statusa eventualnih pravnih postupaka koji se odnose na činjenicu da je to lice žrtva, i po mogućnosti, taj povratak treba da bude dobrovoljan.
3. Na zahtev strane ugovornice koja prihvata žrtvu, zamoljena strana ugovornica treba da proveri da li je to lice njen državljanin ili da li je imalo pravo stalnog boravka na njenoj teritoriji u vreme ulaska na teritoriju strane ugovornice koja je država prijema.
4. Da bi se olakšao povratak žrtve koja nema potrebne isprave, strana ugovornica čije je to lice državljanin ili u kojoj je imalo pravo stalnog boravka u vreme ulaska na teritoriju strane ugovornice koja je država prijema, treba da prihvati da izda, na zahtev strane ugovornice koja žrtvu prima, putnu ispravu ili neku drugu potvrdu koja je tom licu potrebna za putovanje i ponovni ulazak na njenu teritoriju.
5. Svaka strana ugovornica treba da usvoji zakonodavne ili druge mere potrebne da se ustanove programi repatrijacije, koji uključuju nadležne državne i međunarodne institucije i nevladine organizacije. Cilj ovih programa je izbegavanje ponovne viktimizacije. Svaka strana ugovornica treba da se maksimalno založi za (re)integraciju žrtava u društvo države povratka, uključujući (re)integraciju u obrazovni sistem i tržište rada, posebno putem sticanja i unapređivanja njihovih stručnih kvalifikacija. Kada se radi o deci, ovi programi bi trebalo da obuhvate ostvarivanje prava na obrazovanje i mere kojima će se obezbediti odgovarajuća zaštita ili njihov prihvata od strane porodice ili odgovarajućih institucija za brigu.
6. Svaka strana ugovornica treba da usvoji zakonodavne ili druge mere potrebne da se žrtvama učine dostupni podaci, a po potrebi u saradnji sa bilo kojom drugom zainteresovanom stranom ugovornicom, potrebni za stupanje u kontakt sa organizacijama koje im mogu pomoći u zemlji u koju su vraćene ili repatriirane, kao što su organi za sprovođenje zakona, nevladine organizacije, pravni stručnjaci koji mogu da im daju savet i ustanove za socijalno staranje.
7. Deca koja su žrtve trgovine ljudima ne treba da budu vraćena ni u jednu državu ako, nakon procene rizika i bezbednosti, postoji indicija da takav povratak ne bi bio u najboljem interesu deteta.

Član 26

Odredba o nekažnjavanju

Svaka strana treba, u skladu sa osnovnim principima svog pravnog sistema, da predvidi mogućnost da se kazne ne izriču žrtvama za njihovo učešće u nezakonitim aktivnostima, u onoj meri u kojoj su one bile prisiljene na to.

Član 27

Podnesci stranaka i podnesci po službenoj dužnosti

1. Svaka strana ugovornica treba da osigura da istrage ili krivično gonjenje za krivična dela iz ove konvencije ne zavise od prijave ili optužbe žrtve, barem onda kada je krivično delo u celini ili delimično izvršeno na njenoj teritoriji.
2. Svaka strana ugovornica treba da osigura da žrtve krivičnog dela počinjenog na teritoriji strane ugovornice koja nije država u kojoj borave mogu podneti tužbu nadležnim organima u državi u kojoj imaju boravak. Nadležni

organ kome se podnese prijava, ukoliko nema nadležnost za takve slučajeve, dostaviće je, bez odlaganja, nadležnom organu strane ugovornice na čijoj teritoriji je izvršeno krivično delo. Po prijavi će se rešavati u skladu s unutrašnjim pravom strane ugovornice u kojoj je krivično delo izvršeno.

3. Svaka strana ugovornica treba da osigura putem zakonodavnih ili drugih mera i u skladu sa uslovima koji su propisani njenim unutrašnjim pravom, da svaka grupa, fondacija, udruženje ili nevladine organizacije, koje imaju za cilj suzbijanje trgovine ljudima ili zaštitu ljudskih prava, imaju mogućnost da pružaju pomoć ili podršku žrtvi uz njenu saglasnost tokom krivičnog postupka koji se vodi zbog krivičnog dela utvrđenog u skladu sa članom 18. ove konvencije.

PRILOG 8.4.b
FAKULTATIVNI
PROTOKOL O PRODAJI
DECE, DEČJOJ
PROSTITUCIJI I DEČJOJ
PORNOGRAFIJI,
UZ KONVENCIJU O
PRAVIMA DETETA

Fakultativni protokol o prodaji dece, dečjoj prostituciji i dečjoj pornografiji, uz Konvenciju o pravima deteta

Član 1

Države ugovornice će zabraniti prodaju dece, dečju prostituciju i dečju pornografiju, kao što je predviđeno ovim Protokolom.

Član 2

U smislu ovog Protokola:

- a) prodaja dece podrazumeva bilo koju radnju ili transakciju kojim bilo koje lice ili grupa lica prebacuje neko dete nekom drugom za novčanu ili bilo koju drugu naknadu;
- b) dečja prostitucija podrazumeva korišćenje dece u seksualnim aktivnostima za novčanu ili bilo koju drugu naknadu;
- c) dečja pornografija podrazumeva bilo kakvo predstavljanje, bilo kojim sredstvom, deteta u stvarnim ili simuliranim eksplicitnim seksualnim aktivnostima ili bilo kakvo predstavljanje seksualnih delova tela (primarnih i seksualnih organa deteta), prvenstveno u seksualne svrhe.

Član 3

1. Svaka država ugovornica će obezbediti, kao minimum, da sledeće radnje i delatnosti budu u punoj meri obuhvaćeni njenim krivičnim ili kaznenim zakonom, bez obzira da li su takva dela izvršena u zemlji ili transnacionalno, odnosno na individualnoj ili organizovanoj osnovi:
 - (a) U kontekstu prodaje dece kao što je definisano u članu 2:

- (i) Nuđenje, isporuka ili prihvatanje, bilo kojim sredstvima, nekog deteta u svrhu:
 - a. seksualnog iskorišćavanja deteta;
 - b. prebacivanja organa deteta radi ostvarivanja profita;
 - c. korišćenje deteta za prinudni rad;
 - (ii) Neodgovarajuće navođenje, od strane posrednika, na pristanak da se usvoji neko dete kršenjem važećih međunarodnih instrumenata o usvajanju;
 - (b) Nuđenje, dobijanje, nabavljanje ili obezbeđivanje deteta za potrebe dečje prostitucije kao što je definisano u članu 2;
 - (c) Proizvodnja, distribucija, širenje, uvoz, izvoz, nuđenje, prodaja ili posredovanje, u gornje svrhe, dečje pornografije kao što je definisano u članu 2.
2. Zavisno od odredaba nacionalnog zakona države ugovornice, isto će važiti i za pokušaj da se izvrši bilo koje od navedenih dela, kao i za saučestvovanje ili učešće u bilo kom od navedenih dela.
 3. Svaka država ugovornica će na takva dela primenjivati odgovarajuće kazne koje uzimaju u obzir njihovu tešku prirodu.
 4. Zavisno od odredaba svog nacionalnog zakona, svaka država ugovornica preduzeće mere, tamo gde je to odgovarajuće, da utvrdi odgovornost pravnih lica za dela utvrđena u stavu 1 ovog člana. Zavisno od pravnih principa države ugovornice, takva odgovornost pravnih lica može biti krivična, građanska ili upravna.
 5. Države ugovornice preduzeće sve odgovarajuće pravne i upravne mere kako bi obezbedile da sva lica uključena u usvajanje deteta postupe u skladu sa važećim međunarodnim pravnim dokumentima.

Član 9

1. Države ugovornice će usvojiti ili jačati, sprovoditi i širiti obaveštenost o zakonima, upravnim merama, socijalnoj politici i programima, kako bi sprečile dela pomenuta u ovom Protokolu. Posebna pažnja poklanjaće se zaštiti dece koja su posebno ranjiva u odnosu na takva dela.
2. Države ugovornice će jačati svest javnosti u celini, uključujući i decu, kroz obaveštavanje pomoću svih odgovarajućih sredstava, obrazovanje i obuku, o preventivnim merama i štetnim posledicama dela pomenutih u ovom Protokolu. Pri ispunjavanju svojih obaveza iz ovog člana, države ugovornice će ohrabrivati učešće zajednice i posebno dece i dece žrtava, u takvom obaveštavanju i obrazovanju i obuci, uključujući na međunarodnom nivou.
3. Države ugovornice preduzeće sve izvodljive mere u cilju obezbeđivanja svake odgovarajuće pomoći žrtvama takvih dela, uključujući njihovu punu socijalnu reintegraciju i njihov kompletan fizički i psihološki oporavak.
4. Države ugovornice obezbediće da sva deca žrtve dela opisanih u ovom Protokolu imaju pristup odgovarajućim postupcima kako bi tražila, bez diskriminacije, obeštećenje od pravno odgovornih lica.
5. Države ugovornice preduzeće odgovarajuće mere koje imaju za cilj da efikasno zabrane proizvodnju i rasturanje materijala u kojima se reklamiraju dela opisane u ovom Protokolu.

PRILOG 8.5.a
ZAKONODAVSTVO
SRBIJE

Trgovina ljudima je zabranjena članovima 388 i 389 Krivičnog zakonika Srbije

Trgovina ljudima

Član 388

1. Ko silom ili pretnjom, dovođenjem u zabludu ili održavanjem u zabludi, zloupotrebom ovlašćenja, poverenja, odnosa zavisnosti, teških prilika drugog, zadržavanjem ličnih isprava ili davanjem ili primanjem novca ili druge koristi, vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, sakriva ili drži drugo lice, a u cilju eksploatacije njegovog rada, prinudnog rada, vršenja krivičnih dela, prostitucije ili druge vrste seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, uspostavljanja ropskog ili njemu sličnog odnosa, radi oduzimanja organa ili dela tela ili radi korišćenja u oružanim sukobima, kazniće se zatvorom od tri do dvanaest godina.
2. Za delo iz stava 1. ovog člana učinjeno prema maloletnom licu učinilac će se kazniti kaznom propisanom za to delo i kad nije upotrebio silu, pretnju ili neki drugi od navedenih načina izvršenja.
3. Ako je delo iz stava 1. ovog člana učinjeno prema maloletnom licu, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje pet godina.
4. Ako je usled dela iz st. 1. i 3. ovog člana nastupila teška telesna povreda nekog lica, učinilac će se kazniti zatvorom od pet do petnaest godina.
5. Ako je usled dela iz st. 1. i 3. ovog člana nastupila smrt jednog ili više lica, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.
6. Ko se bavi vršenjem krivičnog dela iz st. 1. do 3. ovog člana ili je delo izvršeno od strane grupe, kazniće se zatvorom najmanje pet godina.
7. Ako je delo iz st. 1. do 3. ovog člana izvršeno od strane organizovane kriminalne grupe, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje deset godina.
8. Ko zna ili je mogao znati da je lice žrtva trgovine ljudima, pa iskoristi njen položaj ili drugome omogući iskorišćavanje njenog položaja radi eksploatacije predviđene stavom 1. ovog člana, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina.
9. Ako je delo iz stava 8. ovog člana učinjeno prema licu za koje je učinilac znao ili je mogao znati da je maloletno, učinilac će se kazniti kaznom zatvora od jedne do osam godina.
10. Pristanak lica na eksploataciju ili na uspostavljanje ropskog ili njemu sličnog odnosa iz stava 1. ovog člana ne utiče na postojanje krivičnog dela iz st. 1, 2. i 6. ovog člana.

Trgovina maloletnim licima radi usvojenja

Član 389

1. Ko oduzme lice koje nije navršilo šesnaest godina radi njegovog usvojenja protivno važećim propisima ili ko usvoji takvo lice ili posreduje u takvom usvojenju ili ko u tom cilju kupi, proda ili preda drugo lice koje nije navršilo šesnaest godina ili ga prevozi, obezbeđuje mu smeštaj ili ga prikriva, kazniće se zatvorom od jedne do pet godina.
2. Ko se bavi vršenjem delatnosti iz stava 1. ovog člana ili je delo izvršeno od strane grupe, kazniće se zatvorom najmanje tri godine.

3. Ako je delo iz stava 1. ovog člana izvršeno od strane organizovane kriminalne grupe, učinilac će se kazniti zatvorom najmanje pet godina.

Od značaja su i neki drugi članovi ovog Zakonika:

Zasnivanje ropskog odnosa i prevoz lica u ropskom odnosu

Član 390

1. Ko, kršeći pravila međunarodnog prava, stavi drugog u ropski ili njemu sličan odnos ili ga drži u takvom odnosu, kupi, proda, preda drugom licu ili posreduje u kupovini, prodaji ili predaji ovakvog lica ili podstiče drugog da proda svoju slobodu ili slobodu lica koje izdržava ili o kojem se stara, kazniće se zatvorom od jedne do deset godina.
2. Ko prevozi lica koja se nalaze u ropskom ili njemu sličnom odnosu iz jedne zemlje u drugu, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina.
3. Ko delo iz st. 1. i 2. ovog člana učini prema maloletnom licu, kazniće se zatvorom od pet do petnaest godina.

Prikazivanje, pribavljanje i posedovanje pornografskog materijala i iskorišćavanje maloletnog lica za pornografiju

Član 185

1. Ko maloletniku proda, prikaže ili javnim izlaganjem ili na drugi način učini dostupnim tekstove, slike, audio-vizuelne ili druge predmete pornografske sadržine ili mu prikaže pornografsku predstavu, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do šest meseci.
2. Ko iskoristi maloletnika za proizvodnju slika, audio-vizuelnih ili drugih predmeta pornografske sadržine ili za pornografsku predstavu, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina.
3. Ako je delo iz st. 1. i 2. ovog člana izvršeno prema detetu, učinilac će se kazniti za delo iz stava 1. zatvorom od šest meseci do tri godine, a za delo iz stava 2. zatvorom od jedne do osam godina.
4. Ko pribavlja za sebe ili drugog, poseduje, prodaje, prikazuje, javno izlaže ili elektronski ili na drugi način čini dostupnim slike, audio-vizuelne ili druge predmete pornografske sadržine nastale iskorišćavanjem maloletnog lica, kazniće se zatvorom od tri meseca do tri godine.
5. Predmeti iz st. 1. do 4. ovog člana oduzeće se.

PRILOG 8.5.b
REPUBLIČKI TIM
ZA BORBU PROTIV
TRGOVINE LJUDIMA

SAVET MINISTARA ZA BORBU PROTIV TRGOVINE LJUDIMA
REPUBLIČKI TIM ZA BORBU PROTIV TRGOVINE LJUDIMA
KOORDINATOR ZA BORBU PROTIV TRGOVINE LJUDIMA

VRHOVNI SUD SRBIJE	MINISTARSTVO FINANSIJA Antikorupcijska inicijativa	MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA	MINISTARSTVO PROSVETE	MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE	ASTRA SAVETOVALIŠTE PROTIV NASILJA U PORODICI VIKTIMOLOŠKO DRUŠTVO SRBIJE CENTAR ZA PRAVA DETETA BEOSUPPORT ATC ATINA
REPUBLIČKO JAVNO TUŽILAŠTVO		U SEDIŠTU MINISTARSTVA		SLUŽBA ZA KOORDINACIJU POMOĆI ŽRTVAMA TRGOVINE LJUDIMA	
MINISTARSTVO PRAVDE		<ul style="list-style-type: none"> • UPRAVA POGRANIČNE POLICIJE • UPRAVA ZA BORBU PROTIV ORGANIZOVANOG KRIMINALA • UPRAVA KRIMINALISTIČKE POLICIJE • UPRAVA POLICIJE • UPRAVA SAOBRAĆAJNE POLICIJE 			
MINISTARSTVO SPOLJNIH POSLOVA		SPECIJALNI POLICIJSKI TIMOVI U SEKRETARIJATIMA			
CRVENI KRST	IOM	UNICEF	UNHCR	OEBS	SAVE THE CHILDREN
RADNA GRUPA ZA BORBU PROTIV TRGOVINE DECOM <ul style="list-style-type: none"> • BEOSUPPORT (rukovodilac) • MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA • MINISTARSTVO SPOLJNIH POSLOVA • MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE • ASTRA • CENTAR ZA PRAVA DETETA • MINISTARSTVO PROSVETE • UNICEF • SAVE THE CHILDREN UK • CHRISTIAN CHILDREN'S FUND • OEBS, IOM, UNHCR - posmatrači 	RADNA GRUPA ZA PREVENCIJU I EDUKACIJU <ul style="list-style-type: none"> • ASTRA (rukovodilac) • MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE • MINISTARSTVO PROSVETE • MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA • ATC • BEOSUPPORT • CRVENI KRST SRBIJE • OEBS, IOM, UNHCR - posmatrači 	RADNA GRUPA ZA POMOĆ I ZAŠTITU ŽRTAVA <ul style="list-style-type: none"> • ASTRA • MINISTARSTVO RADA I SOCIJALNE POLITIKE (rukovodilac) • SAVETOVALIŠTE PROTIV NASILJA U PORODICI • VIKTIMOLOŠKO DRUŠTVO SRBIJE • MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA • ATINA • OEBS, IOM, UNHCR - posmatrači 	RADNA GRUPA ZA SNAGE SPROVOĐENJA ZAKONA <ul style="list-style-type: none"> • MINISTARSTVO PRAVDE (rukovodilac) • VRHOVNI SUD SRBIJE • REPUBLIČKI JAVNI TUŽILAC • MINISTARSTVO UNUTRAŠNJIH POSLOVA • MINISTARSTVO FINANSIJA Antikorupcijska inicijativa • VIKTIMOLOŠKO DRUŠTVO SRBIJE • OEBS, IOM, UNHCR - posmatrači 		

ASTRA – Akcija protiv trgovine ljudima je lokalna nevladina organizacija posvećena borbi protiv trgovine ljudima. Organizacija radi od 2000. godine i prva je ukazala na problem trgovine ljudima u Srbiji. Kao lider na polju suzbijanja trgovine ljudima u našoj zemlji, od svog osnivanja

ASTRA ovaj problem posmatra kao najgrublje kršenje ljudskih prava i njime se bavi sveobuhvatno, tj. tretira različite oblike trgovine ljudima (eksploatacije) i različite kategorije žrtava – žene, decu i muškarce. Istovremeno deluje u oblasti prevencije, edukacije, podizanja javne svesti, pružanja direktne pomoći žrtvama, reintegracije, istraživanja i izveštavanja.

ASTRA vodi prvi i do sada jedini SOS telefon u Srbiji specijalizovan za problem trgovine ljudima, tj. za preventivnu podršku i za pomoć i podršku osobama koje su preživele trgovinu ljudima. Klijenti i klijentkinje ASTRE su (potencijalne) žrtve trgovine ljudima, njihove porodice i prijatelji, osobe koje se u potrazi za mogućnostima zaposlenja/školovanja/života u drugom gradu ili zemlji susreću sa različitim ponudama koje nose rizik od trgovine ljudima, kao i građanke i građani koji žele da saznaju nešto više o ovom opisanom društvenom problemu.

U oblasti prevencije, građani mogu da saznaju više o problemu trgovine ljudima i da dobiju konkretne preventivne informacije, kao što su podaci o mogućnostima za legalno školovanje i rad u inostranstvu i pravne savete u vezi sa zapošljavanjem. Naime, vrši se provera legalnosti poslodavca, destinacije i ponuđenih ugovora o radu. Za sada, građani Srbije mogu dobiti ovu vrstu preventivne asistencije samo u ASTRI.

Kada se radi o direktnoj pomoći žrtvama trgovine ljudima, ASTRA SOS program učestvuje i uključuje se u različitim fazama, od potraga za nestalim licima za koje se sumnja da su završili u lancu trgovine ljudima, do prihvata i urgentnog zbrinjavanja nakon identifikacije i pružanja dugoročne pomoći i podrške u procesu oporavka i reintegracije, sa ciljem da žrtva postigne punu socijalnu uključenost i stekne nezavisnost.

ASTRA SOS telefon – 011 3347 817 i 0800-101-201 (besplatna linija za pozive sa teritorije Srbije) dostupan je 24/7 za sve klijente. Dodatne informacije o radu ASTRE potražite na www.astra.rs ili pošaljite e-mail na sos@astra.rs i astra@astra.rs